

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

30 NOYABR
№34

CONFERENCES.UZ

**“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”
10-ҚИСМ**

**«ИННОВАЦИОННЫЕ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЧЕНЫХ И МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА»
ЧАСТЬ-10**

**«INNOVATIVE SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH OF SCIENTISTS AND YOUTH OF
UZBEKISTAN»
PART-10**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” [Тошкент; 2021]

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” мавзусидаги республика 34-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 ноябрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 102 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

1. Otamurodova Taslima Tolibovna O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHINING QOBILIYATLARINI NAMOYON ETISH, RIVOJLANTIRISH, MULOQOT MADANIYATINI TARBIYALASH	9
2. Allaberganova Dilnoza ISSUES ON METHODOLOGY FOR TEACHING READING AT SCHOOL.....	11
3. Tilavova Saodat Abduraximovna MAKTABDA ZAMONAVIY METODLAR ORQALI MATEMATIKA FANINI O'TISHNING SAMARASI	13
4. Aliyeva Ravshanoy, Shamsiyeva Mahfuza PIRLS TADQIQOTLARI MUVAFFAQIYATLI TA'LIM MEZONI SIFATIDA	15
5. Ustamova Sharofat Maxmaraimovna TA'LIMDA PEDAGOGNING AKT-KOMPETENTLIGI.....	17
6. Бафоева рузигул холмурод кизи В ШКОЛУ ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКАМ	19
7. Римма Рамилевна Замилова РОЛЬ ПОВТОРА В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ.....	21
8. Abdurakhmonova Zilola Abdurahim kyzy INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN A SECONDARY EDUCATIONAL SCHOOL	23
9. Bekmurodova Oydin TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHIGA QO'YILGAN TALABLAR.....	25
10. Japakova Nargiza Kuatbaevna ESTETIK TARBIYADA XALQ AMALIY BEZAK SAN'ATINING O'RNI.....	27
11. Joldasova Kamila Jollibaevna AXBOROT-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TA'LIM- TARBIYA JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISH	29
12. Kylycheva Roziya Makhmudovna CLASSROOM MANAGEMENT	31
13. Yaxshiyeva Odinaxon Maxmadiyevna ZAMONAVIY TA'LIMDA RUS TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH.....	33
14. Шаисламова Муаззамхон Рахимходжаевна КОРХОНАЛАРДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ САМАРАДОРЛИГИ АҲАМИЯТИ	35
15. Римма Рамилевна Замилова МОДЕЛИРОВАНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ НАД ХУДОЖЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ.....	38
16. Рахматуллаева Ирода Анваровна ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНА М.Ю. ЛЕРМОНТОВА «ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ»	40
17. Abatova Fotima Amirilloevna, Baltabayeva Muattar Ulug'bek qizi O'QUVCHILARDA LIDERLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	42
18. Achilova Mohidil Tolibovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA QO'LLANADIGAN USUL VA O'YINLAR.....	44

19. Allanazarova M.A, Raimjonov Boburjon Mo`minjon o`g`li TA'LIM TIZIMNI TAKOMILLASHTIRISHDA PEDOGOG KADRLAR MALAKASINI OSHIRISHNING AHAMIYATI.....	47
20. Axtamova Nazira Usmonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA YANGI PEDTEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	50
21. Nazarova Dilnoza G`ulomovna ISHBILARMONLIK VA TADBIRKORLIK LEKSEMALI BIRLIKLARINING LEKSIK QURSHOVI.....	53
22. G`aniyev Fayyoz Nizom o`g`li KADRLAR KASBIY SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	54
23. Jalolova Xurshida Xayrullayevna TEXNOLOGIYA DARSLARIDA "XAMIR TURLARI VA ULARNI TAYYORLASH TEXNOLOGIYASI. LOCHIRA PISHIRISH TEXNOLOGIYASI" MAVZULARINI O`RGATISH BO`YICHA TAVSIYALAR.....	55
24. Maloxatxon Uraimova DIKSIYA - IFODALI NUTQ ASOSI.....	57
25. Mirzaboyeva O`g`iloy Mirzayodgorbek qizi, Mamatqulova Dildora Rafiqjon qizi HOZIRGI KUNDAGI PEDAGOGIKA TUSHUNCHASI VA PEDAGOGLARIMIZNING "PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI".....	58
26. Mirzamatova Odinaxon Alimjanovna BOSHLANG'ICH SINF O`QUVCHILARIGA MA`NODOSH SO`ZLARNI O`RGATISH	60
27. O`roqova Dilorom Abduqahhorovna</b> BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O`QUVCHILAR AQLINI CHARXLOVCHI USULLAR	62
28. Raxmatova Gulmexra Bahtiyor qizi MAKTABDA MOLEKULYAR BIOLOGIYANI O`QITISHNING AHAMIYATI.....	64
29. Qosimov Dilmurod Adxamjon o`g`li TA'LIM TARAQQIYOTNI TA'MINLOVCHI OMIL SIFATIDA.....	66
30. Radjabova NargizaMarimovna, Matnazarova Guzal Atanazarovna TEXNOLOGIYA FANINI O`QITISH METODIKASI PEDAGOGIKA FANINING TARMOQLARIDAN BIRI SIFATIDA.....	67
31. Saliyeva Muxlisa Yusupjonovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O`QUVCHILARNING NUTQINI O`STIRISH VA ULARDA NUTQIY MALAKA KO`NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	69
32. Sharipova Moxichehra Faxriddinovna BOSHLANG'ICH SINF O`QUVCHILARINI KOMIL INSON G`OYASI ASOSIDA TARBIYALASH	71
33. Sidikova Odinaxon Yakubovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SO`Z MA`NOLARI USTIDA ISHLASH	73
34. Tangirov Xurram Ergashevich, Murodov Furqat Ziyodulla o`g`li TA'LIM JARAYONLARI UCHUN AUDIO RESURLARNI YARATUVCHI DASTURLAR.....	75
35. Turakhujaev Zayniddin THE CONCEPT OF UNEMPLOYMENT AND ITS MAIN TYPES	77
36. Xo`jaqulov Mirkomil Jumayevich PEDAGOGIK FAOLIYAT SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA AXBOROT- KOMMUNIKATIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	80
37. Xolova Yayra Qiyomovna TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TIKUV MASHINASINING TARIXI BILAN TANISHTIRISH VA UNI O`RGATISH USULLARI.....	82
38. Тажекбаева Зийуархан Кошкарбаевна ВАЖНОСТЬ ПРЕПОДАВАНИЯ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	84

39. Қаюмов Қ.Н. ЎзМУ КИЧИК ШАҲАР АҲОЛИСИНИНГ ТУРМУШ ТАРЗИ: ИЖТИМОЙЙ АМАЛИЁТ ВА ҲАЛ ҚИЛУВЧИ ИЖТИМОЙЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАР.....	86
40. Нуржанова Феруза Садретдиновна РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО - ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ	91
41. Раджапова Ольга Ренатовна КОУЧИНГ И МЕНТОРИНГ КАК МЕТОДЫ ПО ПОВЫШЕНИЮ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ	93
42. Шаисламова М.Р. ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯ СОҲАСИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ САМАРАДОРЛИГИ МАСАЛАЛАРИ.....	95
43. Шерматов Адхам Фозилович, Байдадаев Искандар Шукуриллаевич ЁШЛАРНИ ҲАРБИЙ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ	98
44. Утаева Ирода Баходировна ТАЛАБАЛАРНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА МУСТАҚИЛ БИЛИМ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ	100

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

О’РТА ТА’ЛИМ МАКТАБЛАРИДА МАТЕМАТИКА ФАНЛАРИНИ О’ҚИТИШДА О’ҚУВЧИНИНГ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ НАМОЙОН ETISH, RIVOJLANTIRISH, MULOQOT MADANIYATINI TARBIYALASH

Otamurodova Taslima Tolibovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
7-maktabning matematika va
informatika fani o’qituvchisi
Telefon :+998906477579

Annotatsiya: ushbu maqolada O’rta ta’lim maktablarida matematika fanlarini o’qitishda o’quvchining qobiliyatlarini namoyon etish, rivojlantirish, muloqot madaniyatini tarbiyalash haqida so’z yuritilgan.

Kalit so’zlar: matematik qobiliyat, matematik yozuv, matematik axloq, fikr, amaliy.

Matematika o’quvchilarda iroda, diqqatni to’plab olishni, qobiliyat va faollikni, tasavvurini, shaxsning ahloqiy sifatlarini mehnatsevar, intizomli, mustaqil, hamda o’zining qarash va e’tiqodlarini dalillar asosida himoya qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi. Matematikani o’rganishda o’quvchilar o’zlarining fikr, mulohazalarini aniq va tugal, lo’nda va mazmunli bayon qilishga, matematik yozuvlarni tushunarli, batartib, bajarish malakalarini egallaydilar.

Matematikadan darslarni rejalashtirish va tashkil etishda o’tilgan mavzularni amaliy mashg’ulotlar jarayonida o’quvchilar ko’proq anglab olishi va o’zlashtirishiga qaratish muhim. Buning uchun esa ham nazariyani o’rganishda, ham masalalar yechishda, og’zaki va yozma ko’rinishdagi ishlarni ratsional tarzda olib borish lozim bo’ladi. Kasb–hunar ta’limi o’quvchilarining kasb-hunarga moyilligini, layoqatlarini, bilim va ko’nikmalarini chuqur rivojlantirish, ularning tanlagan yo’nalishlari bo’yicha bir yoki bir necha zamonaviy kasb egallash imkonini beradi. Maktab ta’limidan o’rin olgan matematik ta’limning maqsadi, mazmuni va vazifalari umumta’lim fanlari davlat ta’lim standartlarida qayd etilgan akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o’quvchilari o’zlashtirishlari zarur bo’lgan umumta’lim fanlari maqsadi vazifalari va mazmuniga qo’yilgan talablardan kelib chiqadi. Matematika fanlarini kasb –hunar kollejlari o’qitish metodlari va vositalarini tanlashda; ayniqsa nazariy bilimlarni mustahkamlash, fanga qiziqtirish, fanni bo’lg’usi kasb bilan bo’g’lashda amaliy mazmunli masalalarni o’quvchilarga tavsiya etishda ular tanlagan soha xususiyatlaridan kelib chiqish maqsadga muvofiqdir. Matematika fanlarini o’qitish jarayoni o’quvchilarning matematik tafakkurini uzluksiz rivojlantirish jarayonidir.

O’quvchilar matematik tafakkurini rivojlantirish uchun avvalo tafakkur metodlari yordamida ularning matematik tafakkur darajasini aniqlash zarur. O’quvchining uy vazifasini bajarish va mustaqil bilim olish, qo’yilgan muammoni paydo bo’lishi, uni hal qilish imkoniyatlari to’g’risida o’ylash, masala yoki topshiriqni yechishga kirishish, yechish variantlari, yo’llari va usullarini tanlash, yechish davomida vaqti-vaqti bilan ichki nutqning tashqi ko’chib turishi, psixofiziologik xatti-xarakatlarning namoyon bo’lish jarayonini kuzatish orqali uning faoliyatiga baho beriladi. O’quvchi m’lum bir muammoni hal qilish maqsad qilib olingan suhbat qurish orqali uning matematik tafakkuri, aql- zakovati, mulohaza yuritish uslubi aniqlanadi. Suhbat yordamida oz’-o’zini nazorat qilish, o’z-o’zini baholash, tafakkurning tanqidiyligi, mahsuldorligini, teranligi kabi fikr yuritish xususiyatlarini o’rganish mumkin. O’quvchilar tomonidan tayyorlangan ko’rgazmali qurollar, chizmalar, yozilgan yozma ishlar, ishlangan misol va masalalarni tahlil qilish orqali

o'quvchining ijodkorligi, topqirligi, idroki, fikr yuritish doirasi haqida hulosalar chiqariladi. O'quvching matematik tafakkurini rivojlantirish uchun matematik tushunchalar, obyektlarga to'g'ri ta'rif berishga, ularni tahlil qilishga va umumlashtirishga, o'z fikrini to'g'ri, ravon va aniq bayon etishga o'rgatish, mustaqil ravishda hukm va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.S.Alixonov “Matematika o'qitish metodikasi”. T.: “O'qituvchi” 2008 yil.

2.[www. ziyounet.uz](http://www.ziyounet.uz) 3.www.tdpu.uz

ISSUES ON METHODOLOGY FOR TEACHING READING AT SCHOOL

Allaberganova Dilnoza,

teacher at school № 251, Uchtepa district

Abstract: Almost every year, methodologists and psychologists come up with additions to existing teaching methods and pass them off as scientific innovations, but in general there are two main, fundamentally opposite methods of teaching reading. One is called the whole word method, the other phonological. In this article we deal with the issues based on teaching reading at school.

Key words: teaching reading, communicative and cognitive activity, school.

Reading is one of the most important types of communicative and cognitive activity, which is aimed at extracting information from a written text. Since the reading is carried out on a written fixed text, this makes it possible to return to it in case of misunderstanding and allows more attention to be paid to the disclosure of the content.

As well as, it is considered in the school methodology as a goal and as a means of teaching a foreign language.

In mastering reading, students face a variety of mental and linguistic challenges. As for teaching the reading technique, this is primarily reading aloud, reading for others. Reading technique is a measure of reading comprehension. There are different approaches to teaching reading techniques.

There are also approaches to classifying reading with information extraction. The level of understanding depends on the level of the reader's baggage. The selection and organization of texts for reading is important both in terms of their content and linguistic form. There are certain requirements for texts.

Difficulties in teaching a foreign language are associated with the fact that when teaching a foreign language reading in the speech memory of students there are no sufficiently strong auditory-speech-motor images of linguistic material, which are available, for example, in younger schoolchildren when teaching reading in their native language. It is believed that this difficulty can be overcome if the so-called oral anticipation is carried out.

In further research, it was found that simply memorizing phonetic patterns is most effective in teaching reading. Children put together letters, gradually getting syllables, and then only make up a whole word. And for this they need to read freely and easily recognize letters and relate them to sounds.

Proponents of another method, whole words, argue that reading is possible without knowing the alphabet. In the experiment, we used cards with pictures and words that the children memorized. As a result, it turned out that children recognize words only on those cards with which they learned. Acquaintance with the alphabet is necessary for the development of abstract thinking in a child. When teaching almost any foreign language, a general approach can be distinguished: start learning by understanding sounds, correlating them with letters. In some languages, the relationship between letters and phonemes is very complex. In English, many words are read differently than they are spelled. The reading rules depend on the closed or open syllable, on the order of the letters and on the combination of syllables. Some sounds can influence the pronunciation of others. Today, the school's English language curriculum addresses the compulsory teaching of phonetics.

A few decades ago, the technique was the same: first, children learned the names of letters, then sounds, and then connected the letters into syllables.

However, in recent years, the principle of warehouses - phonemes - has been successfully used. There are not many warehouses in the Russian language, and it is convenient to manipulate them. Especially if they are placed on cubes, which means that you can touch and turn them in your hands. Zaitsev's cubes, which use the principle of warehouses, agree very well with the structure of the Russian language.

So, we found out that the child needs to know phonetics. But this does not mean that the kid has to cram boring rules and distinguish qualitative reduction from quantitative. The main thing to maintain is an interest in learning. And the rule here is one: the child is interested as long as his capabilities coincide with the tasks set.

It is necessary to make sure that the child succeeds, so that his successes are obvious. For example, to learn the names of objects, flowers, toys that are in the classroom, i.e. in the child's

reach.

Further training will be effective only against the background of positive emotions.

For full immersion of children, you can use the full reading method - read as much as possible to children in the target language. Moreover, the texts should surpass the language level of the child in their vocabulary. In addition, correct reading, according to experts, involves pauses, unfinished thoughts, difficult questions that require reflection.

So, despite the ongoing debate about how to teach reading, a mandatory element is defined that does not depend on a particular language: mastering the correspondences between letters and sounds.

Thus, the reading process is complicated by the need to master the system of graphic signs, other than the graphic signs of the native language, and the formation of skills to correlate them with foreign language sounds. Significant difficulty arises when unfamiliar lexical, and at the middle and senior levels of education, and individual grammatical phenomena are encountered in the texts.

References:

1. Rogova G.V., Vereshchagina I.N. “Methods of teaching English at the initial stage in secondary school”; A guide for the teacher. - M.: Education, 1991. 224 p.
2. Georgian I.A. “Methods of Teaching English in Secondary School”; Tutorial. - 6th ed. - M.: 1999. - 223 p.
3. Galskova N.D., Gez N.I. Theory of teaching foreign languages: Linguodidactics and methodology: Textbook. manual for stud. lingual high fur boots and fak. in. lang. higher. ped. study. institutions. - M.: Publishing Center “Academy”. 2004.
4. Kolker Ya. M. Practical methods of teaching a foreign language. - Academy. 2000.

МАКТАБДА ЗАМОНАВИЙ МЕТОДЛАР ОРҚАЛИ МАТЕМАТИКА ФАНИНИ О‘ТИШНИНГ САМАРАСИ

Tilavova Saodat Abduraximovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
7- maktab matematika-informatika
fani o‘qituvchisi tel:902330635

Annotatsiya: Ushbu maqolada matematika fanini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Zinama-zina metodi, charxpalak metodi, zig-zag metodi, “3/3”(“4/4”, “5/5”) metodi, klaster, aqliy hujum.

O‘qituvchi dars jarayonini tashkil etishida va uning muvaffaqiyatli kechishini ta’minlashning muhim shartlaridan biri bu interfaol metodlardan dars jarayonida unumli foydalanishdir.

Zamonaviy ta’limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy va amaliy bilimlarni o‘quvchilarga yetkazib berish, ularda ma’lum dars jarayoni va o‘tilayotgan mavzu yuzasidan asosiy tushuncha va bilimlarni hosil qilish, shuningdek, o‘quvchilar bilimini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko‘nikmalar darajasini baholash o‘qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta’lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Pedagog dars jarayonida interfaol metodlardan yangi pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanishi mumkin emas. bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritiladi. Quyida dars jarayonida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasini keltirib o‘tamiz

1. fikriy hujum metodi;
2. Loyiha metodi;
3. 7x7 metodi;
4. Aqliy hujum metodi;
5. klaster metodi;
6. Matematik bozor metodi;
7. Muammoli vaziyat metodi;
8. “3/3”(“4/4”, “5/5”,...) metodi;
9. Matematik domino metodi;
10. kichik guruhlarda ishlash metodi;
11. davra suhbatlari metodi;
12. Zig-zag strategiyasi metodi;
13. bilaman. bilishni hohlayman. bilib oldim metodi.
14. charxpalak metodi;
15. Zinama zina metodi.

Mazkur interfaolmetodlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolliklarini ta’minlash, ularni erkin fikr yuritishga undash hamda bir xil fikrlash inersiyasidan ozod etish, muayyan mavzu yuzasidan rang-barang g‘oyalarni to‘plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo‘lgan fikrlarni yengishga o‘rganish uchun xizmat qiladi. “fikriy hujum” metodi A.f.Osborn tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, uning asosiy tamoyili va sharti darsning har bir ishtirokchisi tomonidan o‘rtaga tashlanayotgan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo ta’qiqlash, har qanday fikr va hazil-mutoyibalarni rag‘batlantirishdan iboratdir. bundan ko‘zlangan maqsad o‘quvchilarning dars jarayonidagi erkin ishtirokini ta’minlashdir. Ta’lim jarayonida ushbu metoddan foydalanish o‘qituvchining pedagogik mahorati va tafakkur ko‘lamining kengligiga bog‘liq bo‘ladi. “Aqliy hujum” metodi muayyan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo‘llaniladigan metod sanalib, u dars qatnashchilarini muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritish hamda o‘z tasavvurlari va g‘oyalariidan ijobiy foydalanish borasida ma’lum ko‘nikma hamda malakalarni hosil qilishga o‘rgatadi. bu metod yordamida tashkil etilgan darslar jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha muqobil yechimlarni tanlash imkoniyati

tugʻiladi.

“3/3” (“4/4”, “5/5”,...) metodi ham yuqorida qayd etilgan metodlarning muqobili hisoblanib, oʻquvchilardan oʻrganilayotgan mavzu yuzasidan mulohaza yuritish shuningdek, eng muhim tayanch tushunchalarni ifodalay olishni talab etadi. Unga koʻra oʻqituvchi mavzu yuzasidan 3 ta (4 ta, 5 ta va...) toʻgʻri va unga teng nisbatda (3 ta, 4 ta, 5 ta va hokazo) boʻlgan va nooʻrin qoʻllanilgan tushunchalardan iborat tizimni shakllantiradi. Oʻquvchilar ushbu tizimdan mavzuga taalluqli boʻlmagan tushunchalarni ajratadilar va harakatlarining mohiyatini izohlaydilar.

Bundan tashqari bir qancha interfaol metodlar yaʼni matematik bozor, matematik domino, matematik pazl, yelpigich, matematika darslarida sinkveyn kabi samarali metodlarni ham keltirib oʻtish mumkin. dars jarayonini tashkil etishda ushbu metodlardan foydalanish darslarni yanada qiziqarli hamda oʻquvchilarga oʻtilayotgan mavzuni tez va soddaroq qilib tushuntirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov Oʻ.Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Monografiya. Toshkent: “fan”. 2005.
2. Tolipov Oʻ.Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Monografiya. Toshkent: “fan”. 2006
3. www.ziynet.uz
4. www.denemetr.uz
5. www.google.uz

PIRLS TADQIQOTLARI MUVAFFAQIYATLI TA'LIM MEZONI SIFATIDA

Aliyeva Ravshanoy, Shamsiyeva Mahfuza
Namangan viloyati XTXMOHM o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada PIRLS tadqiqotlarining ta'lim-tarbiya jarayoni sifatiga hamda o'quvchining axborot olishiga bo'lgan ijobiy ta'siri haqidagi ayrim mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: PIZA, PIRLS, tadqiqotlar, ta'lim sifati, matn o'qish, axborot, o'quvchi.

Аннотация: В этой статье приводятся некоторые соображения о положительном влиянии исследований PIRLS на качество образовательного процесса и получение информации учащимся.

Ключевые слова: PISA, PIRLS, исследования, качество образования, чтение текста, информация, читатель.

Annotation: This article provides some feedback on the positive impact of PIRLS research on the quality of the educational process as well as on student learning.

Keywords: PIZA, PIRLS, research, quality of education, text reading, information, reader

Ayni paytda butun dunyo hamjamiyati ta'lim sifati samaradorligini oshirish masalasiga e'tibor qaratgan bo'lib, bu o'rinda yetakchi g'arb davlatlari ta'lim tizimida muvaffaqiyatli natijalarni ko'rish mumkin. Ta'lim sifatining bosh ko'rsatkichi bilim oluvchining natijasidandir. Bilim bevosita o'qish ko'nikmalariga bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonda kitob o'qish va uni tushunish ko'nikma va malakalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yangi asr ostonasida dunyo ta'limining asosiy bo'g'ini hisoblangan umumiy o'rta ta'limni rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro dastur ishlab chiqildi. Bu baholash tizimi o'quvchilarning bilim olishlarini oshirishga katta yordam berdi. Bulardan biri boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligida tushunib va eslab qolish darajasini baholash xalqaro dasturi PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) fikrimizning yaqqol namunasi. Bu o'rinda rivojlangan davlatlarda bilim oluvchining, jumladan boshlang'ich sinflarda o'qish va o'qib tushunish malakalarini baholashning PIRLS (Progress in International Reading Literace Study) tizimi 2001 yildan beri qo'llanib kelinmoqda. PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) –turli ta'lim tizimiga ega bo'lgan davlatlarda kitobxonlik sifati monitoringini tatqiq qilishdir. Turli davlatlardagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish sifati, matnni tushunish va eslab qolish darajasini, shuningdek har xil davlatlar ta'lim tizimidagi o'zgarishlarni taqqoslash va namoyon qilish imkonini beruvchi tatqiqod metodidir. Ayniqsa, yangi asr ostonasida dunyo ta'limining asosiy bo'g'ini hisoblangan umumiy o'rta ta'limni rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro dastur ishlab chiqildi. Bu baholash tizimi o'quvchilarning bilim olishlarini oshirishga katta yordam berdi. Bulardan biri boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligida tushunib va eslab qolish darajasini baholash xalqaro dasturi PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) fikrimizning yaqqol namunasi. PIRLS – bu o'quv savodxonligini baholashning mustaqil tizimi bo'lib, u IEA xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan har besh yilda amalga oshiriladi. Ushbu tashkilot ta'lim tizimida keng qamrovli tadqiqotlarni 1958 yildan beri amalga oshirib kelmoqda. PIRLS natijalari xalqaro ekspertlar tomonidan doimiy taxlil va muhokama qilib kelinadi. PIRLS ta'lim tiziminig kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashga yordam beradi. [2]

Ayniqsa, yangi asr ostonasida dunyo ta'limining asosiy bo'g'ini hisoblangan umumiy o'rta ta'limni rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro dastur ishlab chiqildi. Bu baholash tizimi o'quvchilarning bilim olishlarini oshirishga katta yordam berdi. Bulardan biri boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligida tushunib va eslab qolish darajasini baholash xalqaro dasturi PIRLS (Progress in International Reading and Literacy Study) fikrimizning yaqqol namunasi. PIRLS tadqiqotlari muvaffaqiyatli ta'lim negizida muvaffaqiyatli shaxs, muvaffaqiyatli kelajak va muvaffaqiyatli kasb egasi yotganini ta'kidlaydi. Bolalarning maktabda kitob o'qishi va bolalarning adabiy kompetensiyasi hamda savodxonligini rivojlantirish dasturlari, “Kitobning olg'a siljishi” va OAV yordamida mutolaa maqomini oshirish, bolalar uchun radio va televideniyada maxsus dasturlar yaratish zarurati tug'ilmoqda. Bu zaruratni paydo bo'lishi esa o'quvchilarimizni PIRLS tadqiqotlarida ishtirok etishiga tayyorgarligini ham belgilaydi. Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifi ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va

inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir. Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor tushunishni namoyon qilishdan o'zlashtirilgan ma'lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda.

O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko'rinishdagi yozma shakllarni ham o'z ichiga oladi.[1]

PIRLS boshlang'ich sinf o'quvchilarining sinf va sinfdan tashqari o'qishini baholashda ikkita keng qamrovli maqsadga, ya'ni “badiiy tajriba orttirish”, “axborotni olish va undan foydalanish”ga qaratiladi.

Axborot borasida savodxon deb hisoblangan o'quvchilar mustaqil ravishda bilim olishlari kerak. Ular qo'yidagi ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim:

- o'zlarining axborotga bo'lgan talablarini anglagan holda fikrlay olish;
- muammolarni hal qilishda ishonchli va to'g'ri mulohaza qila olishlarini namoyish etish va aniq xulosa chiqarib, o'zlari uchun zarur bo'lgan axborotni tezkor ravishda aniqlash;
- axborotni izlashda va uni uzatishda texnik vositalardan to'g'ri foydalanish.

Axborot savodxonligi bo'yicha yuqorida qayd etilgan tavsiyalar quyidagi asoslarga tayanadi:

- o'quvchi olingan axborot ma'nosini ilg'ab olishi zarur;
- o'quvchi sifatli mahsulot tayyorlashi kerak;
- o'quvchi mustaqil ishlashi kerak;
- o'quvchi ishchi guruh tarkibida samarali ishlay olishi lozim;
- u axborot izlayotganda va texnik vositalar bilan ishlayotganda ma'naviy axloqiy- me'yorlar doirasidan chiqib ketmasligi kerak. Mazkur asoslarga “jon kiritish” uchun zarur ko'nikmalar ro'yxati:

- mustaqil ilm olish;
- hamkorlik;
- rejalashtirish;
- axborot izlash va uni yig'ish;
- axborotni saralash va baholash;
- axborotni tartibga solish va yozish;
- axborotni o'zlashtirish va hayotga tatbiq qilish; - natijalarni baholash.

Xulosa qilib aytganda ushbu dasturlar O'zbekiston Respublikasi milliy baholash tizimini takomillashtirish, kompetentsiyaviy baholash tizimini joriy qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.- T.: —Nihol nashriyoti, 2013, 2016.-279b.

2. Xalqaro tatqiqodlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash (boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo'llanma) “SHARQ” nashriyoti. Toshkent -2009 y

TA'LIMDA PEDAGOGNING AKT-KOMPETENTLIGI

Ustamova Sharofat Maxmaraimovna

Qashqadaryo viloyati, Qamashi tumani 63-IDUM
matematika va informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy pedagogning faoliyatida AKT kompetensiyalarining roli haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya vositalari, boshqaruv, dars, AKT-kompetentligi.

Zamonaviy pedagog ta'lim masalalarini yechishda umumiy bo'lgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalariga tayangan holda tayanch sifatlarga ega bo'lishi lozim. Pedagog maxsus manbalar va texnologiyalarni, ya'ni u yoki bu o'quv predmeti mazmuniga qo'yiladigan talablarga mos holda ishlab chiqilgan obyektga yo'naltirilgan AKT-kompetentligini o'zlashtirishi va uni ta'lim jarayoniga tadbqiq qila olishi lozim.

Axborot madaniyati deyilganda axborot jamiyatida insonlarning axborot jarayonlarini tashkillashtirish, saqlash, yig'ish, yaratish, uzatish, qidirish, qayta ishlash, foydalanish va taqdim etish bo'yicha erishilgan samaradorlik darajasidan qoniqishlik tushuniladi.

Bugungi kunda axborot texnologiyalarini pedagoglar faoliyatiga tadbqiq qilish muqarrar bo'lgan omil hisoblanadi. Pedagogning professionalligi psixologik-pedagogik, predmet-metodologik va AKT tashkil etuvchilarni o'z ichiga oladi.

«Pedagogning AKT-kompetentligi» pedagogik faoliyatda zamonaviy AKTni bir qator ta'lim masalalarini yechishda mustaqil qo'llash qobiliyati, tayyorgarligi va bu sohada malakasini oshirish yo'llari sifatida qaraladi. AKT-kompetentlikni egallagan holda pedagog AKTdan foydalanishga nafaqat intilishi, balki uni loyihalashga, axborot-ta'lim jarayonini modellashtirishga intilishi lozim.

«Kompetensiya» - bu sifatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan, ma'lum bir doiradagi jarayonga va predmetga nisbatan shaxsning o'zaro bog'langan sifatlari mosligi (malakasi, qobiliyati, bilimi, faoliyat usullari).

«Kompetentlik» - bu inson tomonidan uning faoliyat predmetiga shaxsiy munosabatlarini olgan mos kompetensiyani egallaganligi.

«Kompetentli yondoshuv» - bu shunday yondoshuvki, asosiy e'tibor ta'lim natijasiga qaratiladi. Bunda natija sifatida olingan axborot yig'indisi emas, balki insonning turli muammoli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati tushuniladi.

Informatika va axborot texnologiyalari bo'yicha tayanch kompetentlikni shakllantirish quyidagilarni talab qiladi:

-axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari va shaxsiy kompyuterning funkcionalligi haqidagi tasavvurlarning mavjudligi;

-Microsoft Office yordamida didaktik va ko'rgazmali materiallarni tayyorlashda uslubiy asoslaridan foydalana olish;

-pedagogik faoliyat jarayonida raqamli ta'lim va Internet manbalaridan foydalanish;

-axborot texnologiyalarini qo'llash jarayonida ijobiy dalillarni yaratish.

Bugungi kun talablaridan kelib chiqadigan bo'lsak, pedagog kompyuterdan foydalanishni bilmasa, uni navbatdagi tanlovdan o'tkazish mumkin emas. Unga AKT-kompetentlik darajasini oshirish tavsiya qilinishi lozim, masalan:

- o'quv amaliyotida AKTni tadbqiq qilish bo'yicha turli seminarlarda ishtirok etish;

- on-line forumlarda, mutaxassislik tanlovlarida va kengash yig'ilishlarida ishtirok etish;

-Internet resurslari va raqamli ta'lim manbalari kolleksiyasidan foydalanishni ta'minlash;

-zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tadbqiq bo'yicha o'z loyihalarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish;

-AKTdan faol foydalaniladigan o'quv bilimlari bankini shakllantirish.

Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish pedagogik faoliyatini sezilarli darajada yengillashtiradi, masalan:

-turli hujjatlarni yuritish (hisobotlar, dars konspektlari va h.k.);

-kompyuter yordamida turli didaktik materiallar tayyorlash mumkin;

-pedagog oldida interaktiv doskalar, mul'timediali proyektorlar, elektron jurnallar va boshqalardan foydalanish imkoniyati ochiladi;

-pedagog talabani bilmni baholash uchun nazorat dasturlari yoki testlarni o'zi yaratishi mumkin.

Internet imkoniyatlaridan foydalangan holda ham pedagog oldida katta imkoniyatlar ochiladi: turli-tuman axborotlarni qidirish; virtual sayohatlar; konferensiyalar; masofaviy ta'lim; masofaviy olimpiadalar; on-line testlash.

Kompetentli fan o'qituvchisi informatika va axborot texnologiyalari sohasida Internet manbalaridan foydalangan holda qo'shimcha axborotlarni qidirishni va saralab olishni, turli kompyuterli vositalarni qo'llashni bilishi; o'z mutaxassislik darajasini orttirish maqsadida turli on-line konferensiyalarda ishtirok etishi; kompyuter testlarini yaratishi; ta'lim va tarbiya maqsadida turli multimediali ishlanmalarni qo'llashi; elektron ko'rinishda o'quv qo'llanmalar tayyorlashi, hamda turli elektron vositalar va kompyuter dasturlari yordamida o'quv jarayonini boshqarishi lozim.

O'qituvchining AKT-kompetentligi, uning mutaxassislik kompetentligi qismi sifatida pedagogik faoliyatning real vaziyatlarida yuzaga keladigan mutaxassislik muammolarini yechish qobiliyatini aniqlaydi. Kompetentli fan o'qituvchisi esa talim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan tizimli foydalana olishi lozim. Kompyuter - bu faqat vosita va undan foydalanish pedagogni yoki darslikni almashtirmasligi aksincha, darsda qo'yilgan maqsad va masalalarga erishishga ko'maklashishi lozim. Boshqacha aytadigan bo'lsak, pedagogik faoliyatning tavsifini o'zgartirishi lozim. Bundan kelib chiqadiki, o'qitishning bosh metodik muammosi: «materialni qanday yaxshi bayon qilish lozim»dan «uni qanday yaxshi ko'rsatish lozim» ko'rinishiga o'tiladi.

Adabiyotlar:

1. Бондаренко Е.А. Технические средства обучения в современной школе. - М.: «ЮНВЕС»: 2014.
2. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish muammolari va istiqbollari // —Info. Kom Uzll jur. № 3, 2016.

В ШКОЛУ ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКАМ

Бафоева рузигул холмурод кизи

Наваинская область Кизилтепенский район

18- Средняя школа преподавателя
русского языка и литературы

Номер телефона: +998909125520

Аннотация: В этой статье акмеологический подход в инновационной деятельности, креативность в инновационной деятельности, понятие «рефлексии» и структура инновационной деятельности преподавателя.

Ключевые слова: Инновационная деятельность преподавателя, акмеологический подход, акмеология, вершина профессионализма, нахождение новых технологий, креативность, продуктивное самосознание, творческая индивидуальность, беглость мысли, гибкость мысли, оригинальность.

Инновационная деятельность преподавателя рассматривается как созидательный процесс и результат творческой деятельности.

В.А.Сластенин при построении инновационной деятельности преподавателя опирается на акмеологический подход.

Акмеология (акме) – перевод с древнегреческого – высшая точка, острие, расцвет, зрелость, лучшая опора.

Акмеология с научных точек зрения рассматривает соотношение профессионализма и творчества. В этой связи выделяются следующие категории:

- творческая индивидуальность;
- процесс саморазвития и самоусовершенствования;
- креативный опыт как результат самореализации.

Творческая индивидуальность преподавателя включает:

- интеллектуально-творческую инициативу;
- интеллектуальные способности, широту и глубину знаний;
- чуткость к противоречиям, склонность к творческому сомнению, способность испытать внутреннюю созидательную борьбу;

• информационный голод, чувство новизны, необычного в проблеме, профессионализм, жажда познания. Основные функции реализации творческой индивидуальности В.А.Сластенина определил следующим образом:

- обогащение культуры, определяющейся критерием общественной значимости;
- преобразование педагогического процесса и личности;
- нахождение новых технологий, определяющихся критериями продуктивности и значимости;
- саморазвитие на основе самоопределения, самовыражения личности.

Таким образом, формирование творческой индивидуальности преподавателя динамическим инновационным процессом преобразования и саморазвития личности.

Важнейшей характеристикой инновационной деятельности преподавателя является креативность. Термин «креативность» появился в англо-американской психологии в 60-х годах. Он обозначал способности, отражающие свойства индивида создавать новые понятия и формировать новые навыки. Дж.Гилфорд выделил ряд интеллектуальных способностей, характеризующих креативность:

- беглость мысли;
- гибкость мысли;
- оригинальность;
- любознательность;
- способность к разработке гипотезы;
- фантастичность и др.

Применительно к деятельности преподавателя можно определить несколько стадий креативности. Необходимым компонентом в структуре инновационной деятельности

преподавателя является рефлексия.

Анализ педагогической литературы свидетельствует о наличии двух традиций в трактовке рефлексивных процессов:

- рефлексивный анализ сознания, ведущий к разъяснению значений объектов и их конструирование;
- рефлексия как понимание смысла межличностного общения. В этой связи учеными-педагогами выделяются следующие рефлексивные процессы:

- само понимание и понимание другого;
- самооценка и оценка другого;
- само интерпретация и интерпретация другого.

Рефлексия (от лат. reflexio – обращение назад) понимается как процесс самопознания субъектом внутренних психических актов и состояний. Рефлексия – это не просто знание или понимание субъектом самого себя, но и выяснение того, как другие знают и понимают его личностные особенности, эмоциональные реакции и когнитивные (связанные с познанием) представления.

При анализе деятельности выделяется два вида рефлексии:

- ретроспективный;
- проспективный.

Ретроспективная рефлексия – это рефлексия в форме ретроспективного восстановления истории акта деятельности.

Проспективная рефлексия - это динамика переживания потребности в ходе осуществления деятельности.

Инновационность означает открытость, признание другого мнения. Инновационная деятельность преподавателя предполагает осуществление в динамике столкновения и взаимообогащения различных позиций.

Список использованной литературы:

1. Слостенін В.А., Кодымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997.
2. Кан – Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М., 1990.
3. Загвязинский В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука. – Тюмень, 1990.
4. Кларин М.В. Инновационные модели учебного процесса в современной зарубежной педагогике. – М., 1994.

РОЛЬ ПОВТОРА В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

Римма Рамилевна Замилова

Доцент Наманганского государственного университета

Аннотация: Автором отмечено, что технология игрового моделирования очень органично вписываются в образовательный процесс, не затрагивают содержания обучения, позволяют наиболее эффективно достичь прогнозируемых результатов обучения и раскрывать потенциальные возможности каждого студента. Программа спецкурса «История в художественной литературы» предусматривает на семинарских занятиях защиту самостоятельной исследовательской деятельности у будущего учителя истории в процессе работы над художественно-историческим произведением в виде проектов.

Ключевые слова: будущий учитель истории, гуманизация педагогического образования, методика преподавания, историческое мышление, формирование исторического мышления, методы обучения истории, игровое моделирование

Целью личностно-ориентированного образования является поддержание и развитие в человеке механизмов самореализации, саморегуляции, самоопределения, необходимых для развития самобытного личностного образа и диалогического взаимодействия с людьми, природой, культурой, цивилизацией. При этом под самореализацией мы понимаем процесс и результат максимального развития человеком имеющихся у него задатков и способностей, их реализация в практических делах. Это также стремление личности к постоянному самосовершенствованию.

Структуризацией педагогического объекта (процесса, явления) называют «упорядочение элементов педагогического объекта и отношений между ними по определенным признакам или критериям». Структуризация проводится на основе структурного анализа, который позволяет получить достоверную и достаточно полную информацию о состоянии объекта, выявить пути достижения более эффективных результатов, обнаружить неучтенное и ввести его в логику структуры модели.

Структурирование включает в себя определенную организацию информации, в частности, применение методов абстрагирования и формализацию знаний. Абстрагирование – мыслительная операция, основанная на выделении существенных свойств и связей предмета и отвлечении от других, несущественных.

При этом нужно стремиться, чтобы диалог преподавателей демонстрировал культуру совместного поиска решения проблемной ситуации, разыгрываемой перед обучающимися, с привлечением к общению будущих учителей истории, которые задают вопросы, высказывают свою позицию, формируют свое отношение к обсуждаемому материалу лекции, демонстрируют свой эмоциональный отклик на происходящее [1]. Преимущество бинарной лекции заключается в актуализации имеющихся у будущих учителей истории знаний, необходимых для понимания диалога и участия в нем. В процессе бинарной лекции, как правило, создается одна проблемная ситуация или несколько, выдвигаются гипотезы по их разрешению, разворачивается система доказательств или опровержений, обосновывается конечный вариант совместного решения [2]. Профессионально-педагогическая подготовка педагога истории реализуется в рамках Государственного образовательного стандарта, состоящего из следующих блоков: блок обще гуманитарных и социально-экономических дисциплин; блок обще математических и естественнонаучных дисциплин; блок общепрофессиональных дисциплин; блок дисциплин предметной подготовки, которые ориентированы на формирование методически значимых знаний, умений, опыта будущего педагога.

Блок общих гуманитарных и социально-экономических дисциплин включает в себя педагогику, психологию, иностранный язык, русский язык и культуру речи, физическую культуру, историю, культурологию, политологию, правоведение, философию, экономику.

Блок общих математических и естественнонаучных дисциплин включает математику и информатику, физику, химию и экологию. Названные дисциплины призваны предотвратить узкую специализацию, обеспечить целостное становление личности педагога, развитие его мировоззрения, жизненное и профессиональное самоопределение.

Профессионально-педагогическая подготовка педагога истории реализуется в рамках Государственного образовательного стандарта, состоящего из следующих блоков: блок обще гуманитарных и социально-экономических дисциплин; блок обще математических и естественнонаучных дисциплин; блок общепрофессиональных дисциплины; блок дисциплин предметной подготовки, которые ориентированы на формирование методически значимых знаний, умений, опыта будущего педагога.

Блок общих гуманитарных и социально-экономических дисциплин включает в себя педагогику, психологию, иностранный язык, русский язык и культуру речи, физическую культуру, историю, культурологию, политологию, правоведение, философию, экономику.

Список использованной литературы:

1. Ивашкин Е. Г., Жукова Л. П. Организация аудиторной работы в образовательных организациях высшего образования : учеб. пособие. Н. Новгород, 2014.
2. Мухина Т. Г. Активные и интерактивные образовательные технологии (формы проведения занятий) в высшей школе : учеб. пособие. Н. Новгород, 2013.

INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN A SECONDARY EDUCATIONAL SCHOOL

Abdurakhmonova Zilola Abdurahim kyzy,
teacher of English at secondary school
№ 16 in Zafarabad district, Navoi

Annotation: The article provides information on the use of modern innovative technologies in general education schools.

Keywords: modern pedagogical technologies, interactive methods, distance learning, methods.

Innovation activity in its most complete development presupposes a system of interrelated types of work, the totality of which ensures the emergence of real innovations. Namely:

- research activities aimed at obtaining new knowledge about how something can be (“discovery”), and how something can be done (“invention”);
- project activities aimed at developing special, instrumental and technological knowledge about how, on the basis of scientific knowledge, in given conditions it is necessary to act in order to get what can or should be (“innovative project”);
- educational activities aimed at the professional development of subjects of a certain practice, at the formation of each personal knowledge (experience) about what and how they should do so that an innovative project is embodied in practice (“implementation”).

An innovative educational technology is a complex of three interrelated components:

1. The modern content that is passed on to students involves not so much the development of subject knowledge as the development of competencies adequate to modern business practice. This content should be well structured and presented in the form of multimedia educational materials that are transmitted using modern means of communication.
2. Modern teaching methods are active methods of forming competencies based on the interaction of students and their involvement in the educational process, and not only on passive perception of the material.
3. Modern infrastructure of training, which includes information, technological, organizational and communication components, allowing you to effectively use the advantages of distance learning.

At the moment, a variety of pedagogical innovations are used in the education of the university. It depends, first of all, on the traditions and status of the institution. Nevertheless, the following are the most characteristic innovative technologies.

In developmental pedagogy, this is the design of developing educational programs that are adequate to age standards, translated into the language of educational technologies, i.e. through WHAT? And How? this development will continue.

In educational practice, this is the design of students in their cultural and activity specificity, that is, the design of an educational space where this development can be carried out. In other words, the design of a system of developing and developing education is possible if simultaneously carried out: psychological research of agenormative models of personality development, pedagogical design of educational programs and technologies for implementing these models, co-organization of all participants in the educational process, design of conditions for achieving new goals of education and means of solving problems development.

There are probably hundreds of examples of design work that is being carried out in modern domestic education. Let's designate only a few types of such work:

- at the level of an individual teacher - this is the design of educational programs, including educational, educational, pedagogical subprograms;
- at the level of the head of the educational structure - this is the design of the type of education provided by a system of specific educational programs;
- at the level of management in education - this is the design of programs for the development of educational structures of various types, the set of which is adequate to the existing contingent of children, pupils, students;
- at the level of policy in education - this is the design of the educational system as a socio-cultural infrastructure of a particular region or country as a whole.

One of the current innovations was the use of an interactive whiteboard as a means of increasing the intensification of the learning process. The use of an interactive whiteboard is an effective means of involving students in an active learning process through the use of interactive teaching methods, which allows creating conditions conducive to the formation and development of various competencies of students. Interactive whiteboards have appeared in many educational institutions and the relevance of their use is very high.

An interactive whiteboard is a touch screen connected to a computer that is transmitted to the whiteboard by a projector. For your interactive whiteboard to fully function, you need 4 components: a computer, a multimedia projector, associated software, and the interactive whiteboard itself. The benefits of using an interactive whiteboard over other teaching aids are determined by a number of factors:

Interaction factor. Working with the interactive whiteboard, the teacher faces the students, while getting the opportunity to maintain constant contact with the class. With a wireless tablet, the teacher is not tied to the blackboard at all and can freely move around the classroom, which contributes to closer interaction with students and monitoring their activities on the ground.

In conclusion, we can say that the identified general goals and means of organizing a lesson in the technology of developmental education are concretized by the teacher, depending on the purpose of the lesson, its thematic content. Creation of pedagogical situations of communication in the lesson, allowing each student to show initiative, independence, selectivity in ways of working; creating an environment for natural self-expression of the student.

Literature:

1. Voinilenko N.V. Improvement of control and evaluation processes as a factor in quality management of primary general education. // The world of science, culture, education. - No. 4 (23) - 2010.
2. Zagashev I.O., Zair-Bek S.I. Critical thinking. Development technology. SPb .: Alliance “Delta”. - 2003.
3. Zair-Bek S.I., Mushtavinskaya I.V. Development of critical thinking in the classroom. M .: Education. - 2010.
4. Slastenin, I. Isaev, E. Shiyanov. Pedagogy. - M., Publishing Center “Academy”, 2002.

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHIGA QO'YILGAN TALABLAR

Bekmurodova Oydin

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
11-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ta'limning samaradorligini oshirishda pedagogga qo'yiladigan talablar xususida fikrlar bildiriladi.

Kalit so'zlar: I. A. Karimov “Tarixiy xotirasiz – kelajak yo‘q”, “A. Avloniy, notiqlik mahorati, o'qituvchi tarbiyachi, o'qituvchi ijodkor, Konfutsiy, AKT.

Zamonaviy ta'limni joriy etish bugungi kun davr talablaridan biridir. Ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning tub mohiyati ta'lim mazmuni va shaklini takomillashtirishga qaratilgan. Fan-texnika taraqqiyoti, jamiyatimizning demokratlashuvi, axborot miqyosining oshib borishi kabi omillar o'quvchining shaxsiy xususiyatlariga, jumladan idrok eta olish, tasavvur va fikrlash, aqliy qobiliyatlarining rivojlanishiga olib keldi. Zamonaviy ta'lim oldida turgan eng muhim vazifa o'quvchi shaxsining ilm olishga bo'lgan ehtiyojini qondirishga qaratilgan. Bugungi kun yoshlarini har tomonlama yetuk, mukammal, komil inson qilib tarbiyalash biz, o'qituvchilarning muhim vazifalarimizdan biridir. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I. A. Karimov “Tarixiy xotirasiz – kelajak yo‘q” asarida komil inson tushunchasiga aniq ta'rif berdilar. “Komil inson deganda biz, eng avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, o'z xulq-atvori bilan o'zgariga ibrat bo'la oladigan, bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz”. Ta'lim tizimi va maktab oldiga komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazish maqsad qilib qo'yildi. Zero, zamon shiddat bilan rivojlanishi natijasida yoshlarning ongida hamda dunyoqarashida ham o'zgarishlar yuz bermoqda. Shu o'rinda pedagog hodimlarga yuklatilgan vazifa har doimgidan ham oshib bormoqda. Xususan, Zamonaviy pedagog har jihatdan o'quvchilari uchun namuna bo'lishi va yuksak mahrotli bo'lishi darkor. Zero, komil shaxsni tarbiyalashda o'qituvchining o'rni beqiyosdir.

O'qituvchining tarbiyachiligi. Har bir shaxs o'zicha tarbiyachi va tarbiyalanuvchi hisoblanadi. Odamzod bor ekan, tarbiya haqida har kuni nimadir yangi fikr aytishga, uning uslub va qoidalarini o'zgartirishga ehtiyoj tugilaveradi. Biz o'quvchilarning jamiyatga moslashuvi jarayonida ularni o'zimizga mos ravishda o'stirishga harakat qilamiz. Xuddi o'zimizdek fikrlashga, bizdek harakat qilishga undaymiz. Buning uchun iloji boricha bilganlarimizning hammasini o'rgatishga intilamiz. Vaholanki, biz uni ko'p bilishga emas, ko'p bilish yo'llarini o'rganishga o'rgatishimiz kerak. Bu o'rinda qadimiy yunonlarda bo'lgan bir aqidani keltirsak. Ya'ni, ta'lim oladigan bolaga qanchalik ko'p bilim solsang shuncha to'ladigan xum deb emas, go'yoki sham deb qarab, uni yoqib qo'yish kerak. Shunda u o'ziga o'zi ziyo berib ilm izlaydi, o'zi uchun o'zi harakat qiladi. Har bir ta'lim olayotgan o'quvchining dunyoqarashi shakllanishida, rivojlanishida o'qituvchining o'rni, ahamiyati, dars berish shakllari juda katta rol o'ynaydi.

O'qituvchining ijodkorligi. Bilimga chanqoq yosh avlodga saboq berish, hayotda o'z o'rnini topishga o'rgatish barcha o'qituvchi, ustozlarning majburiyatidir. Bu maqsadga erishish uchun esa o'qituvchi har jihatdan mukammal shaxs bo'lishi lozim. Shu o'rinda o'qituvchining ijodkorligi haqida fikr bildirar ekanmiz, darsning mazmunli qiziqarli hamda barcha uchun birdek tushunarli tarzda o'tkazishda ushbu jihat muhim omil bo'lib hizmat qiladi. Qachonki pedagog kreativ fikrlab o'z g'oyalarini tadbiq qilar ekan zamonaviy ta'limdan ko'zlangan maqsadga erishish mumkin bo'lar edi.

O'qituvchining notiqlik mahorati. O'qituvchi o'z so'zi bilan o'quvchilarga bilim beribgina qolmay, o'quvchilarga so'zlash namunasini ko'rsatish yo'li bilan muloqotga o'rgatadi. Shuning uchun o'qituvchining so'zi o'quvchilar javob berishi lozim bo'lgan og'zaki bayon yaratish talablariga javob berishi, biror axborotni yetkazish namunasini berishi, biror qoidani qanday dalillash kerakligini ko'rsatishi, qanday qilib xulosa chiqarish va umumlashmalarga kelishga o'rgatishi darkor. O'qituvchi bilimlarni ma'lum qilishga emas, balki bilimdan qanday foydalanish, uni nima uchun bilish kerakligini eslatib borishi lozim: hayotda xato qilmaslik uchun nimnidir eslab qolish kerak va hokazo. O'qituvchining so'zi o'quvchilarning aqliy sohasiga ta'sir ko'rsatibgina

qolmay, hissiy jihatlariga ham asoslanishi lozim. Yorqin ifodalar yorqin ko‘rsatmalilik bilan qo‘shib olib borilsa, tuyg‘ular uyg‘otishi mumkin. Darslarda o‘qituvchining so‘zi nazariy ma‘lumotlarni o‘rgatishgagina qaratib qolinmay, nutq madaniyati tushunchasini anglash uchun ham yordam berishi lozim. O‘qituvchining nutqi madaniyatli nutq namunasi bo‘la olishi zarur.

O‘qituvchining AKT lardan foydalana olish mahorati. Hozirgi kunda ta‘lim sohasining axborot kommunikatsion texnologiyalarsiz tasavvur etish qiyin. O‘qitish jarayonida AKTlardan foydalanish ta‘lim sifatining muhim omili bo‘lib xizmat qilishi uchun, avvalambor, o‘qituvchining AKT borasida savodxonligi kuchli bo‘lishi, bugungi davr talabiga javob bo‘la oladigan salohiyat egasi bo‘lishi kerak. Zero, Buyuk faylasuf Konfutsiy aytganidek: “Men nimani eshitsam unutamani, nimani ko‘rsam xotiramda saqlayman, nimani o‘zim bilsam tushunaman”. Shuning uchun, ta‘lim jarayonida o‘quvchi-talabalarni faol bo‘lishini talab etadigan bir qator uslublar, ya‘ni zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo‘llashda yaxshi samara berishi o‘z ahamiyatini ko‘rsatmoqda.

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, o‘qituvchi o‘z o‘quvchilari uchun ideal inson bo‘lishi zamon talabidir. Sababi, o‘quvchi ustoziga qarab harakatlariga taqlid qila boshlaydi, o‘qituvchining ko‘plab xususiyatlarni o‘zida aks ettira boshlaydi. Muxtasar qilib aytadigan bo‘lsak, zamonaviy pedagog birinchi navbatda o‘quvchilari uchun mukammal shaxs sifatida gavdalanishi lozim. Zamonaviy ta‘limning shartlariga muvofiq, yuqorida sanab o‘tgan hislatlarni sohibi bo‘lish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. A. Karimov “Tarixiy xotirasiz – kelajak yo‘q”

ESTETIK TARBIYADA XALQ AMALIY BEZAK SAN'ATINING O'RNI

Japakova Nargiza Kuatbaevna

Qoraqalpog'iston Respublikasi

Qo'ng'iro't tumani 14-sonli maktabning
tasviriy san'at fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada qadimdan ota-bobolarimiz naqqoshlik san'ati bilan shug'ullanib, shuhrat qozonishgani, o'zbek ustalari faqat uy-ro'zg'or buyumlari bilan cheklanib qolmay, balki uy-joy va jamoat binolarining devor va shiftlarini ham mohirona bezab kelganligi, haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, naqqoshlik, amaliy san'at, xalq hunarmandchiligi, kompozitsiya.

Mamlakatimizda kompetencyaviy yondashuvga asoslangan standartning joriy etilishi umumta'lim maktab o'qituvchilarining oldiga katta vazifalarni qo'ymoqda. Ushbu vazifalarni bajarish uchun o'quvchilarni ilmiy, bilimli, ma'lumotlarni tez qabul qila oladigan etib ta'rbiyalashimiz za'rur. Shuning uchun o'qituvchilar dars jarayonini har xil usulda tashkil etishi kerak. Tasviriy san'at darslarida nazariy ma'lumotlar amaliyot bilan bog'liq holda etkazilishi samarali hisoblanadi. Amaliy san'atning ifodaviy vositalari uning xususiyatlariga qarab turlicha bo'ladi. Amaliy san'atda ritm, simmetriya, shakl va rangdan asosiy tasviriy vosita sifatida foydalaniladi. Masalan, naqqoshlikda asosiy vosita sifatida rang muhim rol o'ynasa, yog'och o'ymakorligida yog'och, miskarlikda sariq va qizil mis metall, kulolchilikda loy, kashtachilikda ipak iplar, zardo'zlikda baxmal bilan zar iplardan asosiy tasviriy vosita sifatida foydalaniladi. Ularning barchasi uchun xos bo'lgan asosiy vosita – bu kompozitsiya. Amaliy bezak san'ati juda qadim zamonlarda paydo bo'lib, xalq hunarmandchiligi tarzida rivojlandi. Amaliy san'at naqqoshlik, ganchkorlik va badiiy bezakning boshqa ko'rinishlarida namoyon bo'ladi.

Qadimdan ota-bobolarimiz naqqoshlik san'ati bilan shug'ullanib, shuhrat qozonishgan. O'zbek ustalari faqat uy-ro'zg'or buyumlari bilan cheklanib qolmay, balki uy-joy va jamoat binolarining devor va shiftlarini ham mohirona bezab kelganlar. San'atning bu turida har bir xalq o'zicha ijod qiladi. Masalan, rus amaliy san'atida tekislangan yog'ochga usta o'simlik shaklidagi naqsh rasmini tushiradi, keyin unga maxsus bo'yoqlar beradi. U bir oz quriganidan so'ng bo'yog'i o'chib ketmasligi uchun ustidan bir necha bor tiniq lok surtiladi. O'zbek ustalarining ish uslubi boshqacharoq. Eskiz asosida duradgor tayyorlagan yog'och qutichaga yelim surtiladi. Jilvir qog'oz bilan tozalangan materialga bronza rang beriladi. Bronza ustidan ulgi asosida kompozitsiya tasviri tushiriladi. Uning ustiga qora bo'yoq surtib, naqsh ishlanadi. Naqshlar o'chib ketmasligi uchun bir necha bor toza lok surtiladi. Naqqosh ustalardan A. Qosimjonov, Y. Raufov, T. To'xtaxo'jayev, A. Boltayev, S. Norqo'ziyev va J. Hakimovlar san'atning bu turida samarali mehnat qilib, shuhrat qozonishgan. Amaliy san'at turlarida simmetriya muhim rol o'ynaydi. Simmetriya deyarli hamma janrlarda ishlatiladi va uni amaliy ko'rish mumkin. Simmetriya so'zi – aynan o'xshashlik (lotin. iden so'zidan olingan bo'lib, o'shaning o'zi, aynan ma'nolarini ifodalaydi) degani. Aynanlik o'zaro bir-biriga to'la muvofiqligini ifodalaydi. Simmetriyaning bir necha turlari mavjud bo'lib, ularning ichida eng soddasi aks simmetriya hisoblanadi. Simmetrik kompozitsiyaning alohida bir ko'rinishi esa naqshlardir.

Tasvirni o'q bo'ylab biroz surilsa, naqshning barcha elementlari bir-birining ustiga tushadi. Amaliy bezak san'atida bunday simmetriyaning ikki turi ko'p tarqalgan. Ular tasmasi, halqali va aylana (masalan, likopcha cheti naqshi) naqshlardir. Naqqoshlikda simmetriyalar ko'p ishlatiladi. Simmetriya – yunoncha so'z bo'lib, «simmetria» – o'lchovdoshlik degan ma'noni bildiradi. Simmetrik – biror narsa, naqshning markaz chizig'i (o'q chiziqqa)ga yoki tekislikka nisbatan aynan muqobil joylashuvi, o'zaro o'xshashlik. Naqqoshlikda simmetriya turlari mavjud. Ko'zguda aks etgan simmetriyani ko'zgusimon simmetriya deyiladi. Ko'zgusimon simmetriya amaliy san'atda muhim o'rin tutadi. Amaliy san'atda bezaklarning ko'pchiligi ko'zgusimon simmetriyaga asosan ishlanadi.

Kompozitsiyadagi takrorlanish ritm naqsh kompozitsiyasidagi bir butunning tarkibiy qismini bir necha marta davriy takrorlanishidir. Ritmning turli-tumanligi har xil sharoitda elementlarning shakli va orasidagi masofaning kattaligiga bog'liq. Davriy takrorlanishning uch ko'rinishi mavjud: oddiy takrorlanish, murakkab takrorlanish, juda murakkablashgan takrorlanish. Oddiy takrorlanish

bitta element takrorlanishidan hosil bo‘ladi. Murakkab takrorlanish ikkita har xil elementlarning ma’lum tartibda takrorlanishidan hosil bo‘ladi. Juda murakkablashgan takrorlanish bir nechta elementlarning ma’lum tartibda takrorlanishidan hosil bo‘ladi.

O‘zbekistonning eng qadimiy madaniyat o‘choqlari hisoblangan Buxoro va Samarqand so‘zanalari o‘zining yorqin rangi, shakllarining turli-tumanligi va nihoyatda nozik tikilishi bilan farqlanadi. Shahrisabzlik ayollar tikkan kashtachilik buyumlari esa, ko‘proq gilamni eslatadi. O‘zbek kashtachiligida do‘ppi alohida o‘rin egallaydi. Shahrisabzning gilam do‘ppisi, Buxoroning zar do‘ppisi, Farg‘onaning chust do‘ppisi, iroqi, duxoba va boshqa do‘ppilar O‘rta Osiyo xalqlari orasida keng tarqalgan. Do‘ppi nusxalari ichida eng mashhuri chust do‘ppilaridir. Qora atlas (yoki satin) ustiga ipak bilan tikilgan bodom guli (yoki qalampir), kizakka tushirilgan gullar do‘ppiga nafi slik baxsh etadi.

Kashtachilik san‘atidagi belbog‘, dastro‘mol, sandalpech, bo‘g‘macha va turli to‘rvachalar ham nafi s bezatiladi. O‘zbek kashtachiligining an‘analari hozirgi kunda ham davom ettirilib, muvaffaqiyatli rivojlanmoqda. Keyinchalik kashtachilik san‘atida kishilar portretini aks ettirish ham paydo bo‘ldi. O‘rta Osiyo xalqlari qadimdan o‘zlarining zardo‘zlik san‘atlari bilan faxrlanadilar.

Demak, umumta’lim maktablarida tasviriy san‘at darslarida amaliy bezak san‘ati bo‘yicha DTS va o‘quv dasturlarida o‘quvchilarning o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalari belgilab berilgan, bular barchasi dars jarayonida o‘qituvchining mahorati va kasbiy bilimi ila innovacion texnologiyalar orqali etkazib beriladi. Shuning uchun fan o‘qituvchilari o‘z ustida tinmay izlanishini, qo‘shimcha ma’lumotlar orqali bilimlarini oshirib borishi talab etiladi.

Adabiyotlar

1. Bulatov S.S., Shabaratov P.P., Rasulov M.A. Naqqoshlik. Toshkent, 2010
2. Sh.R.Qobilov. Tasviriy san‘at o‘qitish metodikasi. –T.: «Fan va texnologiya», 2014
3. Kuziyev, Tursunali va boshqalar. Tasviriy san‘at darsligi 5-sinf. Toshkent, 2015

AXBOROT-KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TA'LIM- TARBIYA JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Joldasova Kamila Jollibaevna

Qoraqalpog'iston Respublikasi XTXQTMO
hududiy markazi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida o'quvchilar anglab etadigan fanlararo bogliqliklarni o'rnatish, ilgari o'rganilgan bilim va malakalari, shuningdek, o'quvchilarning rivojlanish darajasiga tayanish, axborot-kommunikatsion texnologiyalari shaxsning har tomonlama rivojlantirishni motivatsiyalash va faollashtirish haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: O'qituvchi ta'lim-tarbiya, axborot texnologiyalari pedagogik mahorat, pedagogik faoliyat, bilim.

Ta'lim-tarbiya jarayonida yangi axborot texnologiyalarini joriy etish taraqqiyotimizning asosiy tarmoqlaridan biri bo'lgan ta'lim jarayonining jadal rivojlanib borishidagi o'rni va samaradorligi beqiyosdir, chunki iqtidorli, mustaqil, o'ziga ishonch-e'tiqodli o'quvchilarga bilim berish, ularni tarbiyalash, kasb-hunarga yo'naltirish va zamon talabiga mos har tomonlama ma'naviy-ma'rifiy bilimga ega, etuk insonlar qilib tayyorlashda ta'lim-tarbiya tizimi muhim asos bo'lib, unda o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish jarayonini axborot texnologiyalari asosida tashkillashtirish hamda ulardan samarali foydalanish eng muhim mavzulardan biri bo'lib hisoblanadi. Axborot-kommunikatsion texnologiyalari asosida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishdan asosiy maqsad o'quvchilarning fundamental bilim, ko'nikma va malakalarni, mahoratini, iqtidorini, mustaqil fikrlash faoliyatini shakllantirishdan iborat bo'lishi va quyidagi asosiy talablarga javob bera olishi lozim: fanning ilg'or yutuqlari, pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanish, darsni o'quv-tarbiyaviy jarayonining zamonaviy qonuniyatlari asosida tashkil etish; darsda pedagogik va axborot texnologiyalar yordamida barcha didaktik tamoyil va qoidalarning optimal nisbatlarini ta'minlash; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida o'quvchilarning qiziqishlari, layoqati va talablarini hisobga olish asosida ular tomonidan bilimlarning puxta o'zlashtirilishi uchun zarur shart sharoitlarni yaratish; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida o'quvchilar anglab etadigan fanlararo bogliqliklarni o'rnatish; ilgari o'rganilgan bilim va malakalari, shuningdek, o'quvchilarning rivojlanish darajasiga tayanish; axborot-kommunikatsion texnologiyalari shaxsning har tomonlama rivojlantirishni motivatsiyalash va faollashtirish; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida o'quv-tarbiyaviy faoliyatning barcha bosqichlari mantiqiyliги va emocionalligini oshirish; axborot-kommunikatsion texnologiyalari vositalaridan samarali foydalanish; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida zarur bilim, ko'nikma va malakalar, fikrlash va faoliyat racional usullarini shakllantirish; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida mavjud bilimlarni doimo boyitib borish ehtiyojini yuzaga keltirish; axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida har bir mashg'ulotni puxta loyihalashtirish, rejalashtirish, tashxis va taxmin qilish.

Axborot-kommunikatsion texnologiyalari asosida umumta'lim maktablarida ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishda quyidagi shart sharoitlar bo'lish kerak: o'quvchilarni mustaqil ishlash va fikrlashga tayyorgarligi; egallagan bilimlar motivatsiyasi va kasbiy faoliyat ko'nikmalarini egallashi; barcha kerakli o'quv-metodik qo'llanmalar va ma'lumotlarning mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyatini mavjudligi; ta'lim-tarbiya jarayonida rejalashtirilgan ishlarning bajarilganligini muntazam nazorat qilib boruvchi axborot tizimining mavjudligi va faoliyat ko'rsatishi.

Hozirgi kunda barcha ta'lim muassasalari zamonaviy komp'yuter va axborot texnologiyalari vositalari bilan jihozlanmoqda. Bu esa, o'qituvchi-pedagoglarning o'z mehnati faoliyatiga yanigicha yondashuvini, dars berish jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish zarurligini talab etadi. O'quv jarayonida yangi komp'yuter va axborot texnologiyalarning joriy etilishi, o'qituvchilarning texnikaviy vositalardan foydalanish malaka va ko'nikmalarini shakllantirish bilan birga ularning dars jarayonidagi o'rni, vazifalari va rolini o'zgartiradi. Zamonaviy kompyuterlarning paydo bo'lishi va ulardan ta'lim-tarbiya tizimida keng foydalanish uning imkoniyatlarini tubdan o'zgartirdi, ya'ni, ta'lim dasturlari bilan ta'minlangan komp'yuterlarni deyarli barcha didaktik masalalarni, shu jumladan axborotni yig'ish, saqlash

va uzatish, o'quv-tarbiyaviy jarayonini boshqarish, o'quvchilar bilimini nazorat va tahlil qilish, mashqlarni bajarish, o'quv jarayonini rivojlanishi haqida ma'lumotlarni to'plash kabi boshqa masalalarni hal etishda tatbiq etish mumkin.

Zamonaviy axborot - kommunikacion texnologiyalaridan foydalanish ta'lim-tarbiya tizimining quyidagi asosiy yo'nalishlarini aniqlashga imkon beradi: ta'lim tizimida o'qitiladigan barcha fanlar bo'yicha o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, tahlil va bashorat qilishni ta'minlash; ta'lim-tarbiya tizimida o'quvchilarning qobiliyati, iqtidori, mustaqil fikrlash, kommunikativ malakalarni, fanlar bo'yicha bilim egallashni rivojlantirish va shakllantirishga imkon beruvchi jarayonlarga e'tiborni kuchaytirish; o'quvchilar bilimini nazorat qilish uchun avtomatlashtirilgan test sinovlari o'tkazish, baxolash va boshqarishda keng foydalanish.

Demak, ta'lim muassasalarida axborot texnologiyalarini joriy qilish, darslarni yangi interfaol usul va axborot texnologiyalari vositalaridan foydalangan holda o'tkazish, jumladan, mul'timedia, masofadan o'qitish, internet texnologiyalaridan foydalanish, komp'yuterlashtirilgan anjumanlar o'tkazish, mul'timediali elektron qo'llanma va darsliklarni yaratish va ularni nazariy hamda amaliy mashg'ulotlarda qo'llash o'z samarasini beradi.

Adabiyotlar

1. N.Muslimov, M.Usmonboeva, D.Sayfurov, A.To'raev. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent – 2015
2. Гуломов С., Бегалов Б. Информатика ва ахборот технологиялари. Т. 2010 й.
3. Джайлаов А. Таълим соҳасида интерактив давлат хизматларидан фойдаланиш технологиялари (малака ошириш курслари тингловчилари учун услубий қўлланма)- А.Авлоний номидаги ХТХҚТМОМИ, 2016 й.

CLASSROOM MANAGEMENT

Kylycheva Roziya Makhmudovna,
teacher of English at secondary
school № 16 in Konimekh district, Navoi

Annotation: The following article is concerning the role of classroom management while teaching and its importance in developing both teachers' proficiency and learners' knowledge during the lesson. This piece of writing also provides some useful and effective strategies to manage the classroom proactively.

Key words: classroom management, model ideal behaviour, offer praise, encourage initiative

Currently the government is mostly focusing its whole attention on the education at schools, colleges, lyceums and other institutions. In teaching process crucial thing that is considered to be vital is classroom management. Classroom management is a term teachers use to describe the process of ensuring that classroom lessons run smoothly without disruptive behaviour from students compromising the delivery of instruction. The term also implies the prevention of disruptive behavior preemptively, as well as effectively responding to it after it happens. It is a difficult aspect of teaching for many teachers. Problems in this area cause some to leave teaching. In 1981, the US National Educational Association reported that 36% of teachers said they would probably not go into teaching if they had to decide again. A major reason was negative student attitudes and discipline.

Classroom management is crucial in classrooms because it supports the proper execution of curriculum development, developing best teaching practices, and putting them into action. Classroom management can be explained as the actions and directions that teachers use to create a successful learning environment; indeed, having a positive impact on students achieving given learning requirements and goals. In an effort to ensure all students receive the best education it would seem beneficial for educator programs to spend more time and effort in ensuring educators and instructors are well versed in classroom management. Also, research from Berliner and Brophy & Good shows that the time a teacher must take to correct misbehavior caused by poor classroom management skills results in a lower rate of academic engagement in the classroom. From the student's perspective, effective classroom management involves clear communication of behavioral and academic expectations as well as a cooperative learning environment. So, there are given some effective universal classroom management strategies below to control the class during the lesson, to improve and enhance teaching and to develop students' activeness.

1. Model ideal behavior - make a habit of demonstrating behavior you want to see, as many studies show that modeling effectively teaches students how to act in different situations. A straightforward way to model certain behaviors is holding a mock conversation with an admin, other teacher or student helper in front of the class. Talking about a test or other relatable topic is sure to:

- Use polite language
- Maintain eye contact
- Keep phones in your pockets
- Let one another speak uninterrupted
- Raise concerns about one another's statements in a respectful manner

2. Let students help establish guidelines - encourage all students to help you build classroom rules, as you'll generate more buy-in than just telling them what they're not allowed to do. Near the start of the year or semester, start a discussion by asking students what they believe should and shouldn't fly. At what points are phones okay and not okay? What are acceptable noise levels during lessons? This may seem like you're setting yourself up for failure, but - depending on the make up of you class - you may be shocked at the strictness of some proposed rules. Regardless, having a discussion should lead to mutually-understood and -respected expectations.

3. Document rules - don't let your mutually-respected guidelines go forgotten. Similar to handing out a syllabus, print and distribute the list of rules that the class discussion generated. Then, go through the list with your students. Doing this emphasizes the fact that you respect their ideas and intend to adhere to them. And when a student breaks a rule, it'll be easy for you to point

to this document. If you're feeling creative, you can include the rule list in a student handbook with important dates, events and curriculum information.

4. Avoid punishing the class - address isolated behavior issues instead of punishing an entire class, as the latter can hurt your relationships with students who are on-task and thereby jeopardize other classroom management efforts. Instead, call out specific students in a friendly manner. For example:

- “Do you have a question?”, not “Stop talking and disrupting other students”
- “Do you need help focusing?”, not “Pay attention and stop fooling around while I’m talking”

This basic approach will allow you to keep a friendly disposition, while immediately acknowledging poor behavior.

5. Encourage initiative - promote growth mindset, and inject variety into your lessons, by allowing students to work ahead and deliver short presentations to share take-away points. Almost inevitably, you'll have some eager learners in your classroom. You can simply ask them if they'd like to get ahead from time-to-time. For example, if you're reading a specific chapter in a textbook, propose that they read the following one too. When they deliver their subsequent presentations to preview the next chapter on your behalf, you may find that other students want a bit more work as well.

6. Offer praise - praise students for jobs well done, as doing so improves academic and behavioral performance, according to a recent research review and study. When it is sincere and references specific examples of effort or accomplishment, praise can:

- Inspire the class
- Improve a student's self-esteem
- Reinforce rules and values you want to see

Perhaps more importantly, it encourages students to repeat positive behavior.

Let's say a student exemplifies advanced problem-solving skills when tackling a math word problem. Praising his or her use of specific tactics should go a long way in ensuring he or she continues to use these tactics. Not to mention, you'll motivate other students to do the same.

References:

1. Soheili, Alizadeh, Murphy, Bajestani, Ferguson. Teachers as Leaders: Classroom Management Techniques, 2015
2. Berliner, Brophy & Good. Classroom management, 1986-1988
3. H. Korpershoek, Harms, Boer, Mechteld. Effective classroom management strategies and classroom management programs for educational practice, 2014
4. Dr Barry S. Parsonson, Evidence-based Classroom Behaviour Management Strategies, 2012

ZAMONAVIY TA'LIMDA RUS TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARNI QO'LLASH.

Yaxshiyeva Odinaxon Maxmadiyevna,

Termiz shaxar 13-maktabi rus tili fani o'qituvchisi,
yakshiyevaodinaxon@gmail.com

+998 90 245 75 74

Annotatsiya: Ushbu maqola innovatsion ta'lim jarayonida muammoli o'rganish va mustaqil ta'limning kommunikativ usuli aqliy mehnat madaniyatini oqilona tashkil etish va tarbiyalash haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Innovatsion ta'lim, qobiliyat, lug'atlar, internet resurslari, noan'anaviy dars, muammoli vaziyat, nutq.

Innovatsion ta'lim (inglizcha innovation - innovation) - shaxsiy yondashuv, fundamental ta'lim, ijodkorlik, professionallik, eng yangi texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga olgan ta'limga yangi yondashuv. Ushbu texnologiyalardan darsda foydalanish katta afzalliklarga ega. Ta'lim jarayoni o'quvchilar uchun qiziqarli bo'ladi, o'zaro ta'sir va izlanish jarayonida bilimlarni mustaqil ravishda egallash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Olingan bilimlarning sifati va kuchi ortib bormoqda. Tadqiqot ko'nikmalari va qobiliyatlari rivojlanadi. O'quv jarayoni bilan parallel ravishda kommunikativ fazilatlarini rivojlantirish va shaxsning yetakchilik fazilatlarini shakllantirish mavjud. Hozirgi vaqtda maktab ta'limida quyidagi eng xarakterli innovatsion texnologiyalar qo'llaniladi: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, dizayn va tadqiqot, shaxsiyatga yo'naltirilgan, o'yin, darajalarni farqlash. Pedagogik texnologiyalarning xilma-xilligi orasida men ko'pincha muammoli o'qitish texnologiyasidan foydalanaman. Ushbu texnologiyaning asosiy sifati o'quv faoliyatiga yuqori darajadagi motivatsiyani rivojlantirish, o'quvchilarning kognitiv qiziqishlarini faollashtirish bilan belgilanadi, bu paydo bo'lgan qarama-qarshiliklarni hal qilishda, sinfda muammoli vaziyatlarni yaratishda mumkin bo'ladi. Mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni bartaraf etishda o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarni doimiy ravishda egallashga muhtoj. Muammoli ta'lim har qanday bosqichda muammoli vaziyat yaratib, sinfda qo'llanilishi mumkin. Aksariyat o'quvchilarda fanlarni o'rganishga ijobiy motivatsiya, kognitiv qiziqish rivojlanadi.

Muammoli darslarni muvaffaqiyatli deb hisoblash mumkin, agar

1. o'quvchilar mustaqil ravishda bir yoki bir nechta xulosalar chiqara olsalar;
2. o'quvchilar hodisalar o'rtasida bog'lanish o'rnatadilar;
3. muammoni muhokama qilishda u yoki bu darajada barcha talabalar jalb qilingan;
4. agar dars tugagandan so'ng talabalar taklif qilingan muammoni sinfdoshlari va o'qituvchisi bilan muhokama qilish istagi paydo bo'lsa.

O'yin texnologiyalari. Rus tili darslarida o'yin texnologiyalaridan foydalanish u yoki bu darajada materialni yodlash bilan bog'liq bir qator qiyinchiliklarni bartaraf etishga, materialni hissiy ong darajasida o'rganish va mustahkamlashga yordam beradi, bu, shubhasiz, kognitiv qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi.

Rus tili akademik fan sifatida. Rus tili darslarida o'ynash o'quvchilarning so'z boyligini boyitish, dunyoqarashini kengaytirishga hissa qo'shishi ham muhimdir. Ishimda loyiha faoliyatidan ham foydalanaman. Loyiha faoliyati amaliy muammolarni hal qilish bo'yicha jamoaviy, guruh yoki individual ishlarga asoslanadi. Ularni hal qilish uchun siz katta hajmdagi bilim va ma'lum ko'nikmalarga ega bo'lishingiz kerak:

- intellektual (axborot va matn bilan ishlash, uni izlash va tahlil qilish, xulosalar chiqarish qobiliyati);
- kommunikativ (munozara, dialog o'tkazish, o'z fikrini himoya qilish qobiliyati);
- ijodiy (muayyan hodisaning oqibatlarini bashorat qilish qobiliyati, ta'lim muammolarini hal qilish uchun o'zgaruvchan sharoitlarda umumlashtirilgan aqliy harakatlarni amalga oshirish qobiliyati).

Loyiha texnologiyasidan foydalanganda talabalar mavzu bo'yicha turli xil ma'lumot manbalarini mustaqil ravishda o'rganadilar va tahlil qiladilar:

- lug'atlar bilan ishlash;
- internet resurslari bilan;

- zarur ma'lumotlarni to'plash, umumlashtirish;
- olingan natijalarni ko'rsatish.

Loyihaga asoslangan ta'lim o'z-o'zini tarbiyalash uchun ijobiy motivatsiya yaratadi. Talabalar o'z bilimlarining haqiqiy qo'llanilishini ko'rishadi. Ularda o'z ishining bir qismi uchun o'rtoqlari oldida mas'uliyat hissi paydo bo'ladi. O'z loyihasini himoya qilishga tayyorlanayotgan yigitlar nutqlarini mantiqiy, aniq va mantiqiy bo'lishi uchun qurishadi, bu mantiq va fikrlashdan tashqari, nutq madaniyatini rivojlantiradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, loyiha ustida ishlash o'quvchilarni o'qitish jarayonida hatto zaif va ko'pincha passivlarga ham o'zini ko'rsatishga imkon beradi, ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Kognitiv faoliyatning rivojlanishiga noan'anaviy darslar ham yordam beradi, bu esa o'quvchining fanga va umuman o'rganishga qiziqishini oshiradi. Nostandart darslarning bir qancha tasniflari mavjud: dars-seminar, dars-ma'ruza, dars-suhbat, dars-seminar, dars-ekskursiya, dars-tadqiqot, dars-o'yin, dars-KVN, dars-loyiha himoyasi, dars-bahs-bahs., dars-konferensiya, dars-teatrlashtirilgan tomosha, dars-maskarad, dars-sayohat, dars-test. Ularning deyarli barchasi muammoli savollar berish va muammoli vaziyatlarni yaratish, tabaqalashtirilgan ta'lim muammolarini hal qilish, o'quv faoliyatini faollashtirish, bilimga qiziqishni oshirish imkonini beradi.

Shunday qilib, innovatsion texnologiyalar o'quvchilarda fanga qiziqish uyg'otadi, nutqini rivojlantiradi va boyitadi; g'ayrioddiy shaklda taqdim etilgan o'quv materiali bolalar tomonidan yanada mustahkam o'zlashtiriladi, ularda rus tiliga muhabbat va hurmatni uyg'otish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алексеева, Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента/ Л.Н. Алексеева// Учитель.— 2004.— № 3.— с. 28.
2. Панфилова, А.П. Инновационные технологии: активное обучение: учеб. пособ. для студ. / А.П. Панфилова.— М.: «Академия», 2009.— 192 с.

КОРХОНАЛАРДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ САМАРАДОРЛИГИ АҲАМИЯТИ

Шаисламова Муаззамхон Рахимходжаевна
ТДИУ мустақил изланувчиси

Бугунги кунда саноати юқори даражада ривожланган мамлакатлар корхоналарининг аксарияти учун бозор муваффақиятлари ва иқтисодий барқарорликка эришишнинг асосий йўналиши - ишлаб чиқаришнинг барча соҳаларида илғор илмий-техникавий ютёт униукларга асосланган инновацион технологияларни кенг ривожлантириш ҳисобланади. Олдинга қўйилган мақсад ва натижаларга эришиш ва миллий иқтисодиётининг юқори ўсиш суръатларини таъминлаш учун корхонанинг инновацион мажмуаси жуда динамик ва ташқи шароитларга осон мослашиши керак. Ҳар қандай корхонанинг мақсади белгиланган ҳажмда ва сифатда маълум маҳсулотларни чиқариш, ишларни бажариш ёки хизматларни кўрсатиш орқали маълум бир иқтисодий фойда олишга йўналтирилган. Ишлаб чиқариш кўламини аниқлашда нафақат маълум бир маҳсулотга бўлган миллий иқтисодий ва индивидуал эҳтиёжлардан, балки унинг самарадорлигининг максимал даражасига эришишни ҳисобга олиш зарурлигидан келиб чиқиш керак. Шунинг учун корхона сифатини, аввало, маҳсулотларнинг иқтисодий самарадорлигини аниқлаш орқали баҳолаш керак.

Ишлаб чиқариш самарадорлиги менежментнинг энг муҳим сифат тавсифидир, у ишлаб чиқаришнинг қайтиши ва самарадорлигини тавсифлайди. Ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги деганда, ишлаб чиқариш салоҳиятидан фойдаланиш даражаси тушунилади, у ижтимоий ишлаб чиқариш натижалари ва харажатлари нисбати билан аниқланади. Худди шу харажатларда натижа қанча юқори бўлса, у ижтимоий зарурий меҳнат бирлиги учун шунча тез ўсади ёки фойдали таъсир бирлиги учун харажатлар қанча паст бўлса, ишлаб чиқариш самарадорлиги шунча юқори бўлади. Ижтимоий ишлаб чиқариш иқтисодий самарадорлигининг умумлаштирувчи мезони бу ижтимоий меҳнат унумдорлиги даражасидир.

Ишлаб чиқариш самарадорлиги - бу бозор иқтисодиётининг асосий тоифаларидан бири бўлиб, у умуман ишлаб чиқаришни ва ҳар бир корхонани алоҳида ривожлантиришнинг пировард мақсадига эришиш билан бевосита боғлиқдир. У «иқтисодий самарадорлик» ва «ижтимоий самарадорлик» каби иккита тенг бўлинмадан иборат.¹

Иқтисодий назария самарадорлик категориясини ишлаб чиқариш жараёни, ишлаб чиқариш тизими ёки бошқарувнинг ўзига хос шакли самарадорлиги сифатида белгилайди. Ўзининг энг умумий шаклида ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги икки миқдорнинг - иқтисодий фаолият натижалари ва ишлаб чиқариш харажатларининг миқдорий нисбатидан бошқа нарса эмас. Иқтисодий ишлаб чиқариш тизими соҳасида хорижий ва маҳаллий амалиётлар ўртасида баъзи фарқлар мавжуд. Демак, барча турдаги ресурслардан самарали фойдаланиш самарадорликни англатади.

Меҳнат унумдорлигини ошириш иқтисодий самарадорлиқнинг якуний босқичидир. Шунинг учун меҳнат унумдорлиги ва унинг даражаси ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги мезонидир. Икки шарт бажарилганда меҳнатнинг иқтисодий самарадорлиги юқори бўлади: юқори меҳнат унумдорлиги ортади ва ишлаб чиқариш таннархи пасайади.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш йўллари - белгиланган йўналишлар бўйича ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш бўйича аниқ чора-тадбирлар тўпламлари мажмуасидир.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг асосий йўллари²:

- меҳнат зичлигини пасайтириш;
- меҳнат унумдорлигини ошириш;
- маҳсулотларнинг моддий истеъмолини камайтириш;
- ресурслардан оқилона фойдаланиш;
- маҳсулот капиталини камайтириш;
- корхоналарнинг инвестиция фаолиятини фаоллаштириш.

Бу ҳолда шуни таъкидлаш керакки, илмий-техник жараён бутун корхона самарадорлигини

¹ Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. 6-е изд., испр. и доп. СПб.: Питер, 2011.

² Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. 6-е изд., испр. и доп. СПб.: Питер, 2011.

оширишда энг муҳим омил ҳисобланади. Корхонани туб ўзгаришларга, янги технологияларга олиб борадиган бундай ўзгаришлар зарур. Илм-фан ва техниканинг сўнгги ютуқлари асосида барча иқтисодий тармоқларда мутлоқ инқилоб содир бўладиган даражада шундай ўзгаришлар зарур.

Ушбу турдаги технологик ва техник ўзгаришлар, келажакда ташкилий ва ижтимоий омилларни сафарбар қилиш меҳнат унумдорлигини сезиларли даражада оширишга замин яратади. Улар янги авлод технологиясини жорий этишни, янги технологиялар ва шакллардан фойдаланишни, меҳнатни илмий ташкил этиш шаклларида фойдаланишни назарда тутати. Шунингдек, меҳнат сифатини ошириш, ишлаб чиқариш маданиятини ошириш, тартиб ва интизомни яхшилаш керак.

Корхоналар ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш омили сифатида тежамкорлик режими ниҳоятда муҳимдир. Замонавий дунёда иқтисодчилар ресурсларни тежаш энергия ресурслари, ёқилғи ва материалларга ўсиб бораётган талабни қондиришнинг ҳал қилувчи манбаига айланиши керак деб ҳисоблайдилар. Корхоналар ўзларининг потенциалларини яхшилашлари, тўпланган ресурсларни тежашлари ва бир хил даражада уларни тўғри бошқаришлари керак. Охир оқибат, ишлаб чиқаришнинг барча ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш яхшиланади, корхона, ишлаб чиқариш ўсиш суръатларини тезлаштиради. Ушбу жараённинг асосий афзаллиги шундаки, у қўшимча сармоясиз амалга оширилади.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш масаласида ташкилий-иқтисодий омиллар муҳим ўринлардан бирини эгаллайди. Уларнинг роли иқтисодий алоқаларнинг мураккаблашиши билан ижтимоий ишлаб чиқариш кўламининг ўсишига мутаносиб равишда ортади. Бу ишлаб чиқаришни такомиллаштиришга ҳам, унинг самарадорлигига ҳам сезиларли таъсир кўрсатади.

Корхона иқтисодиётини интенсивлаштиришда, ресурсларнинг солиштирма сарфини камайтиришда маҳсулотнинг сифатини яхшилаш алоҳида ўрин тутати. Ушбу вазифа доимий эътибор ва назоратнинг предметиға, ҳар бир меҳнат жамоасининг фаолиятини баҳолашнинг асосий омилиға айланиши керак.

Шундай қилиб, ҳар қандай ташкилот эртами-кечми ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш муаммосига дуч келади. Бундай ишларни ташкил қилишда қайси усулларни афзал кўришни корхона раҳбарияти ҳал қилади. Ички ва ташқи муҳит, ишлаб чиқариш жараёнларининг хусусиятлари ҳақидаги билимларга асосланиб, сиз кўзланган мақсадга эришишга олиб келадиган режани тузишингиз мумкин.

Важность эффективности инновационной деятельности на предприятиях

Сегодня основным развитием рыночных успехов и достижения экономической устойчивости для большинства высокоразвитых стран промышленности является широко распространенное развитие инновационных технологий, основанных на лучших научно-технических миссиях во всех секторах производства. Инновационный комплекс предприятия для достижения целей и результатов форвардной экономики и обеспечения высоких темпов роста национальной экономики должен быть легко адаптирован к очень докладчику и внешним условиям. Цель любого предприятия сосредоточена на создании определенных продуктов, выполняя определенные продукты, делая случаи или предоставления услуг. При определении объема производства это не только из-за необходимости учета национальных экономических и индивидуальных потребностей, но и максимальный уровень эффективности. Следовательно, качество предприятия должно быть оценено путем определения экономической эффективности продукции.

Эффективность производства является наиболее важным качеством управления, что описывает возврат и эффективность производства. Эффективность производства означает уровень использования производственных мощностей, он определяется соотношением результатов социального производства и расходов. Чем выше результат, тем выше результат, тем выше эффективность продукта, если расходы на социальную необходимую единицу. Резюме экономической эффективности социального производства является уровень производительности социальной труда.

Эффективность производства является одной из главных категорий рыночной экономики, которая напрямую связана с тем, что оно обычно развивается и особое развитие каждого предприятия. Он состоит из двух равных подразделений, таких как «экономическая эффективность» и «социальная эффективность».

Экономическая теория определяется как эффективность производственного процесса, уникальная форма производственной системы или управления. Стоимость эффективности производства в его наиболее общей форме - не более двух величин - результаты экономической активности и количественного соотношения затрат на производство. Существуют некоторые различия между зарубежными и местными операциями в области экономической производственной системы. Таким образом, эффективное использование всех типов ресурсов означает эффективность.

Улучшение производительности труда является заключительным этапом экономической эффективности. Поэтому производительность труда и его уровень - экономическая эффективность производства. Когда проводится два условия, экономическая эффективность труда будет высокой: высокая производительность труда увеличивается, а стоимость производства уменьшается.

Способы повышения эффективности производства являются набор конкретных коллекций по повышению эффективности производства в соответствии с установленным направлением.

Способы повышения эффективности производства являются набор конкретных коллекций по повышению эффективности производства в соответствии с установленным направлением.

Основные способы повышения эффективности производства:

- снижение плотности труда;
- увеличить производительность труда;
- снижение материала потребления продуктов;
- рациональное использование ресурсов;
- сокращение продукции капитала;
- активация инвестиционной деятельности предприятий.

В этом случае следует отметить, что научно-технический процесс является наиболее важным фактором повышения эффективности всего предприятия. Завод потребует радикальных изменений, таких изменений в новых технологиях. Основываясь на последних достижениях науки и техники, эти изменения нуждаются в таких изменениях во всех экономических секторах.

Технологические и технические изменения в этом типе, в будущем, значительно повысит производительность труда. Они предусматривают внедрение технологии нового поколения, использование новых технологий и использование новых технологий и форм, формы научной организации работы. Также необходимо улучшить труд, увеличить производственную культуру, повысить порядок и дисциплина.

Экономический режим чрезвычайно важен как фактор повышения эффективности производства. В современном мире экономисты считают, что экономическая экономия должна стать решающим источником встреч энергетических ресурсов, топлива и материалов. Предприятия должны улучшить свой потенциал, сохранять накопленные ресурсы и контролировать их на одном уровне. В конце концов, использование всех производственных мощностей улучшится, предприятие ускоряет темпы роста. Основным преимуществом этого процесса является то, что это делается без дополнительных инвестиций.

Организационные и экономические факторы важны в области повышения эффективности производства. Их роль увеличивается до роста общественного производства, как осложнение экономических связей. Это оказывает существенное влияние на обоих улучшениях производства, так и к его эффективности.

В интенсификации экономики предприятия по улучшению качества продукта является повышение качества ресурсов. Эта задача должна стать предметом постоянного внимания и контроля, ключевым фактором для оценки деятельности каждого рабочего сообщества.

Таким образом, любая организация столкнется с проблемой повышения эффективности производства в ближайшее время после полудня. Руководство компании будет рассматриваться, какие методы предпочитают организовать такую работу. Основываясь на знаниях внутренних и внешних и внешних характеристик, вы можете создать план, который приводит к достижению предполагаемой цели.

МОДЕЛИРОВАНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ НАД ХУДОЖЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ

Римма Рамилевна Замилова

Доцент Наманганского государственного университета

Аннотация Рассматривается проблема формирования исторического мышления в теории и практике подготовки будущего учителя истории. Сущность, функции, особенности исторического мышления учителя при изучении исторических дисциплин. Благодаря методическим приемам, особым организационным формам обучения, игровому моделированию и другим активным методам обучения истории формируется историческое мышление. Автором отмечено, что технология игрового моделирования очень органично вписываются в образовательный процесс, не затрагивают содержания обучения, позволяют наиболее эффективно достичь прогнозируемых результатов обучения и раскрывать потенциальные возможности каждого студента.

Ключевые слова: истории, гуманизация, педагогического образования, методика преподавания, историческое мышление, формирование исторического мышления, методы обучения истории, игровое моделирование

Представленные теоретические положения позволяют определить составляющие моделирования самостоятельной исследовательской работы студентов по освоению художественного текста, формирующее историческое мышление. Во-первых, следует назвать ценностные ориентации будущего учителя, его целевые установки в процессе усвоения художественного произведения. Психологи констатируют: ригидность («застывание») свойственна людям со стереотипным представлением, не признающим альтернативных решений, так необходимых учителю высокой культуры владения историческим мышлением. Напротив, свобода от шаблона мышления, нестандартность, творчество (созидательность) мышления помогают будущему учителю осознать себя личностью уникальной, самобытной, способной к инновационным решениям, поиску, нестандартным подходам в освоении художественного текста, и проектам над ними. В нашем исследовании апробирован опыт составления будущие учителя истории по осмысливаю исторических событий прошлого с переносом в настоящее и будущее. Пробуют понять, как те или иные ценностные ориентиры определяют технологические подходы к решению тех или иных исторических событий. Осуществляется и собственный выбор философских основ. Как правило, это происходит в рамках гуманистической парадигмы. Завершается эта работа проектированием концепта как содержательным образом собственной темы, где будущие учителя решают проблему выбора философской основы технологического проекта. Во-вторых, составляющим моделирование исследовательской самостоятельной работы студентов является содержательный компонент исторического мышления (комплекс знаний по истории; система умений диагностировать и анализировать историческую ситуацию, изучать события; видеть основную историческую задачу).

Структура – (от лат. structura – строение, расположение, порядок) – совокупность элементов и связей между ними, обеспечивающих целостность объекта, сохранение его основных свойств при внешних воздействиях и изменениях ситуации. [1]

Деятельность студентов исследовательская или близкая к ней, по мысли В.В. Никитаева, включает усвоение информации и освоение материала. Элементом организующего плана служит «позиция», «опорный пункт» деятельности, что способствует освоению материала на проблемно-поисковом уровне. Студенты не просто отвечают на вопросы, а ставят их сами. Так возникает подлинный контакт диалоговых отношений, механизм которого по словам И.А. Зимней, обусловлен содействием, сомышлением, включенностью в общую деятельность. Наша опытно-экспериментальная работа выявила следующие факторы сомышления: искренность общения и сопоставимость позиций обучающихся, обучающего и обучающихся; эмпатийность, толерантность; сотрудничество в деятельности; соучастие в решении поставленной исторической задачи.

Игровое моделирование – активный метод обучения посредством игры или ее элементов.

Игра – один из видов деятельности человека, направленный на познание окружающей действительности. Игра имитирует различные аспекты человеческой активности и социального взаимодействия. Игра служит одним из важнейших средств физического, умственного и нравственного воспитания и самовоспитания детей.[2]

Метод свободного диалога, сообразного природе человека, его способностям и возможностям назван в педагогике понимающим подходом. Это универсальный инструмент понимания. При понимающем подходе, по мысли Н.В. Басовой, обязательным условием диалога является стремление понять собеседника. В диалоге каждый должен уметь находить сильные стороны других. Радость диалога возникает не от превосходства, а от самого процесса общения, от совместного взаимодействия. Самое важное в диалоге - его открытость. С этих позиций и следует рассматривать ту роль, в которой выступает преподаватель в условиях групповой деятельности студентов. Есть мнение, что преподавателю следует исполнять роль «самого умного студента» и быть равноправным. В нашем исследовании групповая работа строилась по этапам. Освоение материала модуля предлагалось микрогруппам во главе с консультантом (у каждой микрогруппы своя часть задания, за выполнение которого отвечает консультант). Форму выполнения задания продумывает микрогруппа (готовятся схемы, опорные конспекты и пр.). Продумывается решение проблемных вопросов, задач, ситуаций (каждым в отдельности). Начало занятия - это «вдумывание» каждого в тот материал, который будет им представляться по методу КСО (коллективному способу обучения в группах сменного состава). Этот момент возникновения «личностного пространства», когда студент самостоятельно мыслит, выбирает, решает, - едва ли не самый благоприятный на занятии. Л.И. Новикова называет это пространство «невидимым», куда не проникает ничей взор, где человек прислушивается только к себе и своему внутреннему «голосу», чтобы сделать свободный и действительно самостоятельный выбор. Потом диалог начинает консультант, все члены микрогруппы выступают со своей позицией, предлагая соседней микрогруппе к обсуждению материал. Поочередно микрогруппы включаются в диалогическое общение друг с другом. Если возникает затруднение, к дискуссии присоединяется учебное самоуправление, а в особо сложных ситуациях - преподаватель, когда микрогруппа обращается за консультацией. Такая консультация носит характер размышления, строится как эссеистский монолог-диалог (термин З.С. Смелковой). В конце занятия - общее подведение итогов. Самостоятельная работа микрогрупп оценивается консультантами в результате совместного обсуждения. Индивидуальная оценка каждого, как уже говорилось, складывается на основе практикуемой системы вопросов рефлексивного характера. Эти вопросы касаются и содержательно-процессуальной сферы, и личностного видения проблемы, собственной готовности к ее решению в исторических ситуациях. Своеобразие такого рода мониторинга в том, что при ответах на вопросы студенты могут обращаться к книгам, лекциям, учебным пособиям и т.д. Все эти источники свободно лежат на столах. И это позволяет студентам находить точные формулировки, рекомендации, технологические решения и пр., снова и снова обновлять знания, вдумываться и вчитываться в прочитанное художественное произведение.

Список использованной литературы:

1. <https://didacts.ru/termin/struktura.html>
2. Allport G. Nature of Prejudice. - Cambridge. MA: Addison-Wesley, 2004.- 518p;

ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНА М.Ю.ЛЕРМОНТОВА «ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ»

Рахматуллаева Ирода Анваровна,
Учитель русского языка и литературы НавГПИ

Аннотация: В статье указаны проблемные стороны характеров романа «Герой нашего времени». В.Г.Белинский дал высокую оценку роману Лермонтова. Роман произвёл исключительно сильное впечатление на читателей потому, что в нём правдиво и живо изображена жизнь русского общества. Роман Лермонтова – «это грустная дума о настоящем дне».

Ключевые слова: герой, проблема, любовь, психология, одиночество, эгоизм, строгий, событие, хронология, журнал, дружба.

В любом художественном произведении много проблем. Одним из таких произведений является и роман М.Ю.Лермонтова «Герой нашего времени». В романе нам раскрываются такие вопросы как: в чём смысл жизни? Что такое счастье? Борьба добра и зла; Достоинство и честь; Какое место занимает любовь и дружба?

Автор и его герой диктуют нам про : предназначение человека, свободу выбора, индивидуализм. Всем этим и определяется проблематика романа «Герой нашего времени». Лермонтов начал писать свою книгу в 1837 году и завершил её в 1840 году. В 1841 году им написано знаменитое предисловие к роману. В предисловии к «Журналу Печорина» Лермонтов писал : «История души человеческой, хотя бы самой мелкой души, едва ли не любопытнее и не полезнее истории целого народа...» В своём романе Лермонтов и поставил задачу раскрыть эту историю души человеческой. Этому содействует необычное построение романа: писатель нарушает хронологическую последовательность романа.

Роман состоит из пяти повестей, каждая из которых имеет свой жанр, сюжет и заглавие. История жизни Печорина в романе располагается в такой последовательности.

Печорин, бывший гвардейский офицер, за что-то переведённый на Кавказ, едет к месту назначения. По дороге он заезжает в Тамань, описанная в повести «Тамань». Отсюда он приезжает в Пятигорск «Княжна Мери». После он был сослан на службу в крепость. Во время службы в крепости происходят события, о которых рассказывается в повестях «Бэла» и «Фаталист». Через несколько лет Печорин, выйдя в отставку, уезжает в Персию. По дороге встречается в последний раз Максим Максимычем. Об этом повествует повесть «Максим Максимыч». Однако Лермонтов нарушает последовательность, чтобы глубже раскрыть сложную натуру Печорина. На первое место он ставит повесть «Бэла», затем «Максим Максимыч», далее идут повести «Тамань» и «Княжна Мери», и заключает роман повесть «Фаталист».

В «Фаталисте» Печорин задумывается о судьбе человеческой, жизни и смерти, о суде и вине, и этими размышлениями завершается его повесть, дневник и сама жизнь, так как из предисловия путешествующего офицера мы уже знаем, что тоскующий и одинокий «герой нашего времени» умер, возвращаясь из Персии. Таков финал этого реалистического психологического романа.

В «Герое нашего времени» проблемы романа высвечиваются именно в характере Печорина, одновременно отражая и личность самого Лермонтова, и его мировоззрение.

Печорин- сильная и волевая натура. Его характер и поведение крайне противоречивы. Он всегда задаёт себе вопросы : «зачем я жил?», «для какой цели я родился?» и не может найти ответа. Ему кажется, что он напрасно существует, в нём бушуют «силы необъятные». Стараясь окунуться в полноту жизни, Печорин невольно становится виновником разрушения судеб разных людей.

Погибает Бэла, судьбу которой разрушил он из-за эгоизма. Максим Максимыч оскорблён душевной чёрствостью своего приятеля. «Честные контрабандисты» вынуждены скрыться, неизвестна судьба старухи и слепого. «Да и какое дело мне до радостей и бедствий человеческих!»-изтомвосклицаниииндивидуализмПечоринастановится,особенно,понятен. Читая роман,мы видим как Он обращается с Грушницким, как ухаживает за Мэри, не имея при этом серьёзных намерений, как он наслаждается безраздельной властью над Верой....

«Я взвешиваю, разбираю свои собственные страсти и поступки со строгим любопытством, но без участия. Во мне два человека :один живёт в полном смысле этого слова, другой мыслит

и судит его...»)- читая эти строки из журнала Печорина, мы понимаем, что индивидуализм-жизненная программа, основная движущая сила характера Печорина, он отдаёт себе отчёт в том, что происходит. Тоскуя по «назначению высокому», которое не смог угадать, главный герой романа анализирует свои действия, поступки, настроение.

В пари, предложенном поручиком Вуlichem, решался вопрос, «может ли человек своевольно располагать свою жизнь». Печорин, утверждающий, что нет предопределения, невольно меняет своё мнение после выстрела,- слишком уж «доказательство было разительно». Но сразу же останавливает себя в этой вере, вспомнив, что имеет правило ничего не отвергать решительно и ничему не вверяться слепо. А позже, испытывая судьбу и подвергая опасности свою жизнь, иронизирует, над убеждениями человеческими. «Я люблю сомневаться во всём: это расположение ума не мешает решительности характера- напротив, я всегда смелее иду вперёд, когда не знаю, что меня ожидает».

Смысл жизнь, предназначение человека, свобода выбора, индивидуализм- эти философские проблемы в романе «Герой нашего времени» впервые так ясно, точно были сформулированы поэтом, именно по этой причине сочинение Лермонтова стало первым философским романом русской литературы 19 века.

Многое в характере Печорина мы не принимаем, а просто не можем понять. Нет смысла обвинять героя в эгоизме и индивидуализме, в том, что растратил свою жизнь на пустые страсти и прихоти. Да, главный герой таков, но случайность это или замысел автора?

Стоит перечитать предисловие самого Лермонтова к роману, и найти строки : «Довольно кормили сластями... , нужны горькие лекарства, едкие истины». Печорин в его скептицизме искренен, не ставит себя выше всех, а неподдельно страдает от того, что не видит выхода, не может найти идеал. Он так глубоко заглянул и исследовал собственную душу, что не питается иллюзиями, а мужественно видит себя таким, каков есть. А ведь без этого не возможно развитие, движение вперёд. Являясь человеком своего времени, он показывает тот путь, который должно было проделать его поколение – отбросить романтические иллюзии, неискренние идеалы, научиться трезвому взгляду на реальность и себя самого, чтобы последующее поколение могли идти дальше, видя идеалы и цели.

Философские и нравственные – таковы основные проблемы, поднятые в «Герое нашего времени». Они заставляют нас, читателей, размышлять о собственном предназначении в жизни, о сложном соответствии мира и человека, делают это произведение живым, современным в любые времена и эпохи.

Литература

1. Т.Т.Кельдиев «Литература» Ташкент 2010г.
2. Т.Ф. Курдюмова «Хрестоматия. Девятнадцатое столетие».Москва 2010г.
3. Г.Т.Гарипова, Н.М.Петрухина «Литература, Учебник- хрестоматия». Ташкент 2016г.
4. www.obrazovka.com

О'QUVCHILARDA LIDERLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Abatova Fotima Amirilloevna

Sirg'ali tumani 47 -maktab o'qituvchi.

Kelajak liderlari klub a'zosi

Baltabayeva Muattar Ulug'bek qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti magistranti.

Kelajak liderlar klub a'zosi

Annotatsiya: ushbu maqolda o'quvchilarda yetakchilik ko'nikmalarini shakllantirish va bu borada o'qituvchi –pedagoglarning vazifasi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: yatekchilik, ko'nikma, bilim, o'quvchi, muvaffaqiyat, ta'lim, jarayon.

Professor-o'qituvchilarning eng muhim vazifasi - yosh avlodga puxta ta'lim berish, ularni jismoniy va ma'naviy etuk insonlar etib tarbiyalashdan iboratdir.

Sh.M.Mirziyoyev

Pedagogik qobiliyat va mahorat o'qituvchilik ishida muvaffaqiyatga erishish uchun har bir muallim pedagogik mahoratni egallashi zarur. Pedagogik mahorat egasi kam kuch sarf qilib, katta natijaga erishadi, o'z ishining natijasi bilan mo'jizalar yaratadi, ijodkor bo'ladi. Pedagogik ishga qobiliyatli, iste'dodli kishidagina pedagogik mahorat bo'lishi mumkin. Qobiliyatli pedagog o'quvchilarning ruhiyatini, bilim va qobiliyat darajasini hisobga oladi, ularning nimani bilishlari va hali nimani bilmasliklarini, nimani unutib qo'yganliklarini tasavvur etadi. Ba'zi o'qituvchilarga, ayniqsa, tajribasi kam o'qituvchilarga o'quv materialini oddiy, tushunarli va qandaydir alohida izohni talab etmaydigandek tuyuladi. Bunday o'qituvchilar o'quvchilarni emas, balki o'zlarini nazarda tutadilar. Qobiliyatli, tajribali o'qituvchi o'zini o'quvchining o'rniga qo'ya oladi, u kattalarga aniq va tushunarli bo'lgan narsaning o'quvchiga tushunilishi qiyin va mavhum bir narsa bo'lishi ham mumkinligiga asoslanib ish tutadi. Shuning uchun u bayon etishning xarakteri va shaklini alohida o'ylab rejalashtiradi.

O'quvchilarda tashkilotchilik mahoratini tarbiyalash mazkur sohadagi bilim, ko'nikma va malakalar hamda shaxsiy ijobiy sifatlarni egallashni talab etadi. Birinchi navbatda, o'quvchida tashkilotchilik mahoratiga doir ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy asoslarni tashkil etuvchi manbalardan xabardor bo'lishi lozim. O'tmish davrlardan buyuk vatandoshlarimiz yetakchilik qobiliyati haqida ko'p fikrlar berib o'tishgan. Bahovuddin Naqshbandiy o'ziga pir deb hisoblagan Amir Temur amal qilgan 11 fazilat tarix fanlari doktori, professor Ashraf Ahmedov tomonidan tasnif etilgan bo'lib, mazkur sifatlarning barchasi tashkilotchilik mahoratining asosiy tushunchalariga daxldorligi bilan ham muhimdir:

1-sifat: beg'arazlik, odillik, hammani bir ko'zda ko'rishlik.

2-sifat: imon - e'tiqod, ulug' shaxslarga hurmat.

3-sifat: saxovatlik.

4-sifat: rahm-shafqat, muruvvat.

5-sifat: e'tiqodni ko'ndalang va dunyoviy ishlardan ustun qo'yish.

6-sifat: haqiqatgo'ylik, haqni yolg'ondan ajrata bilish.

7-sifat: va'daga vafodorlik.

8-sifat: xasad qilmaslik.

9-sifat: nopok ishlardan o'zini tiya bilish, payg'ambar va uning sahobalarini o'ziga do'st deb bilish.

10-sifat: insofilik, inson bir onadan tug'ilganligiga inson.

11-sifat: Saidlarga ehtirom ko'rsatish. Shuning uchun Temurga nisbatan halqning mehri baland va undan minnatdor bo'lishi [1]. Amir Temurdagi mazkur sifatlarning shakllanishida shubhasiz o'tmish mutafakkirlari, olimlarning pedagogik qarashlari katta ta'sir ko'rsatgan. Shuning uchun xam, o'quvchilarda liderlik sifatlari rivojlanishi uchun pedagog-o'qituvchilar birdek mas'ul.

Tarixiy nuqtai nazardan qaraganda yosh avlodda tashkilotchilik mahoratini shakllantirish muammosi juda qadimiy va chuqur ildizga ega ekanligi oydinlashadi. Tashkilotchilik mahorati insonparvarlik va odamsevarlik fazilatlarining asosi va tarkibiy qismi ekanligi deyarli barcha

o'tmishda o'tgan va zamondosh mutafakkir olimlar tomonidan u yoki bu darajada tasdiqlangan. Shu bilan birga o'qitish jarayonini oldindan loyihalashtirish zarur, bu jarayonda o'qituvchi o'quv predmetining o'ziga xos tomonini, joy va sharoitni, ta'limning texnik vositalarini, eng asosiysi, o'quvchining imkoniyati va ehtiyojini hamda hamkorlikdagi faoliyatni tashkil eta olishini hisobga olishi kerak. Shundagina kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Qisqa qilib aytganda o'quvchini ta'limning markaziga olib chiqish kerak. O'qituvchi tomonidan har bir darsni yaxlit holatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun bo'lajak dars jarayonini loyihalashtirib olish kerak. Bunda o'qituvchiga u tomonidan bo'lajak darsni texnologik xaritasini tuzib olish katta ahamiyatga egadir, chunki darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun o'qitilayotgan predmet fanning xususiyatidan, o'quvchilarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi. Turli interfaol texnologiyalardan ustalik bilan foydalanish har qanday ustoz muallimning dunyoqarashiga, o'qituvchining o'z-o'zini tarbiyalanganlik darajasiga, qobiliyatiga, irodasiga, diqqatiga, kuzatuvchanligiga, tashkilotchiligiga va hokozo. bog'liq bo'lib hisoblanadi.

O'qituvchi hamma vaqt jamiyatdagi hukmron g'oyalarning targ'ibotchisi bo'lishi bilan birga, uning o'zi ham shu jamiyat ta'sirida shaxs sifatida tarkib topa boradi. Pedagoglik ko'p mehnat talab qiluvchi kasblardan biridir. Darslarda, qoloq o'quvchilar bilan olib borilgan mashg'ulotlarda, sinfdan tashqari ishlarda, maktabdagi majlis va metodika kengashlarida, maktabdan boshqa joylarda katta mehnat sarf qilib, o'z uyiga qaytib kelgan o'qituvchini yana o'quvchilarning dasta-dasta daftari kutib turadi. Bu daftarlarni u tekshirishi, tuzatishi, ularga baho qo'yishi zarur. Navbatdagi darsga tayyorlanish uchun sarf qilinadigan vaqt va mehnatni aytmaysizmi!? O'qituvchining xarakterli xislatlaridan biri – bu mehnatga muhabbat. Shuning uchun, ham o'qituvchi-pedagog shaxsning voyaga yetkazishda, uning jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishida eng kata poydevor bo'lib xizmat qiladi.

O'qituvchining tashkilotchilik faoliyati, tarbiyaga xos murakkab tadbirlardan tashqari, ish yakuniga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi ikir-chikirlardan iborat bo'ladi. Tashkilotchilik qobiliyati yaxshi taraqqiy etgan pedagoglarda vaqt o'tishi uchun mas'uliyat hissi paydo bo'ladi. Natijada ular dars rejasida biror narsaga qancha vaqt ajratilgan bo'lsa, amalda ham o'shanga vaqt sarflaydilar. Tashkilotchilik qobiliyati kuzatuvchanlikni va o'z vaqtini to'g'ri taqsimlay bilishni talab etadi.

Adabiyotlar:

1. Axrorov Yu., Qobilova R. O'rta Osiyo mutafakkirlarining pedagogik qarashlari. – Samarqand: SamDU nashri, 1999. – 57
2. Axrorov Yu.A. Pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – Samarqand: SamDU nashri, 2002.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA QO‘LLANADIGAN USUL VA O‘YINLAR

Achilova Mohidil Tolibovna
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
15-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda qo‘llanadigan usul va o‘yinlar yoritilgan bo‘lib, ular darslarda foydalanishga tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: dolzarb, ustoz, usul, o‘yin, qiziq, xazina, Blitz-so‘rovnoma....

Ustoz va murabbiylar ... Azal-azaldan insonlar qalbini, ilmu ziyo, ma‘rifat nurlari bilan charag‘on etib kelayotgan ulug‘ kasb egalari. Har bir sabog‘ida qalb qo‘rini qo‘shib, billurdek musaffo dillarga ezgulik urug‘ini sochuvchi usta bog‘bonlar.

Shu insonlar zahmati bois, ona-tabiati, jamiyat, koinot ilmlari, iymon, e‘tiqod, insof-diyonat, vatanparvarlik kabi insoniy fazilatlar yuraklardan joy oladi.

Yurtboshimiz orzu qilayotgan kelajagimizning hech kimdan kam o‘lmagan vorislarini voyaga yetkazuvchi aziz zotlar ham ana shu qalbi dayro, o‘zining butun borlig‘ini, bilimni baxshida etuvchi muallimlardir. Ular kelajak bunyodkorlari bo‘lib, darslarda yangi usul va o‘yinlardan foydalansa, darslar qiziqarli bo‘ladi.

Quyida bir necha usul va o‘yinlarni taqdim etishni joiz topdim.

1.“O‘qing, bu juda qiziq” usuli. Bunda o‘quvchilarga mavzular bo‘yicha qiziqarli ma‘lumotlar beriladi. Kitob-xazina, bilim-boylik .

Londondagi 1-xalq kutubxona-sining asoschisi S.Fenkoning talabi bilan kitob varaqlarini buklagan kishilarga nisbatan jazo chorasi qo‘llanilgan. Qonunga ko‘ra aybdorlar 7 yil qamoqqa hukm qilingan.

Eng ko‘p jildli kitob “Fransuz ensiklopediyasi” bo‘lib, u 1200 jilddan iborat.

2.“Blitz-so‘rovnoma” usuli. Bunda savollar jadvalga joylashtiriladi. O‘quvchilar yoniga quyidagicha belgi qo‘yadi.

t/r	Savollar	Ha	Yo‘q
1.	Yer yuzidagi suvlarning 2% toza ichimlik suvimi?	+	
2.	Tohir lash-lushlarni suvga otib to‘g‘ri ish qildimi?		+
3.	“Zilol suv” hikoyasining muallifi G‘ani Abdullayevmi?		

3. “Issiq kartoshka” o‘yini bunda test kompyuter orqali ko‘rsatiladi va o‘quvchilar bajaradi. Boshqotirma.

Matematik maqollar aytish
o‘yini

- 1) Uchta 3 bilan 2 ni hosil qiling. Javob: $(3+3):3=2$
- 2) To‘rtta 2 bilan 23 ni hosil qiling. Javob: $22+2:2=23$ O‘zingiz ham shunday misollar tuzing.

5. “Quyoshni hosil qilamiz” o‘yini.

Bu o‘yinda o‘quvchilar birma-bir doskaga chiqib, “Vatan” so‘zining ma‘nodoshlarini topishadi. Quyoshning nurlariga vatanning ma‘nodoshlari yoziladi.

Namuna: O‘lka, go‘sha, maskan, makon, qishloq, ovul, diyor, yurt, shahar.....

4. “Bo‘sh o‘tirma, bosh qotir” usuli. Bunda qiziqarli boshqatirmalar beriladi.

O‘zbek xalqida bir maqol bor

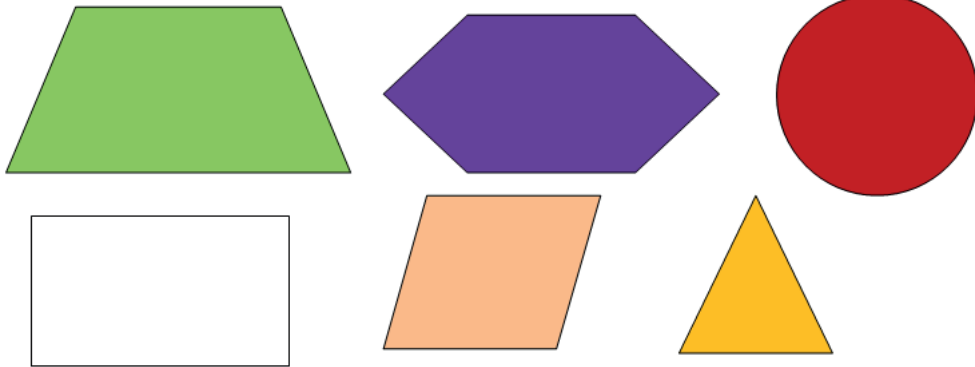
Ilon quvsa, o‘rga qoch, Quvsa g‘orga qoch	Ilon o‘rga, ya‘ni tepalikka yaxshi o‘rmay olmas, shuning uchun maqolning ikkinchi qatoridagi hayvon uncha-munchaga quvlamaydi, ammo bir quvish qilsa, jahl otiga minsa, undan qochish amri maholdi.
---	--

Savol: Ikkinchi qatordagi hayvon nomi nima?

6. “Geometrik shakllar” o‘yini. Bunda geometrik shakllar matematik diktant tarzida bajariladi.

O‘quvchilarga shakllar ko‘rsatiladi va shakllar nomini yozadilar.

Xullas, bugungi davr talabi har bir o‘qituvchidan darslarni noanaviy tarzda tashkil etishni talab etadi. Bu esa, o‘qituvchini izlanishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma’naviyat – qalbim quyoshi. Toshkent - 2013
2. “Boshlang‘ichi ta’lim” jurnali. 2010-yil, 3-son
3. Ma’rifat. “Dars muqaddas” tavsiyasi. 2011-yil, 9-noyabr

ТА’ЛИМ ТИЗИМИ ТАКОМИЛЛАСHTIRISHDA PEDOGOG KADRLAR MALAKASINI OSHIRISHNING AHAMIYATI

Allanazarova M.A

Toshkent davlat yuridik universitetining
Ixtisoslashtirilgan filiali

Umumta’lim fanlari kafedrası o’qituvchi
Raimjonov Boburjon Mo’minjon o’g’li

3-kurs B potok 1 guruh talabasi
m.akhmedovna@mail.ru

Annotatsiya: O’zbekiston Respublikasi ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan ishlar va pedogog kadrlarning malakasini oshirish bo’yicha olib borilayotgan islohotlar, shuningdek, ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan fikr va mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim tizimi, malaka oshirish, pedogog kadr.

Barchamizga ma’lumki, hozirgi kunda dunyo mamlakatlari ham iqtisodiy ham ijtimoiy jihatdan har tomonlama rivojlanib bormoqda bu esa o’z navbatida mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga sezilarli darajada ta’sir qilmoqda. Biz hozirda dunyo tan olgan rivojlangan mamlakatlar qatorida birinchi navbatda, AQSH, Yaponiya, Singapur, Finlandiya, Janubiy Koreya kabi bir qancha rivojlangan davlatlarni sanab o’tishimiz mumkin. Ushbu mamlakatlarni dunyo miqiyosida rivojlangan davlatlar sifatida e’tirof etilishining asosiy sabablaridan biri ularda ilm-fanning rivojlanishi natijasida zamonaviy texnologiyalarni yaratish, foydalanish va ularni ijtimoiy hayotga tatbiq etish borasida ulkan muvoffaqiyatlarga erishilb kelinayotganligidir.

Tadqiqotchi olimlar tomonidan yuqorida nomlari qayd etilgan mamlakatlarni taraqqiyot yo’llarini o’rganish borasida olib borilgan ilmiy izlanishlarga ko’ra, ushbu malakatlarning yuqori darajada taraqqiy etishlariga asosiy sabablardan biri sifatida ushbu mamlakatlarning ta’lim tizimi boshqa davlatlarnikidan bir muncha farq qilishida ekanligi e’tirof etilgan.

O’zbekiston ham hozirgi kunda yosh rivojlanayotgan mamlakatlar sifatida alohida o’z o’ringa egaligi e’tirof etilmoqda. Biz har qanday malakatning taraqqiy etishida birinchi navbatda ta’lim tizimi va kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega deb hisoblaymiz. O’zbekistonlik tadqiqotchi olim O.T.Husanovning fikricha, «Bilim insonni yuksak darajaga ko’taribgina qolmasdan, u yashayotgan mamlakatni ham yuksaltiradi. Jahon tajribasi ham faqat bilim orqaligini ko’plab muammolarni hal qilish mumkinligini ko’rsatadi. Bilimli kishilarning qobiliyati va yutuqlari bilan ko’p mamlakatlar rivojlanmoqda. Shuning uchun har bir uzoqni ko’zlovchi mamlakat o’z fuqarolarining bilimli bo’lishidan manfaatdor va shu yo’lda harakat qiladi» [1]. Biz uning fikrlariga mutloq qo’shilamiz. Chunki har bir mamlakat o’z oldiga fuqarolarining tinch, erkin va farovon hayot kechirishlarini ta’minlash va dunyo siyosatida yetakchi bo’lish maqsadini qo’yadi va bu maqsadga erishish uchun albatta yuqori malakali kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega va buning uchun ta’lim tizimiga hamda kadrlar malakasini muntazam oshirib boorishga e’tibor qaratish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi zero, ta’limga e’tibor – bu kelajakka bo’lgan e’tibor hisoblanadi.

Biz shuni aytishimiz mumkinki, barcha mamlakatlarda bo’lgani kabi bizning ta’lim tizimimizda hali ham ba’zi oqsayotgan tomonlarimiz mavjud. Bunga yaqqol misol, bu pedogog kadrlar malaka oshirish tizimining hozirgi zamon talablariga javob bermay qolganligidir. Masalan, O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 16-fevraldagi “Pedogog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to’g’risida”gi 25-son qarorining 7.2 bandida “Malaka oshirishning bilvosita shakllarining davriyligi va qancha davom etishi ta’lim muassasasi tomonidan ta’limning tegishli turini boshqarishga davlat vakolatli organi bilan kelishgan holda, lekin har uch yilda kamida bir marta belgilanadi”[2] deb qayd etilgan. Bizningcha bu holatda pedogog kadrlarning malakasini muntazam ravishda oshirib borish tizimini joriy qilish maqsadga muvofiq bo’lar edi. Chunki hozir dunyo shiddat bilan rivojlanib bormoqda va har kuni turli sohalarda yangiliklar, ilmiy ishlar qilinmoqda.

Hozirgi davirda ta’lim tizimimizda va pedogog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirishda ba’zi rivojlangan mamlakatlarning tajribalarini o’rganib ulardan eng ma’qul bo’lganlarini o’z ta’lim tizimimizga joriy qilsak, maqsadga muvofiq bo’ladi. Biz yuqorida keltirib o’tilgan

muammoni ta'lim tizimimiz oldidagi to'siqlardan biri deb hisoblaymiz va ta'lim tizimimizda pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi ta'kliflarni bildirib o'tamiz:

1. Pedagog kadrlarni malaka oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlarini ko'rib chiqish va malaka oshirish markazlarining faoliyatini hozirgi zamon talablariga moslab, ularni tubdan isloh qilish chora tadbirlarini ko'rish.

2. Malaka oshirish markazlarini xususiylashtirish, ya'ni ularni xususiy sektorlarga o'tkazish orqali o'ziga hos raqobatchilik muhitini yaratish bo'yicha ishlarni amalga oshirish.

3. Kelgusida barcha sohalarida xususiy zamonaviy kadrlar malakasini oshirish markazlari faoliyatini yo'lga qo'yish.

4. Muntazam ravishda o'z malakasini oshirib boradigan pedagog kadrlarni maoshlarini yanada oshirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda “O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni[3] qabul qilindi, unda yangi milliy o'quv dasturlarini ishlab chiqishda xorijlik ekspertlar jumladan, Finlandiyalik malakali mutaxassislarni jalb qilish nazarda tutilgan.

Biz ham ushbu muammoni hal qilishda hozirda eng yaxshi ta'lim tizimiga ega mamlakat sifatida e'tirof etilayotgan Finlandiya tajribasini o'rganib, uni o'z ta'lim tizimimizda tadbiq etishni taklif qilamiz. Unga ko'ra, ta'lim muassasalarida o'quvchilarga hozirgi davrda barcha uchun kerak bo'ladigan zamonaviy bilimlar berib boriladi, ya'ni o'quvchilar maktab imtihonlariga emas balki hayotga tayyorlanishadi zero, yaxshi ta'lim nafaqat o'qishni, balki o'qishga arziydigan narsani ham o'rgatishi kerak. Masalan, mazkur maktablarda o'quvchilarga zamonaviy gadjetlar, viza kartalaridan qanday foydalanish, web saytlar yaratish, shartnomalar tuzish, ijtimoiy hayotda kerak bo'ladigan boshqa narsalar (buyum va jihozlarni ta'mirlash, tikish, ovqat pishirish)ni tayyorlash bo'yicha amaliy ko'nikmalar berib boriladi zero, Valter Isaacson ta'kidlaganidek, Jamiyatning raqobatbardosh ustunligi ko'paytirish va davriy jadvallarni ularning maktablarida qanchalik yaxshi o'rgatilganligidan emas, balki ular tasavvur va ijodkorlikni qanday rag'batlantirishni bilganligidan kelib chiqadi.

Mazkur mamlakatda o'qituvchilar salohiyatining yuqoriligi ham ta'lim muassasalari muvaffaqiyatining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu mamlakatda har bir fan o'qituvchisi o'zi o'qitadigan fanni chuqur biladi va uni mukamallashtirish uchun muntazam ravishda o'z malakasini oshirib boradi. Finlandiyada pedagog kadrlar o'z malakalarini oshirishlari uchun haftasiga ikki soat vaqt sarflashadi va bu orqali o'zlarining bilim va ko'nikmalarini davr talabiga muntazam ravishda moslashtirib borishadi. Bizningcha bu malaka oshirishning eng qulay va zamonaviy usuli. Chunki, haftada ikki soat o'qituvchilarning malakalarini oshirishlari uchun mutaxassislar tomonidan hozirgi kunda ta'lim tizimidagi mavjud muammolar va ularni zamon talablariga moslash bo'yicha davra suhbatlari, ilmiy anjumanlar, ochiq darslar va turli sohalar bo'yicha respublikka va xalqaro miqyosida konferensiyalar tashkil etilishi yuqorida ta'kidlab o'tilganidek pedagog kadrlarning muntazam ravishda o'z bilim va ko'nikmalarining zamon talablariga mos ravishda shakllantirib borishlariga xizmat qiladi.

Ye.G. Markinaning qayd etishicha, “Ta'lim bugungi kunda tabiiy zahira, texnika va ishchi kuchiga qaraganda ancha muhim manba bo'lib xizmat qiladi, zero ta'lim natijalarini birgalikda belgilaydigan ishtirokchilar sonining ko'pligi sababli, ta'lim bozorlari xizmatlar yoki tovarlar bozorlariga qaraganda ancha murakkab jarayonni tashkil etadi”[4]. Agar biz ham ta'lim tizimimizga ushbu qoidani joriy qiladigan bo'lsak, bu birinchidan, ta'lim muassasalaridan pedagog kadrlarni dars mashg'ulotlarini to'xtatmagan holda malaka oshirishlariga imkon beradi. Chunki “Pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risida”gi 25-son qarorining 7.2 bandida “Pedagog kadrlar malakasi oshirish to'g'ridan to'g'ri shakllarining umumiy davom etish muddati asosiy ishdan ajralgan holda o'qitishda kamida 4 hafta (144 soat) etib belgilanadi” deb qayd etilgan. Agar pedagog kadrlar dars mashg'ulotlarini o'tayotgan davrda malaka oshirish paytiga to'g'ri kelib qoladigan bo'lsa, bu o'quvchilarning, ma'lum muddat dars jarayonidan uzoqlashib ketishlariga va ushbu darsga nisbatan qiziqishlarining so'nishiga ham olib kelishi mumkin, chunki hozirda barcha ta'lim muassasalarida ham mutaxassis kadrlarning yetishmasligi hech kimga sir emas; ikkinchidan, agar “Pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risida”gi 25-son qarorining 7.2 bandida ko'rsatib o'tilganidek, pedagog kadrlar uch yilda 4 hafta(144 soat) malaka oshirishning o'rniga haftasiga 4

soat yiliga esa (ta`til davridan tashqari) 176 soat o`z malakalarini oshiradigan bo`lishsa, pedagog kadrlar 3 yilda 528 soat malaka oshirgan hisoblanadilar bu usul esa oz-ozdan o`rganib zamon talablariga mos ravishda ko`poroq bilim va ko`nikmaga ega bo`lishga va zamon bilan hamnafas ravishda muntazam malaka oshirib borishga imkoniyat yaratadi.

Bizningcha yuqorida bildirib o`tilgan takliflar orqali pedagog kadrlar ham dars jarayonlaridan uzulmagan holda malaka oshiradilar ham muntazam ravishda o`z mutaxassisliklari bo`yicha eng so`ngi bilim va ko`nikmalarga ega bo`lib boradilar bu esa o`z navbatida ta`lim tizimining muntazam ravishda davr talablariga mos ravishda takomillashtirilib borilishiga asos bo`ladi.

Biz bu orqali faqat ajodlarimiz bilan faxrlanib yurmasdan biz ham ularga munosib avlod bo`lishimizga va Prezidentimiz ta`kidlaganidek yurtimizda haqiqiy uchinchi renesansning qaytadan vujudga kelishiga imkoniyat yaratgan bo`lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Маркина Е.Г. Система социальной поддержки студентов как компонент корпоративной культуры вуза /Общественные науки. Социология, № 4, 2007 (Markina E. G. The system of social support of students as a component of the corporate culture of the university /Social Sciences. Sociology, No. 4, 2007) // <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-sotsialnoypodderzhki-studentov-kak-komponent-korporativnoy-kultury-vuza/viewer>;
2. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. – Toshkent: Adolat, 2013. – Б. 178. (Husanov A.T. Constitutional law. The textbook. - Tashkent: Justice, 2013. – page 178);
3. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 16-fevraldagi „Pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to`g`risida”gi 25-son qarori;
4. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda “O`zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta`lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora tadbirlari to`g`risida”gi farmoni.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA YANGI PEDTEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Axtamova Nazira Usmonovna
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
15-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf darslarida yangi pedtexnologiyalardan foydalanish ahamiyati xususida so‘z boradi. Ushbu usul va o‘yinlardan boshlang‘ich ta’lim darslarida qo‘llashga mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: oq va qora, matematik topishmoq, qarsak, interaktiv, blits-turnir, bilim-ring, to‘p, yong‘oq, taqazo...

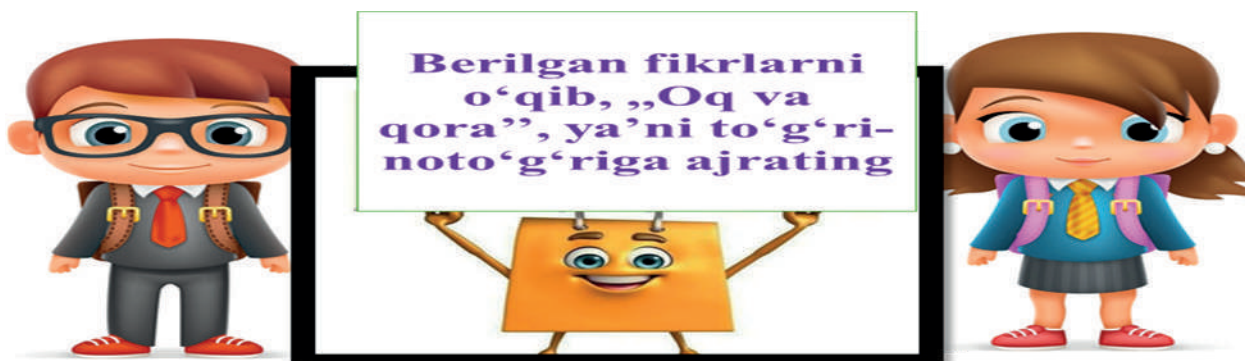
Ta’lim sohasida olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar, ta’lim mazmunini takomillashtirishga oid qabul qilingan qarorlar ta’limni hayot bilan bog‘lashni, o‘qitish samaradorligini oshirishni, tez taraqqiy etib borayotgan jamiyat uchun har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirishni talab qilayapti. Keng qamrovli islohotlarta’lim-tarbiya masalalari mohiyatini oshirib, barkamol shaxsni shakllantirishga jiddiy e’tibor qaratishni taqazo etmoqda. Buning uchun ta’lim jarayonida nafaqat ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilar hamkorligidan iborat faol usullarni, balki ta’lim oluvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni ham ta’minlovchi interfaol usullardan ham foydalanish kerak bo‘ladi.

“Qarsak” usuli. Bunda sizlarga turli rasmlar ko‘rsatiladi. Siz bugungi sabzavotlarni aniqlasangiz, qarsak chalib tasdiqlatasiz. Agar boshqa rasmni ko‘rsangiz qarsak chalmaysiz. Usul shu tartibda o‘tkaziladi.

Oq va qora” usuli. Bunda o‘qituvchi tomonidan tuzilgan ma’lumotlarni o‘quvchilar to‘g‘ri va noto‘g‘riga ajratishadi.

1. Karam yer ostida pishib yetiladi
2. Baqlajonning rangi qizil
3. Pomidordan turli tuzlamalar tayyorlanadi
4. Sabzavotlarning daraxtda o‘sadigan turlari ham bor

Matematik topishmoq

“Top o‘rtoq”

Kuzda yong‘oq pishadi,
“To‘p - to‘p” etib tushadi.

Bir qo‘limda besh yong‘oq,
Bir qo‘limda uch yong‘oq.

Bo‘lishib uch – to‘rt o‘rtoq
Biz o‘ynaymiz “Juftmi –toq”

Yana bor cho‘ntakda ham
Qo‘limdagidan bitta kam.

Qani o‘ylab top, o‘rtoq :
Ular juftmi yoki toq?
Javob 15 ta yong‘oq (toq)

Hammasi qancha yong‘oq?

“Interaktiv” usul. Bu usul o‘quvchilarda eshitish, ko‘rib tushunish malakasini shakllantiradi. Bunda o‘quvchilar taqdimotdagi rasmlar asosida suhbatlashadi.

Boshlang‘ich ta’limda usullar bilan birga o‘yinlardan foydalanish ham yaxshi samara beradi. Quyidagi o‘yinlardan darslarni qiziqarli tashkil etishda foydalanish mumkin.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, “yaxshi” degan so’zning ortida doimo ijobiylik, samarali natijaga erishganlik tushunchasi turadi. Ya’ni, yaxshi muallimlarning yaxshiligi ularning yuqori natijalarga erishgan o’quvchilari hamda jamiyatda o’z o’rnini topgan shogirdlarining ko’pligi bilan izohlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. X.Teshaboyev. “Interfaol usullari”. T.2009-yil
2. Metodik qo‘llanmalar.
3. Internet saytlari.

ISHBILARMONLIK VA TADBIRKORLIK LEKSEMALI BIRLIKLARINING LEKSIK QURSHOVI

Nazarova Dilnoza G'ulomovna
BuxDU tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda ona tili darslarida o'quvchilarga ishbilarmonlik va tadbirkorlik leksemali birliklarining leksik qurshovini o'rgatish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, dars jarayonida yangicha yondashuvlar asosida texnologik jihozlardan foydalanish orqali leksemali birliklarning turi va ularning bir-biridan uslubiy farqlari, qo'llanish usullari va nutqdagi vazifalarini o'quvchilarga kengroq yoritib berishning bir necha xil usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ishbilarmonlik va tadbirkorlik leksemalari, innovatsion texnologiyalar, pedagogik mahorat, mahorat darsi, distribusiya, leksik qurshov, leksik birliklar.

Shakl va mazmun mutanosibligi mavjud hollarda mustaqil leksemalarni, alohida – alohida sememalarni nutqiy ko'rinishlardan (variantlardan), ko'p ma'nolilikdan (polisemiya), shakldoshlikdan farqlash qiyinlashadi. Bunday hollarda sistem tilshunoslik leksemaning qaysi leksemalar bilan o'xshashlik munosabatlariga kirish (leksik paradigma) va leksemaning qurshovi (distribusiya) tushunchalaridan foydalanadi.

Leksemalarni tizim sifatida tahlil qilishdagi asosiy mezon ularni o'zaro ichki munosabatlar asosida muayyan qatorlarga, guruhlariga, tur va turkumlarga katta-kichik paradigmalariga (o'xshashlik qatorlariga) birlashtirishdir. Shunday qator, guruh, tur va turkumlarda- leksemalarning o'zaro shakl va mazmun munosabatlarida har bir leksemaning, leksema qatorlarining, guruhlarining mohiyatini, tabiatini ochish, aniqlash mumkin bo'ladi. Leksemalarning o'zaro muayyan o'xshashligi, farqi va zidligi kabi ma'no munosabatlari asosida birlashgan guruhlar esa lug'aviy (leksik) tizim deb yuritiladi. Muayyan leksik tizim muayyan sema (belgi, ma'noning tarkibiy qismi, bo'lagi) asosida tashkil topadi. Bu sema leksik tizim uchun birlashtiruvchi (integral) sema hisoblanadi. Ayni vaqtda bu sema o'zi birlashtiruvchi leksik tizimni o'ziga nisbatan yuqorida joylashgan tizimdan farqlab ham turadi. U farqlovchi sema vazifasini bajaradi. Leksema muayyan birlashtiruvchi sema asosida boshqa leksemalar bilan birga bitta mazmuniy guruhga birlashadi. Chunonchi ko'z, quloq, burun, og'iz leksemalari "sezgi a'zolari" birlashtiruvchi semasiga ko'ra mazmuniy guruhni daraxt, tol, mirzaterak, qayin, archa leksemalari esa "daraxt" umumiy semasiga ko'ra boshqa bir mazmuniy guruhni tashkil qiladi.

Turli leksemalarning mazmuniy guruhlarida o'zaro mazmuniy sema – birlashtiruvchi sema asosida yana ham kattaroq guruhlariga birlashadi. Leksik tizimlar bir turkumga oid leksemalarni o'z ichiga oladi. Ularning har biri o'z xususiyliklariga ega bo'lsa-da, ko'pincha ular umumiy atamalar "leksik tizimlar", "leksik paradigmalar" kabi nomlar bilan ataladi. Bir turkumga oid leksemalarni birlashtiruvchi leksik tizimlardan tashqari, turli turkumlarga oid bo'lgan, ammo bir mavzu doirasidagi leksemalarni birlashtiruvchi leksik maydonlar (tematik guruhlar) ham ajratiladi. "Ishbilarmonlik va tadbirkorlik" mavzuli maydon ishbilarmonlik va tadbirkorlik kabi leksemalarning mazmuniy guruhlariga va mazmuniy tizimlarni o'z ichiga oladi. So'zning nutqiy ma'nosi nutq sharoiti, o'zaro birikkan so'zlarning ma'nosi matn ta'sirida shakllanib, xilma-xilliklarga ega bo'ladi. Masalan, yaxshi so'zi yaxshi qiz, yaxshi ayol, yaxshi usta, yaxshi kishi, yaxshi san'atkor, yaxshi yozmoq, yaxshi yugurmoq kabi so'z birikmalarida turli-tuman ma'no bo'yoqlari kashf etadi. Ammo sanalgan ma'no bo'yoqlari yaxshi leksemasining nutqda qabul qila oluvchi ma'no xususiyatlarining hammasi emas, yaxshi leksemasining nutqda namoyon qila oladigan ma'no bo'yoqlari nutq shakllarining cheksizligi kabi cheksizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Akbarov N. "O'qituvchining pedagogik mahorati". Boshlang'ich ta'lim jurnali. 2-son. – Toshkent, 1985.
2. Mohidil Nizomova. "Darslarda noan'anaviy usullardan foydalanish". Til va adabiyot ta'limi ilmiy-metodik jurnali. 2020-yil. 6-son. -Toshkent
3. Gavhar Saydaliyeva. "Sinonimlar almashinuvi stilistik uslub sifatida". Til va adabiyot ta'limi ilmiy-metodik jurnali. 2018-yil. 3-son. -Toshkent
4. www.ziyounet.uz
5. www.tdpu.uz
6. www.pedagog.uz
7. www.edu.uz

KADRLAR KASBIY SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

G'aniyev Fayyoz Nizom o'g'li
Toshkent davlat transport universiteti
MKTYQ-1 guruh magistri

Annotatsiya. Jamiyat iqtisodiy, ijtimoiy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy taraqqiyotga erishish ko'p jihatdan soha bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning bilimi, ko'nikmasi, malaka va kasbiy kompetensiyalariga bog'liq. Maqolada kadrlarni o'qitish, xodimlarning malakasini tadqiq etish, ularni yanada rivojlantirish va takomillashtirish kabi dolzarb masalalar ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: faoliyat, jamoa, xodimlar malakasi, optant faza, adept faza, moslashuv fazasi, internal fazasi, hurmat fazasi, murabbiylik va ustozlik fazasi, kasbiy yo'naltirish, kompetensiya.

2020 yilda dunyoda ro'y bergan COVID-19 pandemiyasi ko'plab sohalarda bo'lgani kabi transport soha ishchi-xodimlari faoliyatiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu esa o'z navbatida transport sohasini yanada tubdan takomillashtirish, sohada faoliyat olib borayotgan xodimlarni har tomonlama ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy masofani saqlagan holda ishlash, ularning salomatligini asrash, sohada tibbiy xizmatni kuchaytirish, texnika xavfsizligi va sanitariya-gigiena qoidalariga amal qilgan holda faoliyat olib borishni yanada dolzarblashtirdi. Keyingi vaqtlarda ro'y bergan voqea va hodisalar dinamikasi barcha sohalarda bo'lgani kabi transport sohasini ham keng tadqiq etish va tayyorlanayotgan kadrlar malakasini oshirishga nisbatan ehtiyoj yuqori ekanligini ko'rsatdi. Aynan shu talab va ehtiyojlardan kelib chiqqan holda transport sohasida ham bugungi kunda mamlakatimizda tub islohotlar amalga oshirilib, ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalari tashkil etilib, ularning faoliyatini takomillashtirish borasida bir qator vazifalar belgilanib, amalga oshirib kelinmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 4 maydagi “Transport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4703-sonli Qarorida ko'rsatilgan:

“transport sohasi ehtiyojlaridan kelib chiqib, mehnat bozoridagi raqobatbardosh oliy ma'lumotli mutaxassislar va ilmiy-pedagogik kadrlarni, shuningdek, ommaviy kasb mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;

transport sohasi uchun kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini yaratish, tizimdagi akademik litsey hamda sohaning professional ta'lim muassasalari ta'lim dasturlarining uzluksizligi va uzviyligini ta'minlash[1] kabi vazifalar shular jumlasidandir.

Kishilarning eng ko'p qismi o'z qobiliyatlari va xususiyatlariga mos keladigan kasblarda band bo'lsalargina, butun millatning ishlab chiqarish samaradorligi eng yuqori darajaga erishishi mumkin [2]. Bu masalani hal qilishda kasbiy yo'naltirish va tanlash jarayonining ahamiyati beqiyosdir. Masalan, tegishli manbalar [3] shuni ko'rsatadiki, ishdan bo'shashga qaror qilgan mutaxassisning ishlab chiqarish samaradorligi bir oy davomida 10-15%ga, ishdan bo'shash davrida esa 30-40%ga pasayadi. Xuddi shunday holatni ishga yangi qabul qilingan mutaxassisda ham kuzatish mumkin. Kadrlarning bunday o'zgaruvchanligi iqtisodiyotga jiddiy zarar yetkazadi. Birgina shu muammoni hal qilish orqali ham iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkin bo'ladi.

Kadrlar tayyorlash va rivojlantirish tizimini doimiy rivojlanib boruvchi tashkilot prinsipiga muvofiq shakllantirilishi lozim. To'g'ri tashkil etilgan tizimning kafolati mehnat bozoridagi raqobatga bardoshli va muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan kadrlar bilan ta'minlash imkonini yaratadi. Chunki sohada malakali kadrlar yetishmasligi yoki zarur kasbiy kompetensiyaga ega bo'lmaslik, tashkilot rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga mehnat unumdorligiga ta'sir etib, rivojlanish darajasining pastaytirishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Transport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori -<https://lex.uz/docs/4805174>
2. Кекчеев К. Х. Психотехника и выбор профессии. – М., 1922. – С. 5.
3. Крымов В.В., Даниленко Л. А. Профориентация – метод рационального подбора и расстановки кадров. – М., 1978. – С. 10.

TEKNOLOGIYA DARSLARIDA “XAMIR TURLARI VA ULARNI TAYYORLASH TEKNOLOGIYASI. LOCHIRA PISHIRISH TEKNOLOGIYASI” MAVZULARINI O‘RGATISH BO‘YICHA TAVSIYALAR

Jalolova Xurshida Xayrullayevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
15-umumiy o‘rta talim maktabi
texnologiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya darslariga o‘quvchi qizlarga xamir turlari va ularni tayyorlash texnologiyasi. Lochira pishirish texnologiyasi mavzularini o‘rgatish bo‘yicha tavsiyalar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: lochira, mashg‘ulot, mahsulot, masalliq, Aqliy hujum.....

Xamir mahsulotlari tayyorlash uchun oliy, birinchi va ikkinchi nav bug‘doy unidan foydalaniladi. Lekin navi bir xil un tarkibidagi oqsilning miqdori va sifati har xil bo‘lishi mumkin. Shuning uchun har xil xamir mahsulotlarini tayyorlashda unning tarkibidagishiraning miqdoriga ahamiyat beriladi. Masalan, qat-qat xamiri uchun kamida 40%, pecheniy xamiri uchun 30–32% shirasi bor unni ishlatish tavsiya etiladi. Unni ishlatishdan avval albatta elanadi, bunda u tashqi moddalardan tozalanadi va havo kislorodiga to‘yinadi. Xamir uchun ishlatiladigan margarin yoki sariyog‘ xona haroratida yumshatiladi, lekin olovda eritilmaydi, chunki bunda ular yog‘ va suyuqlik aralashmalariga ajralib, mahsulotning yomon pishishiga olib keladi. Xamirga ishlatiladigan tuxum iliq suvda yuviladi. Tuxumni ko‘pchitish kerak bo‘lsa, uni +2° gacha sovitiladi.

Amaliy mashg‘ulot . Lochira pishirish.

Amaliy mashg‘ulot uchun zarur bo‘lgan asbob va idishlar: gaz plitasi, chuqur idish, chakich, likopchalar.

Kerakli masalliq: 500 g un, 200 g mol yog‘i (sariyog‘ yoki margarin),
1 ta tuxum, 1 choy qoshiq tuz, 0,5–1 stakan iliq suv (yoki sut), ozgina sedana.

Ish bajarish tartibi:

1. Idishdagi iliq suvga tuz va tuxum solinadi va tuz erigach, yog‘ eritib solinadi.
2. So‘ngra un solib, sal yumshoqroq xamir qoriladi va 20 daqiqa tindirib qo‘yiladi.
3. Kichik zuvalachalarga bo‘linib, 3–4 mm qalinlikda non shaklida yoyiladi.
4. Ichi chuqur tovoqqa solinib, yonboshi chimdilab chiqiladi.
5. Yasalgan yupqa non – lochira ustiga chakich uriladi, tuxum yoki qatiq surtiladi.

6. Yasalغان yupqa non – lochira ustiga qora sedana sepiladi.
7. Pechda +180°C da 20–35 daqiqa pishiriladi va dasturxonga tortiladi.

Lochira pishirish jarayoni.

“Aqliy hujum” usuli.

1. Un qanday mahsulot va u nimalardan olinadi?
2. Unning qanday turlari va navlarini bilasiz?
3. Nima uchun bug‘doy uni yaxshi hisoblanadi?
4. Unning sifatini qanday tekshirish mumkin?

“Yangilik kashf etib o‘rganamiz” usuli. Bu yondoshuv o‘quvchi-larning egallagan nazariy bilimlarini amaliyotga tadbiiq etish bilan bir qatorda ularning o‘z-o‘zlarini rag‘batlantirish orqali bilim va ko‘nikmalar to‘plashlariga sharoit yaratadi.

Asosiy tamoyillari quyidagicha:

O‘rganishdan maqsadni avvaldan aniqlab olish talab qilinadi.

O‘rganish jarayoni ma‘lum bir topshiriqqa yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Topshiriq quyidagilarni ta‘minlaydi:

- Tayanch ma‘lumot olish uchun asos;
- O‘quvchi uchun notanish bo‘lgan ma‘lumotga chuqur kirib borishiga undaydigan so‘rovga e‘tibor berish;
- Oldindan aniqlangan va sog‘lom tarzda o‘rganishga asoslangan natijalar.

Muvaffaqiyat – faoliyat-yutuq motivatsiyasiga asoslangan.

“Yo‘qdan bor” usuli. Ushbu usul ta‘lim oluvchilarning o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirishini, o‘z – o‘zini tekshiruv malakalarini amaliyotda qo‘llash usulidir. Bu usul vaqti–vaqti bilan o‘tkazib turiladi, o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish, darslik bilan ishlash va mustaqil amaliy faoliyat bilan shug‘ullanish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Har bir o‘quvchi alohida yoki umumiy tarzda tashkil qilinadigan topshiriqni bajaradi. O‘qituvchi o‘quvchilarning amaliy faoliyatiga aralashmay, tashqaridan teskari aloqa- muloqot yordamida yo‘naltirib boshqaradi va nazorat qiladi. Bunda o‘quvchilarni tejamkorlikka yo‘naltirish maqsad qilingan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A. va boshqalar. «Case-stady» uslubi: nazariya, amaliyot va tajriba.-T.: Tafakkur qanoti, 2012.-134 b.
2. Internet saytlari:-ziyoNet .uz, kitob.uz, multimediya .uz

DIKSIYA - IFODALI NUTQ ASOSI

Maloxatxon Uraimova
Andijon viloyati Izboskan tumani
7-umumiy o'rta ta'lim maktabining
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq va uning ahamiyati, nutqni o'stiruvchi vosita hamda mashqlar, bu jarayonda o'qituvchilarning tutgan o'rni haqida fikr mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: diksiya, nafasni to'g'ri olish, temp, emotsional ta'sir, pauza va logik urg'u,

Diksiya – lotincha “distio” so'zidan olingan bo'lib, so'zlarni aniq, burro talaffuz qilish degan ma'noni anglatadi. Badiiy asarni ifodali o'qishda nafas va ovoz kabi diksiyaning ham o'ziga xos o'rni bor. Badiiy asar o'qishda, mazmunning qayta hikoya qilishda va umuman, og'zaki nutqda diksiyaning qonun-qoidalariga rioya qilishda, nutqning emotsional ta'siri yana ham oshadi. Diksiya bolaga yoshligidan boshlab o'qitilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki bu orqali bolada ravon nutq asoslari yaratiladi. Maktabning ilk kunlaridan boshlab diksiyaga katta e'tibor beriladi. Chunki diksiya bolaning nutqini tushunarli, sof, tiniq, jarangdor bo'lishiga erishishdir. O'quvchilar ifodali nutq asoslarini egallashlari uchun muhim shartlar quyidagilardan iborat:

1. Nutq jarayonida nafasni to'g'ri olish va to'g'ri taqsimlay bilish.
2. Har bir tovushning to'g'ri nafasni to'g'ri olish (burro gapirish) malakasini egallash.
3. Adabiy talaffuz me'yorlarini egallash

Bu shartlar faqat ifodali o'qishgagina emas, balki ifodali nutqqa, ya'ni hikoya qilishga ham taalluqlidir. Yani bolaga o'qib berilgan hikoya yoki ertakni qayta aytib berilishi so'raladi. Bunda o'quvchining har qanday og'zaki hikoyasi ifodali bo'lishi zarur. Ifodali o'qishning asosiy vositalaridan biri ovozdir. Ovoz nafas bilan uzviy bog'lanadi. Shuning uchun o'qituvchi bolalarning ifodali nutqi ustida ishlashni talaffuz qilayotganda o'z nafasini boshqara olish va ovozdan to'g'ri foydalanishga o'rgatishdan boshlaydi. Ovoz kuchi baland-pastlik, uzun-qisqalik, tezlik (temp), yoqimli-yoqimsizlik xususiyatlari bilan xarakterlanadi. O'quvchilar matn mazmuniga qarab, baland yoki past ovozda o'qish (gapirish)ga, nutqda tez, o'rtacha yoki sekin tempni tanlashga, biror tuyg'uni ifodalashga o'rganadilar. Ifodali o'qishga o'rgatishda o'quvchilar pauza va logik urg'u bilan ham tanishtiriladi. Bu orqali bolaning nutqini ta'sirchan qilishga erishish mumkin. Masalan: bola nutq jarayonida emotsiya va hissiyotga, nutqning ta'sirchan bo'lishiga harakat qiladi. Bu nutqdagi kelib chiqishi mumkin bo'lgan turli xato va kamchiliklarni oldini olish imkonini beradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchining nutqini o'stirish asosan o'qituvchi pedagogka, uning saviyasiga bog'liq bo'ladi. Dars jarayonida o'qituvchi ta'limning samaradorligini oshirish maqsadida turli usul va uslublardan foydalanishi mumkin. Nutqini o'stirish o'qituvchining eng muhim vazifalaridan biri sanaladi. Aynan shu muamoni hal etish uchun quyidagicha mashq turlaridan foydalanish mumkin:

1. Baland talaffuzni mashq qilish: Masalan, sara-shira-sara-shira kabi so'zlarni ovozni to'qichqiriqqacha balandlatib, so'ngra esa ovozni to'qivirlashgacha pasaytirib talaffuz qilish.
2. Talaffuz tempini mashq qilish. Shu sara-shira kabi so'zlarni sekin talaffuz qilib, tempni asta tezashtira borish.
3. Ayrim undosh tovushlarni, ayniqsa, o'quvchilar qiyinchilik bilan yoki noto'g'ri talaffuz qiladigan so'zlarni qayta talaffuz qilish mashqi.
4. Murakkab tovush birikmalarini talaffuz qilishni mashq qilish. Buning uchun tez aytishlardan foydalaniladi. Misol: Qishda kishmish pishmasmish, pishsa kishmish qishmasmish.

Bolalarni so'zlayotganda to'g'ri nafas olishga, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatish zarur. Ba'zi tortinchoq bolalar tovushni talaffuz qilishga uyaladilar. Bunday vaqtda tovushni, so'zni xor bilan talaffuz qildirish, xor bilan o'qitish, tez aytishlarni xor bilan aytirish foydalidir.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, nutq insonning hayotini ajralmas qismidir. Shunday ekan nutqni shakllantirish va rivojlantirish o'qituvchi pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri sanaladi. Shuning uchun ham pedagoglardan talab qilinadigan birgina talab u ham bo'lsa o'z ustida ko'proq ishlash va saviyasini oshirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G'ulomova, Sharofat Yo'ldosheva, Sharoljon Sariyev “Ona tili o'qitish metodikasi” Toshkent “NOSIR”a nashriyoti 2009
2. www.ziyouz.com kutubxonasi

HOZIRGI KUNDAGI PEDAGOGIKA TUSHUNCHASI VA PEDAGOGLARIMIZNING “PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI”

**Mirzaboyeva O'g'iloy Mirzayodgorbek qizi,
Mamatqulova Dildora Rafiqjon qizi**

Farg'ona davlat universiteti 3-bosqich talabalari

Telefon: +99890 587 68 04, +99894 447 31 19

mirzaboyeva1999@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola hozirgi kundagi pedagoglarimiz, ularning mahoratlari, haqiqiy pedagog qanday bo'lishi kerakligi va jamiyatimizda “Pedagogik texnologiya” tushunchasiga bo'lgan qarashlar haqidagi ma'lumotlarga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: pedagog, mahorat, ta'lim-tarbiya, maktab, qobiliyat, vatanparvarlik, pedagogik texnologiya, insonparvarlik, barkamol inson.

Pedagogika yunoncha “*paidagogice*” bo'lib, paidagogos “bola” va “yetaklayman” yani “bola yetaklayman” degan ma'noni bildiradi. Pedagogika ijtimoiy tarbiyaning umumiy qonuniyatlari, muayyan jamiyatda yagona ijtimoiy maqsadga muvofiq yosh avlodni tarbiyalash hamda unga ta'lim berishning mohiyati va muammolarini o'rganadigan fandir. Pedagogika ijtimoiy fanlar tizimiga kiruvchi fan sanalib, yosh avlod hamda kattalarni milliy istiqlol g'oyalari asosida tarbiyalash, unga ta'lim berish muammolarini o'rganadi. Pedagogika fani shaxsni shakllantirishdek ijtimoiy buyurtmani bajarish asosida jamiyat tarqqiyotini ta'minlashga alohida hissa qo'shadi. Pedagogika fani maqsadi va vazifalarining belgilanishida ijtimoiy munosabatlar mazmuni, davlat va jamiyat qurilishi, uning hayotida yetakchi o'rin tutuvchi g'oyalar mohiyatini muhim ahamiyatga ega.

Pedagogika inson faoliyatining eng qadimiy turidir. U odam bilan birga paydo bo'lgan va odamning odamligini, uning oila, jamoa hamda jamiyat bo'lib yashashini ta'minlab turgan amaliyotdir. Pedagogika fani tarixiga qaraydigan bo'lsak, o'qitish va kadrlar tayyorlashning yanada mukammal usullarini izlash doimiy davom etib kelgan. O'qitish – bu jamiyat taraqqiyoti uchun samarali pedagogning faoliyati yakunlanishi bilan darhol ko'rinmasa ham har qanday boshqa faoliyat kabi ishlab chiqarish faoliyatidir. Jamiyat tarixida iqtisodiy davrlar faqatgina nimalar ishlab chiqarilishi, kim tomonidan qancha ishlab chiqarilishi, mehnatning qaysi vositalari bilan ishlab chiqarilishiga qarab farq qilmaydi. Shaxsni tarbiyalash, o'qitish va shakllantirish pedagogikaning asosiy funksiyasi hisoblanadi. Shaxsni tarbiyalash pedagogikadagi asosiy tushuncha sanalib, oila va jamiyatning barkamol shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyatni anglatadi. Tarbiya yordamida inson shaxsining ma'naviy jihatlarini qaror toptirish ko'zda tutiladi. Pedagogikani biz shunchaki fan sifatida qabul qiladigan bo'lsak undagi nizomlarni bajaruvchi esa pedagog hisoblanadi.

Pedagogik texnologiya – shunday bilimlar sohasiki, ular vositasida har bir davlatning ta'lim sohasidagi siyosatida tub burilish yuz bermay qolmaydi, o'qituvchi faoliyati yangilanadi, o'quvchi va talaba yoshlarda hurfiylilik, bilimga chanqoqlik, Vatanga mexr-muhabbat, insonparvarlik tuyg'ulari tizimi shakllanadi. Bu fikrlardagi bosh g'oya sabr-bardoshli, qanoatli, o'zgalar fikrini hurmatlaydigan, milliy-madaniy va umuminsoniy qadriyatlar kabi shaxsiy sifatlarini shakllantirishni ko'zda tutgan insonparvarlik hisoblanadi.

Ta'lim metodlari qiziquvchanlikka u darajada erkinlik bera olmaydi. Pedagogik texnologiya esa bolaning qiziquvchanligini har tamonlama rivojlantirishga qaratilgan. Shuni uchun ham hozirgi davr talabi bu pedagogik texnologik usullarni yaxshilab o'rganish, undan foydalanish hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik texnologiya – axborotlarni o'zlashtirish, ulardan amalda foydalanish, ulardagi yangi ma'no-mazmunlarni hamda axborotlar orasidagi turli bog'liqliklarni ochish orqali yangi axborotlar yaratishga o'rgatish jarayonidan iborat. Aslini olib qaraganda, pedagogik texnologiya o'quvchini mustaqil o'qishga, bilim olishga, fikrlashga o'rgatishni kafolatlaydigan jarayondir. Pedagogik texnologiya jarayonida o'qituvchi raxbarligida o'quvchi mustaqil ravishda bilim oladi, o'rganadi, o'zlashtiradi va albatta kerak bo'lsa, atrofdagilarga ham o'z bilimlarini ya'ni o'rganganlarini ulashadilar. Farg'ona Davlat Universiteti xuddi shunday ta'lim tizimini o'zida amalga oshirib kelayotgan Oliy o'quv yurtlaridan biri desam mubolag'a bo'lmaydi. Chunki bizning oliy yurtimizda ham o'quvchilar o'zlarini ustilarida mustaqil ishlaydilar, ustozlardan

olishgan bilimlarini mustaxkamlaydilar. Ya’ni har bir talaba kerak bo’lsa o’zini ustida ishlab auditoriyada o’z tengdoshlariga va albatta kelajakdagi kasbdoshlariga oddiygina qilib aytqanda dars o’tib beradi. Bundan maqsad esa talabani ham ruxan, ham ma’nan va albatta o’zini ustida ishlatib, bilimlarini mustaxkamlatib kelajakdagi egasi bo’ladigan kasblariga tayyorlashdir. Bunday tizim ularni hozir bu o’quv yurtini bitirib bemalol o’quvchilar oldida tik turib, hayajonlanmagan holda dars o’tishlari uchun poydevor bo’lmoqda desam hato bo’lmaydi. Agarda bunday texnologiyalar maktab paytidanoq qo’llanilsa, har bir inson bemalol omma oldida o’z fikrini teran bildiradi oladigan bo’ladilar. Lekin afsuski hammamiz bilamizki, ba’zi joylarda bunday texnologiyalardan hali hamon foydalanishgani yo’q, aksincha eski ta’lim metodikasi bo’yicha dars o’tmoqdalar. Lekin har narsaning ilojisi bo’lgani kabi buni ham ilojisi bor faqat sekin – astalik bilan. Lekin pedagog zo’r texnologiyalardan foydalangani bilan, o’quvchi hayotida ikkinchi tomon tarbiyalovchilari ya’ni ota-onalar ham bor. Xalqimizda bir naql bor; “ Qarsak ikki qo’ldan chiqadi” ya’ni bitta qo’limiz qanchalik harakat qilmasin ikkinchi qo’limiz ham u tomon harakatlanmas ekan bundan hech qanday ovoz chiqmaydi. Pedagog ya’ni ustozlar qanchalik harakat qilishmasin, ularga ota-onalar ham ko’maklashishmas ekan bunday holatda o’quvchilarda har dam hayollik, ikkilanishlar, o’zini-o’zi o’qiyabman deb aldab qo’yishlik holatlari ham kuzatilishi mumkin. Shuning uchun biz e’tiborli bo’lib, Vatanga, jamiyatga foydasi tegadigan fidoyi, yetuk, barkamol, har tomonlama sog’lom, ma’naviyatli farzandlar tarbiyalashimiz kerak. Zero farzanding kelajagi faqatgina sen uchun emas, balki butun yurt uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’M. Asqarova, M. Xayitboyev, M.S. Nishonov. Pedagogika (darslik) Toshkent “Talqin”. 2008. 42-51-b.
2. O’M. Asqarova, M. Xayitboyev, M.S. Nishonov. Pedagogika Toshkent “Talqin”. 2008. 30-38-b.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA MA’NODOSH SO‘ZLARNI O‘RGATISH

Mirzamatova Odinaxon Alimjanovna

Farg‘ona viloyati Marg‘ilon shahar

1-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich ta’limda ona tili darslarining ahamiyati va ma’nodosh so‘zlar imlosi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ma’nodosh so‘z, imlo, tafakkur, emotsional bo‘yoq.

Ma’nodosh so‘zlar talaffuzi, yozilishi har xil bo‘lgan bir umumiy tushuncha (ma’no) ifodalaydigan so‘zlardir. Sinonimlar bir-biridan qo‘shimcha ma’no qirrasini, emotsional bo‘yoqni, qo‘llanilishi jihatidan o‘zaro farqlanadi. *Katta, ulug‘, buyuk, zo‘r, azim, ulkan, bahaybat, haybatli, yirik, gigant* sinonimik qatorini tashkil qilgan so‘zlardan *katta* so‘zi keng tushunchani anglatib, aniq tushunchaga nisbatan ham, mavhum tushunchaga nisbatan ham ishlatilaveradi. *Ulug‘, buyuk, zo‘r, azim, ulkan* so‘zlari hajmi ancha katta bo‘lgan narsalarga, *bahaybat, haybatli* so‘zlari esa o‘lchovi juda katta bo‘lgan narsalarga nisbatan ishlatiladi. *Yirik* kam ishlatiladi. *Gigant* kitobiy uslubga xos bo‘lib, asosan joy, qurilishga nisbatan qo‘llanadi.

Sinonimlar tilni leksik tomondan boyitadi, shuning uchun bunday so‘zlar bilan ishlash juda muhim. Kishi lug‘atida sinonimlar qancha ko‘p bo‘lsa, uning til ifodaliligi shuncha ortadi.

Ma’lumki, o‘zbek tili sinonimlarga boy til. «O‘zbek tili sinonimlarining izohli lug‘ati» da *katta* so‘zining 11 ta, *marta* so‘zining 13 ta sinonimi berilgan.

Boshlang‘ich sinflarda sinonim haqida nazariy ma’lumot berilmaydi, ammo sinonimlar haqidagi tushuncha amaliy mashq yordamida shakllantiriladi. Sinonimlar bilan ishlash elementar tarzda 1-sinfdan boshlanadi: o‘quvchilar berilgan so‘zning sinonimini topishga, boshqacha qilib qanday aytish mumkinligini tushuntirishga, 2-3-sinflarda esa berilgan so‘zning 2-3 ta sinonimini topib aytishga o‘rgatiladi.

Boshlang‘ich sinflarda ma’nodosh so‘zlarga oid quyidagicha mashqlardan foydalanish mumkin:

1. Berilgan ma’nodosh so‘zlarni guruhlash. Bunda bir so‘z turkumiga oid ikki sinonimik qatordagi so‘zlar ichiga bir-ikkita boshqa so‘z kiritib beriladi. O‘quvchilar sinonimlarni ikki guruhga ajratib aytadilar. Buning uchun so‘zlar quyidagi kabi berilishi mumkin: *vatan, maqsad, diyor, niyat, mamlakat, murod, yurt*.

2. Berilgan so‘zga sinonim tanlash. O‘qituvchi o‘tini o‘tganda

osmon, sifatni o‘tganda *mazali*, fe’lni o‘tganda *ko‘nikmoq* so‘zlarini aytadi. O‘quvchilar bu so‘zlarga sinonim tanlaydilar: *osmon-ko‘k, samo, falak; mazali - laziz, totli; ko‘nikmoq - o‘rganmoq, odatlanmoq, odat qilmoq*.

3. Tushirib qoldirilgan sinonim so‘zlarni o‘z o‘rniga qo‘yib, matnni ko‘chirish. Bunda yozilishi kerak bo‘lgan sinonim so‘zlar ro‘yxati tekshirish uchun beriladi. O‘quvchilar sinonimlarni o‘rniga qo‘yib, ularning qo‘llanilishidagi farqni tushuntiradilar.

4. Ma’nodosh so‘zlardan mosini qo‘yib gaplarni ko‘chirish. Buning uchun sinonim so‘zlar qatori qavs ichida beriladi, o‘quvchi gapning mazmuniga mosini tanlab gapni ko‘chiradi: *Daryo suvini (bahor, ko‘klam) toshirar, odam qadrini (mehnat, ish) oshirar. Oltin (o‘t, olov, alanga)da, odam (ish, mehnat)da bilinadi. Birlashgan (yov, dushman) ni qaytarar*.

5. Sinonim so‘zlar qatoridan foydalanib didaktik material tuzish va u bilan mashq ishlash. Buning uchun to‘rtta sinonimik qatordagi so‘zlar tanlanadi va 16 katakka aralash joylashtiriladi. O‘qituvchishu katakchalardagi bir so‘zni aytadi. Masalan, *chiroyli*. O‘quvchilar shu so‘zga yaqin ma’noli so‘z (sinonim)ni katakchalardan topib aytadilar: *go‘zal, dilbar, sohibjamol, husndor*. Sinonim so‘zlar qatori bilan so‘z birikmasi tuzadilar: *chiroyli shahar, go‘zal manzara, sohibjamol malika* va hok.

Qarama-qarshi, zid ma’no bildiradigan so‘zlar zid ma’noli so‘zlar (zid ma’noli so‘zlarlar) deyiladi. Zid ma’noli so‘zlar belgi bildiradigan so‘zlarda ko‘p uchraydi. Zid ma’nolilik munosabat so‘z bilan frazeologik birlik (ibora) orasida ham bo‘ladi (*yalqov - yuragida o‘ti bor* kabi).

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari zid ma’noli so‘zlarlar bilan amaliy tanishtiriladi. Zid ma’noli so‘zlarlar ustida ishlash matndan zid ma’noli so‘zlarni topishdan boshlanadi, keyin maxsus mashqlar ishlatiladi:

1. Berilgan so‘zlarga zid ma’noli so‘zlar tanlash. Otni o‘tganda: *azob* - ..., *do‘stlik* - ..., *oq* - ..., *yoshlik* - ..., sifatni o‘tganda: *dangasa* - ..., *anqov* - ..., *rostgo‘y* - ..., *dono* - ..., *kasal* - ..., fe’lni o‘tganda: *kasallandi* - ..., *yondi* - ..., *boshladi* - ... kabi beriladi. O‘quvchilar berilgan otga *rohat*, *dushmanlik*, *qora*, *qarilik*; sifatga *mehnatkash*, *hushyor*, *yolg‘onchi*, *nodon*, *sog‘*; fe’lga *sog‘aydi*, *o‘chdi*, *tugatdi* zid ma’noli so‘zlarlarini tanlab, jufti bilan yozadilar.

2. Zid ma’noli so‘zlarni qatnashtirib gap tuzish. Bunda o‘qituvchi zid ma’noli so‘zlar tanlab gap tuzish uchun so‘z beradi, o‘quvchilar berilgan so‘zga zid ma’noli so‘zlar tanlaydilar va ularni qatnashtirib gaplar tuzadilar.

3. Berilgan gapga zid ma’noli so‘zlar topib qo‘yish. O‘qituvchi “*To‘g‘ri odam ... so‘zdan or qilur. Yosh kelsa ishga, ... kelsa oshga. Yaxshi gap - moy, ... gap - loy. Gapni oz so‘zla, ishni ... ko‘zla*” kabi gaplar beradi, o‘quvchilar gap mazmuniga mos zid ma’noli so‘zlar topib, gapni o‘qiydilar (yoki yozadilar).

Umuman olganda, o‘quvchilar lug‘atini ma’nodosh va zid ma’noli so‘zlar bilan boyitish o‘z fikrini aniq, ravon va ifodali bayon etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirtojiev M. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. I jild. O‘zMU, T.: 2004.
2. Ne‘matov H., Bozorov O. Til va nutq. “O‘qituvchi”, T.: 1993.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA O‘QUVCHILAR AQLINI CHARXLOVCHI USULLAR

O‘roqova Dilorom Abduqahhorovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani

15-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilar aqlini charxlovchi usullar yoritilgan bo‘lib, ular darslarda foydalanishga tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik tajriba, taraqqiyot, aql, charx, mezon, usullar...

O‘zbekiston taraqqiyoti uning jahon hamjamiyatida mustahkam mavqega ega bo‘lishi, iqtisodiyot, fan va texnikaning rivojlanishi, milliy ta’lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga bog‘liq. Shuning uchun ham “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” xalq tizimi oldiga zamonaviy, milliy ta’lim-tarbiya tizimini yaratish uchun asosiy vazifalarni hal etish, avvalo, o‘qituvchining zimmasiga tushadi.

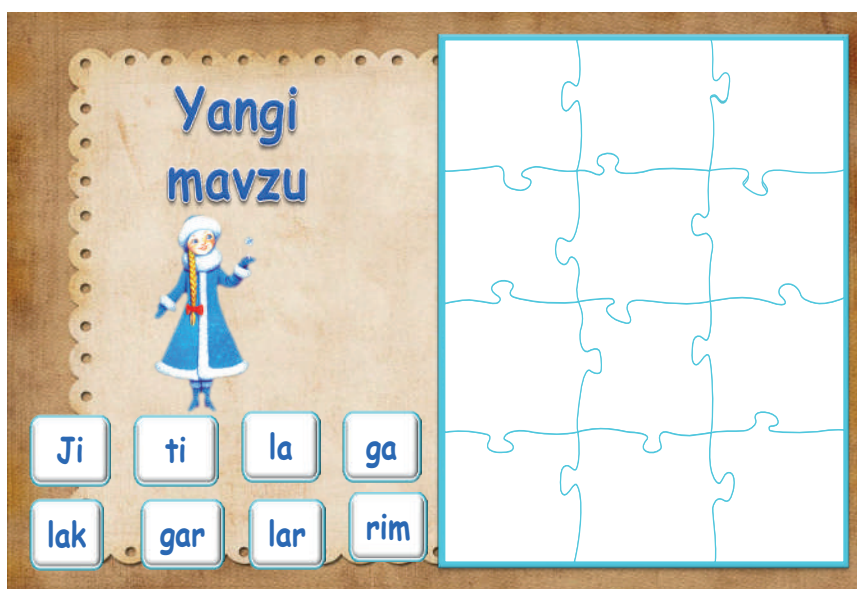
Ta’lim islohotlarining hozirgi bosqichida vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishida ilg‘or tajribalarni o‘rganish, umumlashtirish, ommalashtirish va amaliyotga tadbiq etish muhim ahamiyatga ega.

Tabiiyki o‘z ishining ustasi, bilimdoni bo‘lgan yuqori samarali pedagogik texnologiyalarni dars jarayonida qo‘llayotgan, individual o‘z ish uslubiga ega, mas’uliyatli mutaxassislar olib borayotgan ishlar ta’lim samaradorligini boyitish, rivojlantirish va yangiliklar bilan ravnaq topishida muhim rol o‘ynaydi.

Pedagogik tajriba amaliy faoliyat jarayonida paydo bo‘ladi. Uning mazmuni pedagogik bilim, malaka va ko‘nikma, shaxsning shakllanishi bilan belgilanadi. Ilg‘or pedagogik tajribalarni aniqlashda ma’lum mezonlarga asoslanish kerak. Bunda eng muhim mezon- o‘qituvchi o‘z pedagogik faoliyatida qo‘llaydigan ta’lim-tarbiyaning ilg‘or shakl va usullaridir. Bu uni oddiy o‘qituvchidan ajratadigan muhim belgi hisoblanadi.

Darslarini tashkil etishda ham matematika, tarbiya kabi fanlardan foydalanish, darslarni integratsion tarzda tashkil etish o‘z natijasini ko‘rsatmoqda. Ushbu usul va o‘yinlardan foydalangan holda boshlang‘ich ta’lim darslarini tashkil etishni tavsiya etaman:

O‘quvchilar bilan «Aql charxi» mashqi o‘tkaziladi.

O‘quvchilar bo‘g‘inlarni ketma-ketlikka mos holda qo‘yib, bo‘g‘inlarni to‘g‘ri joylashtiradilar. Rasmda Alisher Navoiyning xalq uchun binolar qurilishida ishtirok etganligi ko‘rsatiladi. Alisher Navoiy haqida ma’lumot beriladi.

Kataklarda berilgan harflardan xarakter-xususiyatga oid so‘zlar yasang va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Namuna: Mehribon. Malika juda mehribon

Q	O‘	M	E	H	R
Y	P	O	L	N	I
I	S	A	M	O	B
X	A	K	T	A	R

“Uch haqiqat bir yolg‘on” metodi. Bu usul asosida o‘quvchilarga matn mazmuniga mos tarqatmalar beriladi. Tarqatmadagi yolg‘on ma’lumotni o‘quvchilar aniqlaydilar. Bunda o‘quvchilarning eslab qolish ko‘nikmasi shakllanadi.

- 1 – tarqatma.** a) kichik irmoq ko‘pchilik bilan mehnat qilish maroqli ekanini anglab yetdi;
b) kichik irmoqning suvi bilan daryo yanada kuchliroq bo‘ldi;
c) katta irmoq qumlikning bag‘riga singib, holdan toydi;
d) katta va kichik irmoqlar yo‘l – yo‘lakay qadrdon do‘stlarga aylandi....

Xulosa qilib aytganda, tajribadan aniqlanishicha ta’limning sifati o‘quvchilar bilim darajasining yakuniy natijalari bilan belgilanadi. O‘quvchilar amaliy faoliyatda olgan bilimlarini qo‘llay olishi, tayanch bilimlarini tushingan holda idrok etganlari bilan bog‘liq. Har bir ijodkor o‘qituvchi bu jarayonlarni dadaktik jihatdan to‘g‘ri, unumli uyushtirish orqali ta’limning sifatini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma’rifat. “O‘rgan-o‘rgat” tadbirlar majmuasi. 2012-yil, 20-oktabr
2. Ma’rifat. 2011-yil, 29-iyun
3. “Yetti sonining xususiyatlari”. “Shofirkon haqiqati” 1996-yil, 20-mart

МАКТАБДА MOLEKULAR BIOLOGIYANI O'QITISHNING AHAMIYATI

Raxmatova Gulmexra Bahtiyor qizi

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
7-maktabning biologiya fani o'qituvchisi
Telefon: +998905008802

Annotatsiya: Molekulyar biologiya - hayotning asosiy xususiyatlari namoyon bo'lishini molekulyar darajada o'rganadigan fan. Molekulyar biologiyani muhim yo'nalishlariga irsiy axborotni amalga oshirish mexanizmlari va hujayraning genetik apparati strukturasi hamda funksional tuzilishini tekshirish

Kalit so'zlar: molekulyar biologiya, molekulyar biokimyo, molekulyar genetika, kristallografiya.

Molekulyar biologiya - hayotning asosiy xususiyatlari namoyon bo'lishini molekulyar darajada o'rganadigan fan. Molekulyar biologiyani muhim yo'nalishlariga irsiy axborotni amalga oshirish mexanizmlari va hujayraning genetik apparati strukturasi hamda funksional tuzilishini tekshirish (molekulyar genetika), viruslarning hujayra bilan o'zaro ta'siri mexanizmlarini o'rganish (molekulyar virusologiya, organizmning immun reaksiyalari qonuniyatlarini aniqlash (molekulyar immunologiya), energiyani hosil bo'lishi va o'zgarishining molekulyar asoslari (molekulyar bioenergetika) va boshqalar kiradi. Molekulyar biologiya hayotiy hodisalarni makromolekulalar, ya'ni oqsil va nuklein kislotalar yoki juda sodda tuzilishga ega bo'lgan xayotiy ob'ektlar — hujayra komponentlari, ya'ni mitoxondriy, xloroplast, ribosoma, yadro, hujayra membranalari, viruslar va prionlar darajasida tekshiradi.

Molekulyar biologiya 20-asrning 50-yillarida biokimyo fanidan ajralib chiqdi va mustaqil fan sifatida shakllandi. Molekulyar biologiya terminini birinchi marta ingliz olimi U. Astberi qo'llagan. Molekulyar biologiyani vujudga kelishi ko'pincha F. Krik va J. Uotson tomonidan 1953 yilda DNK molekulasi gipotetik modelining kashf etilishi bilan bog'lanadi. Bu modelda DNK ning biologik funksiyasi uning kimyoviy tuzilishi bilan bog'liq ekanligi ko'rsatilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, DNK molekulasi o'zida irsiy axborotni saklashi haqidagi dastlabki ma'lumot 1944 yilda O. Everi va uning xodimlari tomonidan aniqlangan. Molekulyarbiologiyani shakllanishida genetika, mikrobiologiya, virusologiya sohasidagi tadqiqotlar katta ahamiyatga ega bo'ldi. Shu bilan birga aniq fanlar — fizika, kimyo, matematika, kristallografiya va, ayniqsa, rentgen struktura taxlili bo'yicha erishilgan yutuqlar molekulyar biologiyani rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Molekulyar biologiya sohasidagi kashfiyotlarga ayrim oqsillarning strukturaviy tuzilishi va ular bajaradigan funksiyasi bilan strukturasi o'rtasidagi bog'lanishning aniqlanishi (M. Peruts, J. Kendryu, F. Senger, K. Ani-fensen, Yu. Ovchinnikov va boshqalar); nuklein kislotalar va ribosomalarning tuzilishi hamda biologik funksiyalari mexanizmlarning o'rganilishi (J. Uotson, F. Krik, R. Xolli, N. A. Belozerskiy, A. Bayev), qaytar transkriptaza fermentining kashf etilishi (X. Temin, D. Baltimor), genetik kodning ma'nosi ochib berilishi (M. Nirenberg, S. Ochoa), oqsil biosintezining asosiy bosqichlari (F. Krik, F. Jakob, J. Mono, A. Spirin) va nuklein kislotalarning hosil bo'lish mexanizmlari aniqlanishi (A. Korenberg, S. Ochoa), viruslarning strukturaviy tuzilishi va ular replikasi mexanizmlari hamda genetik muhandislik metodlarining ishlab chiqilishi (P. Berg, V. Arber, G. O. Smit, D. Natane), genning sintezlanishi (X. Korana), prionlarning strukturaviy va funksional xususiyatlari aniqlanishi (S. Prusner), odam genomining to'liq o'rganilishi va embrional o'q hujayralarining kashf etilishi (M. Evane, J. Tompson, J. Bekker) misol bo'la oladi.

O'zbekistonda Molekulyar biologiyani rivojlanishi o'tgan ayerning 60-yillariga to'g'ri keladi. Uning rivojlanishi biokimyo sohasidagi tadqiqotlar bilan chambarchas bog'liq. Molekulyar biologiya fan sifatida dastlab hozirgi O'zMU ning biokimyo kafedrasida 1966 yildan o'qitila boshlandi (Yo. To'raqulov).

Molekulyar biologiya sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlari O'zbekiston FA Biokimyo instituti faoliyati bilan bog'liq. Bu sohada erishilgan yutuklarga olimlarimizdan Y. To'raqulov, A. Ibragimov, T. Soashov, B. Tosh-muhamedov, A. Abdulkarimov, M. Raximov, Sh. Solihov, Sh. Azimova, T. Yusupov, O. Odilova va boshqa katta hissa qo'shgan. Molekulyar biologiya qishloq xo'jaligida (ko'p mahsulot beradigan zotlar va hosildor navlar olish maqsadida hayvon va

o‘simliklarning irsiy apparatni boshqarish va yo‘naltirilgan o‘zgarishlar hosil qilishda), mikrobiologiya sanoati (biologik faol polipeptidlar, oqsillar va aminokislotalarni bakteriyalar yordamida sintezlash)da, tibbiyot turli sohalari (virusologiya, immunologiya)ning nazariy asosi sifatida katta amaliy ahamiyatga ega. Hozirgi davrda molekulyar biologiya oldida xavfli o‘smalar va irsiy kasalliklarning molekulyar muammolarini o‘rganish, ularning oldini olish, katalitik reaksiyalar, gormonlar, zaharli va dorivor moddalar ta’sirining molekulyar mexanizmlarini aniqlash, xotira mexanizmi va nerv jarayonlari tabiatini aniqlash kabi muammolarni hal qilish vazifalari turibdi. Molekulyar biologiya biokimyo, biofizika, bioorganik kimyo va biotexnologiya bilan birga biologiyaning bitta umumiy yo‘nalishi bo‘lgan fizik-kimyoviy biologiyaga kiradi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. To‘raqulov Yo., Molekulyar biologiya, T., 1994;
2. Spirin A., Molekulyarnaya biologiya, M., 1986;
3. Albertes T. va boshqa, Molekulyarnaya biologiya kletki, M., 1—5 t., 1987;

ТА’ЛИМ ТАРАҚҚИЙОТНИ ТА’МИНЛОВЧИ ОМИЛ СИФАТИДА

Qosimov Dilmurod Adxamjon o‘g‘li

Toshkent davlat transport universiteti MKTYQ-1 guruh magistri

Annotatsiya. Maqolada bilim olish va undan foydalanish, axborot texnologiyalaridan vosita sifatida foydalanish, ijtimoiy va kasbiy muloqotga kirishish, funksional savodli bo‘lib, maqsadni tanlash va unga erishish yo‘llarini o‘zlashtirish kabilar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, tarbiya, pedagogik faoliyat, ilm-fan yutuqlari, taraqqiyot, rivojlanish dinamikasi, pedagogik jarayon.

Ta’lim-tarbiya masalasi barcha tarixiy davrda dolzarb sanalib, ilmiy va zamonaviy ahamiyat kasb etib kelgan. Tarixiy ahamiyati shundaki, dunyoning turli hududida yashab ijod etgan buyuk mutafakkirlar, olimu fuзалolar tomonidan inson kamolotini ta’minlashda ta’lim-tarbiya haqida turlicha munosabat bildirganliklarini ko‘rsatib o‘tish mumkin. Masalani zamonaviy-ilmiy ahamiyatini esa ijtimoiy munosabatlarda, jumladan “akmetexnologiya”, “innovatsiyaviy taraqqiyot”, “intellektlashuv”, “intellektual ta’minot”, “intellektual resurs”, “innovatsiyaviy faoliyat”, “xizmat ko‘rsatishda mijozsentrlashtirilgan yondashuv”, “tahliliy faoliyat”, “texnologiyalashuv” kabi tushunchalarni shiddat bilan qo‘llanilishida namoyon bo‘ladi. Buni bilimlar tizimi takomillashib, inson va uning hayot tarziga oid bo‘lgan stereotiplarni o‘zgarib borilayotganligi bilan izohlash mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: “...biz O‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma’rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo‘lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur. Shuning uchun ham bog‘chadan boshlab oliy o‘quv yurtigacha – ta’limning barcha bo‘g‘inlarini isloh qilishni boshladik” [1] deb ta’kidlaydi. Darhaqiqat, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda ta’lim – tarbiya sohasiga bo‘lgan munosabat pozitiv tomonga o‘zgarib, bu borada ko‘plab o‘zgarishlar sodir bo‘ldi.

Yoshlarda qaysi sifat va fazilatlarni shakllantirish muhimligini, jamiyatda turli shakl va ko‘rinishlarda ifodalangan ijtimoiy-madaniy muammo belgilab beradi. Aniqrog‘i, yuzaga kelgan muammoni sababi va unga ta’sir ko‘rsatgan omillarning mazmunini aniqlanishi natijasida, bu holat boshqa takrorlanmasligini ta’minlash uchun jamiyat ijtimoiy buyurtmachi sifatida ta’lim-tarbiya institutiga bir qator vazifalarni bajarishini belgilab beradi.

Ta’lim-tarbiya taraqqiyotni ta’minlovchi muhim omil hisoblanishi bilan birga, jamiyat hayotini ta’minlash va islohotlarni amalga oshirishda darajalarda (sohaviyligi, tarixiyli kabi belgilari bo‘yicha) ham ishtirok etadi [2.47-51]. Bu o‘z navbatida ta’limiy-tarbiyaviy faoliyat takomillashuv xususiyati ekanligini ko‘rsatadi va unda ijtimoiy institut sifatida ta’lim dominantlik qiladi.

Ta’lim-tarbiya taraqqiyot poydevori hisoblanib, ishlab chiqarish, fan va texnika yutuqlarini amaliyotga joriy etilishi natijasida takomillashtirishni taqozo etadi. Takomillashtirish mexanizmini esa ilmiy tadqiqotlarning natijasi belgilab beradi. Ta’limga buyurtma beradigan korxona, turli muassasalar, umuman jamiyat ta’lim institutidan nimalarni kutishini, qanday soha mutaxassisini tayyorlab berishni aniqlash uchun aniq va texnik fan sohalarining yutuqlaridan foydalanishni talab etadi. Ta’lim-tarbiya masalasiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar mavzusini belgilashda ularning uzviyligiga, ya’ni har bir fan sohasida bajarilishi mo‘ljallangan ilmiy tadqiqot, ikkinchi fan sohasida bajariladigan tadqiqotni sohaviy to‘ldirib, yaxlit majmuani vujudga keltirishi uchun xizmat qilishiga alohida e’tibor qaratish lozim bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi- <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

2. Манахова И.В. Риски информатизации образования // Ж. Информационная безопасность регионов. 2012, № 2 (11). – С. 47-51.

**TEKNOLOGIYA FANINI O`QITISH METODIKASI PEDAGOGIKA FANINING
TARMOQLARIDAN BIRI SIFATIDA**

Radjabova NargizaMarimovna

Qo'shko'pir tuman 5-son IDUM o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 858 12 78

nm_radjabova1278@inbox.uz

Matnazarova Guzal Atanazarovna

Hazorasp tumani 20-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 755 57 62

g.atanazarovna_20@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya fanini o'qitish metodikasi pedagogika fanining tarmoqlaridan biri sifatidagi pedagogik jarayon haqida

Kalit so'zlar: Texnologiya, umumtexnika fanlari, texnik, mexanika asoslari, mashinasozlik asoslari, elektrotexnika, elektronika asoslari.

Texnologiya fani ta'limi o'qituvchilarini tayyorlash o'quv rejasida umumiy ta'lim fanlari va mahsus fanlarda o'qitish nazarda tutilgan. Mahsus fanlarga umumtexnik, texnika va pedagogika fanlari kiradi. Umumtexnika fanlariga texnik mexanika asoslari, mashinasozlik asoslari, elektrotexnika va elektronika asoslari kirib, texnik fanlar bo'yicha bilim egallashga asos bo'ladi. Chizmachilik va chizma geometriya, materialshunoslik, ishlab chiqarish jarayonini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish asoslari, ishlab chiqarishni tashkil etish va uning ekonomikasi asoslari, elektromantaj ishlari va elektr bilan ishlaydigan maishiy asbob (pribor)lar va boshqa texnik fanlar jumlasiga kiradi.

O'qituvchining psixologik-pedagogik jihatdan tayyorgarligi psixologiya, pedagogika, texnologiya va kasb ta'limi metodikasi, chizmachilik va rasm o'qitish metodikasi, maktab gigiyenasi kabi fanlarni o'rganishda amalga oshadi. Shunday qilib, texnologiya fani o'qituvchisini tayyorlashda “Texnologiya fanini o'qitish metodikasi” ixtisoslashtiruvchi fanlardan biri bo'lib hisoblanadi. Bu fanlar boshqa fanlarni pedagogika, psixologiya va hokazolarni takrorlamaydi, balki ular bilan yaqin bog'lanishda bo'ladi. “Texnologiya fanini o'qitish metodikasi” kursi o'rganish, umumiy ta'lim maktabidagi texnologiya fanining (mehnat tarbiyasi, politexnik ta'lim, kasbga yo'llash va hokazolarning) maqsad va vazifalarini, shu fan bo'yicha o'quv jarayonini tashkiliy prinsiplarini va uning mazmunini anglab olinishi, maktab ustaxonalarida ta'lim tarbiya jarayonini muvoffaqiyatli olib borishda yordam beradigan metodik vositalar sistemasi sifatida o'rganilishi lozim.

“Texnologiya fanini o'qitish metodikasi” alohida roli shuki, o'quvchilarni mehnatga tayyorlash jarayonida ularda mehnatga ongli munosabatni tarkib topishi uchun ob'ektiv qulay sharoit vujudga keladi. Bo'lajak o'qituvchiga yana shu sharoitdan qanday qilib to'la foydalanishni ko'rsatish modulning vazifalaridan biridir.

Texnologiya fanini o'qitish metodikasi pedagogika fanining tarmog'i sifatida o'z ob'ektlari, vazifalari va tadqiqot metodlariga ega. Texnologiya ta'limi jarayoni, shu jarayonning hamma jihatlari; o'quv materialining mazmuni, o'qitish metodlari, o'quvchilarning bilish faoliyati, o'qitish natijalari va boshqalar o'rganish ob'ekti hisoblanadi. Pedagogika fanining tarmog'i sifatida texnologiya fanini o'qitish metodikasi oldiga qo'ygan asosiy tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

Kuzatish. Kuzatish jarayonida tadqiqotchi o'quv jarayonining borishiga aralashmay, faqat nima sodir bo'layotganini qayd qilib boradi. Tadqiqotchi oldindan kuzatishning maqsadi, vazifasi va metodikasini belgilab oladi. Eksperiment. Eksperiment kuzatishdan farqli ravishda tadqiqotchi tomonidan vujudga keltirilgan jiddiy, aniq sharoitda o'tkaziladi.

Eksperimentda vaziyatni keraklixa takrorlash mumkin. Tajriba avval kichik guruhda, so'ng sinfda, bir necha sinf va maktablarda o'tkaziladi. Natijaning samaradorligi haqida xulosa chiqariladi.

Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish va umumlashtirish. Ilg'or o'qituvchilarning ish tajribasini o'rganish, uni umumiy tahlil qilish o'quv jarayonini samarali tashkil etishga oid tavsiflarni ishlab chiqish imkonini beradi. Ilg'or tajribani kuzatish, o'qituvchilar bilan suhbatlashish, o'quvchilarning

ishlari bilan tanishish va boshqa yo'llar bilan o'rganish mumkin. Ilg'or tajribani o'rganish va tarqatishda pedagogik o'qishlar muhim rol o'ynaydi.

Nazariy tadqiqotlar. Metodikani ishlab chiqishda kuzatish metodlari yoki eksperiment yo'li bilan tadqiq qilib bo'lmaydigan malakalarni xal qilishga ham to'g'ri keladi. Masalan, o'quv materialining mazmunini asoslash amaliyotda to'plangan bilim va malakalarning tegishli kompleksini o'rganishdan boshlanadi. Bu holda tadqiqot analiz metodi bilan o'tkaziladi, ya'ni bilim va malakalarning butun kompleksi ajratiladi. So'ng hamma eksperimentlar ichidan o'quv dasturi mazmuniga kiradiganlari tanlab olinadi. Ya'ni analizga teskari jarayon-sintez sodir bo'ladi. Analiz va sintez nazariy tadqiqot metodlaridandir. Demak, metodika mustaqil tadqiqotlar bilan shug'ullanadi. Shu bilan birga boshqa fanlar bilan chambarchas bog'langan holda, hamkorlikni amalga oshiradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yhati:

1. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.
2. Tolipov O'.Q., Barakayev M., Sharipov Sh.S. Kasb ta'limi pedagogikasi. – T.: 2003. - 88 b.
3. Tohirov O'.O. Texnologiya o'quv fani davlat ta'lim standarti va o'quv dasturini ta'lim amaliyotiga joriy etish metodikasi. // Metodik tavsiyanoma. – T.: RTM, 2017. - 72 b.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNING NUTQINI O'STIRISH VA ULARDA NUTQIY MALAKA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Saliyeva Muxlisa Yusupjonovna
Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar
1-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada nutq va uni o'stirish muammolari hamda boshlang'ich ta'limda nutqiy malaka ko'nikmalarini shakllantirish usullari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar. Nutq, tafakkur, ko'nikma, usul, fikr.

Til milliy ma'naviyat, ma'rifat va madaniyatning eng xolis va xira tortmas ko'zgusidir. Hadisi shariflarda “Kishining zebu ziynati, go'zalligi uning tilidadir” deyiladi. Qadim-qadim zamonlardan beri har bir millat, har bir qavm o'z tiliga buyuk hurmat bilan qaraydi. Bu tilning sohir ohanglari og'ushida erimoqdan adoqsiz huzur tuyadi. Bu tilga timsol topmaslikdan taskin topadi. Bu nodir boylikni dunyolarga bermaslikka hozir turadi. Chunki til millat degan birlikning tamal toshi, u boy berilsa, millat ham boy beriladi.

Tilning lug'at boyligini yetarli darajada bilmasdan turib madaniy nutq tuzish mumkin emas. So'zlarning semantik strukturasi, undagi taraqqiyot, leksik sistemadagi so'zlarning bir-biriga munosabati kabi masalalardan boxabar bo'lmasdan turib, tilning behad boy so'z xazinasidan konkret nutq uchun eng keraklisini tanlash mushkul.

Boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilar nutqini o'stirishdir. Nutq o'stirish quyidagi uch yo'nalishda amalga oshirilishi metodik adabiyotlarda qayd etilgan:

- so'z ustida ishlash;
- so'z birikmasi va gap ustida ishlash;
- bog'lanishli nutq ustida ishlash orqali

Nutq fikrni bayon etish vositasi bo'libgina qolmay, uni shakllantirish quroli hamdir. Fikr nutqning psixologik asosi vazifasini bajaradi, uni o'stirish sharti esa fikrni boyitish hisoblanadi. Aqliy faoliyat tizimini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o'stirish mumkin. Shuning uchun o'quvchilar nutqini o'stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga tegishlisini tanlash, joylashtirish va mantiqiy fikrlashga yo'naltiradigan ish turlariga katta ahamiyat beriladi.

Tafakkur til materiali yordamida nutqiy shakllantirilsa va bayon etilsagina, muvaffaqiyatli o'sadi. Tushuncha so'zlar yoki so'z birikmalari bilan ifodalanadi, shunday ekan, u til vositasi bo'lgan so'zda muhim aloqa materialiga aylanadi. Kishi tushuncha ifodalaydigan so'z (so'z birikmasi)ni bilsagina, shu tushunchaga asoslangan holda, tashqi nutqda fikrlash imkoniga ega bo'ladi.

Nutqda fikr shakllantiriladi, shu bilan birga, fikr nutqni yaratadi. «Nutq tafakkur bilan chambarchas bog'langandir. Nutq bo'lmasa, tafakkur ham bo'lmaydi, til materiali bo'lmasa, fikrni ifodalab berib bo'lmaydi»¹.

Fikrni nutqiy shakllantirish uning aniq, tushunarli, sof, izchil, mantiqiy bo'lishini ta'minlaydi. Tilni egallash shu tilning fonetikasini, lug'at tarkibini, grammatik qurilishini bilib olish, fikrni takomillashtirish uchun, tafakkurni o'stirish uchun shart-sharoit hozirlaydi. Bilimlar, dalillar, har xil axborotlar tafakkurning ham, nutqning ham materialidir. Nutq tafakkur jarayonini o'rganishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. Nutqdan o'quvchi fikriy rivojining asosiy o'lchovlaridan biri sifatida foydalanadi. O'quvchining barcha o'quv predmetlaridan materialni o'zlashtirishi va umumiy aqliy rivojlanish haqida fikr yuritganda, u yoki bu mavzuni o'quvchi o'z nutqida (yozgan inshosida, axborotida, qayta hikoyalashda, savollarga bergan javobida) qanday bayon eta olishiga qaraladi.

O'quvchilar nutqini o'stirish boshqa o'quv predmetlaridan o'tkaziladigan mashg'ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog'lanadi. Ona tili darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

¹ И в а н о в П. И. Умумий психология. –Т.: «Ўқитувчи», 1997. 306 - бет

O'qish darsi va u bilan bog'liq holda olib boriladigan kuzatish, ekskursiya o'quvchilarga tabiat hodisalari, kishilar hayoti va mehnati haqida, axloq qoidalari, boshqa kishilar bilan muomala qilish haqida bilim beradi. Bu darslarda bolalar nutqiga, uni shakllantirish va o'stirishga keng imkoniyat mavjud. She'r, maqolalarni o'qish, o'qilganlarni qayta hikoyalash, ekskursiyada, predmet va tabiat hodisalarini kuzatish vaqtida ko'rganlarini hikoya qilish o'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish vositasidir. Ona tili darslarida esa yozma nutqni o'stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Grammatikani o'rganish va o'qish darslarida o'quvchilar bajaradigan so'z birikmasi, gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallashda ularga yordam beradi.

Grammatika va to'g'ri yozuv darslarida tilni maxsus o'rganish bilan bolalar alohida tovush, bo'g'in, so'z va gaplarni eshitishga va aytishga o'rganadilar. Ular narsa, harakat, belgi bildirgan ko'pgina so'zlarni, shuningdek, tovush, harf, bo'g'in, so'z, o'zak, qo'shimcha, so'z turkumi, ot, sifat, fe'l, son, olmosh, bog'lovchi, gap, gap bo'lagi, darak gap, so'roq gap, undov gap singari juda ko'p yangi atamalarni bilib oladilar.

Boshlang'ich sinflardagi boshqa darslarda ham o'quvchilar nutqi xilma-xil so'zlar bilan boyitiladi. Kuzatish va turli ko'rgazmali qurollar bu darslarda ham bilim olish, tushunchalarni shakllantirish vositasi hisoblanadi.

Shunday qilib, nutqni tafakkurdan ajratib bo'lmaydi, nutq tafakkur asosida rivojlanadi; fikr nutq yordamida pishib yetiladi, yuzaga chiqadi. Ikkinchi tomondan, nutqning o'sishi fikrni shakllantirishga yordam beradi, takomillashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov S. O'zbek tilining badiiy uslubi.- Samarqand, 1992.
2. Mirtojiev M., Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent, «O'zbekiston» 1992.
3. Иванов П. И. Умумий психология. –Т.: «Ўқитувчи», 1997. 306 – бет.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KOMIL INSON G‘OYASI ASOSIDA TARBIYALASH

Sharipova Moxichehra Faxriddinovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani

15-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

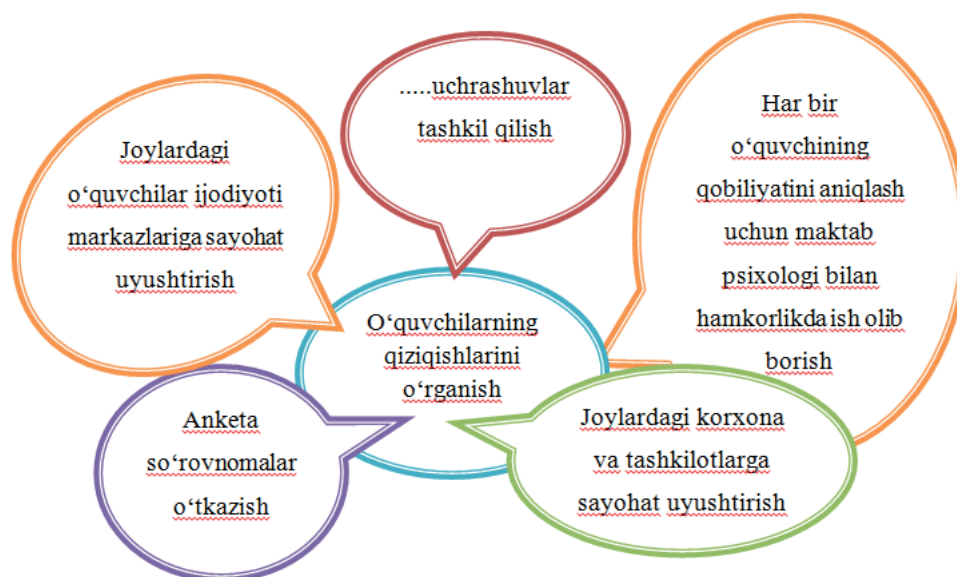
Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf darslarida komil inson g‘oyasi asosida tarbiyalash xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: muammo, komil inson, barkamol avlod, shaxs, mustaqil, taqdimot.

Komil inson g‘oyasining mavjudligi va u bilan bog‘liq amaliyot jamiyat rivojlanish darajasini belgilaydigan mezon sifatida namoyon bo‘ladi. Zero, biz har qanday jamiyatni unda yashayotgan kishilarning hatti-harakatlariga qarab baholaymiz. Jamiyatning xarakteri, uning komil inson qilib tarbiyalash borasidagi imkoniyatlarida, unga bo‘lgan munosabatda namoyon bo‘ladi. Ya‘ni erkinlik, mustaqillik komil inson g‘oyasini amalga oshirish uchun tegishli shart-sharoit yaratadi. Shuning uchun ham O‘zbekistonda komil insonni tarbiyalash uchun ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ma‘naviy, tashkiliy vazifalar davlat siyosatining eng muhim va ustivor yo‘nalishi etib belgilangan. Zero, barkamol avlod kelajagi uchun qayg‘urmagan xalq, millat va davlatning istiqboli bo‘lmaydi.

Ta’lim sifatini oshirishda o‘qituvchidagi MUAMMOLAR

- Ayrim o‘quvchilarda maktabga bormasdan o‘qishdan bo‘yin tovlab yurishlari;
- O‘z imkoniyatlaridan past darajada o‘qishlari;
- Yoshlar o‘rtasida tartibbuzarlik, tamaki chekish, spirtli ichimliklar iste‘mol qilish, giyohvand moddalar qabul qilish holatlari, ommaviy madaniyat niqobi ostidagi g‘ayriinsoniy “madaniyat” ning tahdidi;
- Uyali aloqa telefondan noto‘g‘ri foydalanish;
- O‘qituvchi, o‘quvchi va ota-onalar ongiga ta’lim-tarbiya ustivor vazifa ekanligini singdirish;
- O‘quvchi shaxsiga, mustaqil shaxs sifatida qarash, qobiliyati va salohiyatini to‘g‘ri baholay bilish;
- O‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro do‘stona muhitni shakllantirish;
- Ota-onalar bilan farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashda bevosita vositachi bo‘lish;

O‘quvchi dars jarayonida darsni o‘zlashtirishi turli xil ko‘rsatkichlarda kuzatilgan. Amerikalik jurnalist “maktab direktori” o‘tkazgan tadqiqotlari natijasida “o‘quvchining darsni o‘zlashtirish piramidasi” ni tuzgan.

Ma'ruza-monolog 5%	O'qish (mustaqil) 10%	Amaliy
Audio-video dars 20%	Taqdimot 30%	
Guruh bo'lib ishlash (kichik guruhlarga bo'linib mavzuni muhokama qilish) 50%		
mashg'ulot 75%		
Turli usullar (o'quvchi bilan o'quvchi muloqoti) 90% ni tashkil etadi.		

“IJOD BEKATI” usuli. Bunda o'quvchilar she'r yodlashga o'rgatiladi.

O'quvchilarning nutqi, so'z boyligi oshadi.

Biz dunyoga kelganimiz yangi,

Biz - barq urib yashnaydigan gul.

A'lo o'qish, zo'r mehnat bilan,

Vatan, shaning biz yaratamiz!

KOMIKS METODI. Ushbu usul ham boshlang'ich sinf o'quvchilarini ota-onaga hurmat, ularni qadrlashga yordam beradi.

“Tarbiya qancha mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi”,- deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo'lishi uchun esa bu masalada bo'shliq paydo bo'lishiga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi. (Shavkat Mirziyoyev)

Yurtboshimizning ushbu so'zlarini har bir ustoz unutmasligi va o'quvchilarni barkamol avlod etib tarbiyalash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Axliddinov, Maktabni boshqarish san'ati. “Fan” nashriyoti 2006
2. Metodik qo'llanmalar.
3. Internet saytlari.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA SO‘Z MA’NOLARI USTIDA ISHLASH

Sidikova Odinaxon Yakubovna
Farg‘ona viloyati Marg‘ilon shahar
7-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich ta’limda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini o‘stirish, ularning lug‘atini boyitish, muloqotga kirisha olish va fikr ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishda so‘z ma’nolari ustida ishlash masalasi yoritilgan.

Kalit so‘zlar. So‘z ma’nosi, fikr, tafakkur, mashq, nutq.

Jamiyatimizning har bir a’zosi, har qanday mutaxassis, zamon bilan hamqadam har qanday kadr, eng avvalo, o‘z ona tilining sadoqatli sohibi bo‘lmog‘i lozim. Ona tiliga chinakam sohib bo‘lmoqning bosh sharti esa uning tuganmas imkoniyatlarini tugal egallamoq, ya’ni fikrni mustaqil, ravon, go‘zal va lo‘nda ifoda eta olmoqdan iborat nutqiy madaniyat malakalarini shakllantirmoqdir. Zotan, nutq madaniyati tildan bemalol va maqsadga o‘ta muvofiq tarzda foydalana olishni ta’minlaydigan ko‘nikma, malaka va bilimlarning jami demakdir.

Boshlang‘ich ta’limda so‘zlarning ma’nosini tushuntirish o‘quvchilar lug‘atini boyitadi, nutqini o‘stiradi. Boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan fanlarning atamaları ham tushuntirilishi lozim bo‘lgan so‘zlar qatoriga kiritiladi. Atamalarning ma’nosini tushuntirish mazkur so‘z anglatgan tushunchani yaxshi fahmlab olishga yordam beradi. Masalan, predmet atamasining ma’nosini tushuntirish bilan o‘quvchilar predmet keng ma’noda qo‘llanishini, tabiatdagi barcha narsa, hodisa, tushunchalar predmet deyilishini bilib oladilar. Bu ot, sifat, son, fe’l kabi atamalarni tez fahmlab olishda ularga yordam beradi.

So‘zning ma’nosini tushuntirish juda kam vaqt olishi va darsning asosiy mavzusidan o‘quvchilar diqqatini chalg‘itmasligi kerak. Buning uchun o‘qituvchi har bir darsga tayyorlanish jarayonida ma’nosi tushuntirilishi lozim bo‘lgan so‘zlarni, uni tushuntirishning eng qulay usullarini va darsning qaysi o‘rnida tushuntirishni belgilab oladi.

O‘qish kitoblaridagi matnlarda birinchi marta uchragan, bolalar ma’nosini bilmaydigan ayrim so‘zlar matnni o‘qishdan oldin tushuntiriladi.

Matnni o‘qish jarayonida so‘z ma’nosini tushuntirishga chek qo‘yish kerak. Agar biror so‘zni matnni o‘qish vaqtida tushuntirish zaruriyati tug‘ilsa, matn mazmunidan o‘quvchilar diqqatini chalg‘itmagan holda shu so‘z ma’nosi qisqacha tushuntiriladi.

Ko‘chma ma’noda ishlatilgan obrazli so‘zlar va badiiy nutq oborotlari matn o‘qilgandan keyin tushuntiriladi, chunki ularning ma’nosi matn mazmunidan, kontekstdan yaxshi tushuniladi. Ayniqsa, masallar o‘qilganda, undagi allegorik, ko‘chma ma’noda ishlatilgan so‘zlarni asarni o‘qishdan oldin yoki o‘qish jarayonida tushuntirib bo‘lmaydi.

Metodikada so‘zlarni tushuntirishning quyidagi usullaridan foydalaniladi:

1. So‘zni kontekst asosida tushuntirish. Bunda o‘quvchilar tushunmaydiganso‘zularga tushunarli so‘zlar qo‘llangan gap (yoki matn) yordamida tushuntiriladi.

2. So‘z ma’nosini lug‘atdan va o‘qish kitoblarida matn ostida berilgan izohdan foydalanib tushuntirish. Bundo o‘quvchilarni izohdan mustaqil foydalanib, so‘z ma’nosini mustaqil tushunib olishga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega.

3. So‘z ma’nosini shu so‘zning ma’nodoshi yordamida tushuntirish.

Masalan, sabo - shabada, mudofaa - himoya, sozanda - musiqachi, diyor - vatan, inshoot - bino, samo - osmon kabi. So‘zni sinonim tanlash bilan tushuntirganda, shu so‘zning stilistik (uslubiy) ahamiyatini ham ko‘rsatish zarur.

4. Tanish bo‘lmagan so‘z bilan ifodalangan tushunchani tanish bo‘lgan so‘z bilan ifodalangan tushunchaga (uning antonimiga) taqqoslash orqali tushuntirish. Masalan, ishchan tushunchasini dangasa tushunchasiga, rostgo‘y so‘zini yolg‘onchi so‘ziga taqqoslab tushuntirish mumkin.

Ko‘chma ma’noda ishlatilgan so‘z va so‘z birikmalari, tasviriyy vositalar, maqollar ham taqqoslash usulidan foydalanib tushuntiriladi.

5. So‘zni o‘ziga yaqin tushuncha bilan, ya’ni boshqacha ifoda etish bilan tushuntirish. Bunda tushuntiriladigan so‘zning izohi qisqa va aniq bo‘lishi kerak. Masalan, o‘zboshimchalik – o‘z xohishicha ish tutish, ishni o‘zi xohlaganicha bajarish; mutaxassis – biror hunar egasi; shunqor

– uzoq uchadigan ko‘zi o‘tkir qush; mesh – mol terisidan tikilgan idish; guldon – gul solib qo‘yiladigan idish va boshq.

Ba’zi so‘zlar ularning vazifasini izohlash orqali tushuntiriladi. Masalan, kombayn – bir vaqtning o‘zida donni o‘radigan, yanchadigan, tozalaydigan qishloq xo‘jalik mashinasi; ekskavator - bir vaqtning o‘zida yerni qazib tuproqni yuk mashinasiga ortadigan mashina; aerodrom - samolyotlar turadigan, uchib ketadigan yoki kelib qo‘nadigan joy va hok.

6. So‘zni predmetning asosiy belgisini izohlash orqali tushuntirish. Masalan, yantoq – suvsiz joyda o‘sadigan ninasimon tikanli o‘simlik; akula – okeanlarda yashaydigan juda katta yirtqich baliq va boshq.

7. Axloqiy, mavhum tushunchalarni ifoda etuvchi so‘zlarning ma’nosini misollar yordamida tushuntirish. Buning uchun o‘quvchilar o‘rgangan badiiy asardan axloqiy fazilatga ega bo‘lgan asar qahramonining qilgan ishlari tahlil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini o‘stirish, ularning lug‘atini boyitish, muloqotga kirisha olish va fikr ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurdir. Shunday ekan, so‘z ma’nosini tushuntirish ustida ishlash o‘quvchilar lug‘atini boyitadi, nutqini ravonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – T.: Universitet, 2006. – 476 b.
2. Tolipov Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – T.: Fan, 2005. – 205 b.
3. Xodiev B., Golish L. Mustaqil o‘quv faoliyatini tashkil etish usul va vositalari. –T.: TDIU, 2010. – 87 s.
4. Qurbonova M. Hozirgi zamon o‘zbek tili. O‘zMU, T.: 2002.

ТА’ЛИМ ЖАРAYONLARI UCHUN AUDIO RESURSLARNI YARATUVCHI DASTURLAR

Tangirov Xurram Ergashevich

Jizzax davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi,
(+998936502580, xurram_t@mail.ru)

Murodov Furqat Ziyodulla o‘g‘li

Jizzax davlat pedagogika instituti magistranti,
(+998903108353, furqatmurodov7@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim jarayonlari uchun audio materiallar yaratuvchi audio muharrirlarning turlari, ularning ishlash funksiyalari, imkoniyatlari haqidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: mobil ilova, internet, audio muharrirlar, elektron resurslar, ma’lumotlar ombori.

Zamonaviy dunyoda odamlar Internetsiz bir kun ham yashay olmaydilar, chunki uning yordamida uydan chiqmasdan juda ko‘p foydali ma’lumotlarni olish, virtual suhbatlashish yoki shunchaki ko‘ngil ochar imkoniyatlardan foydalanish mumkin.

Bugungi kunda 5,22 milliard kishi mobil telefondan foydalanmoqda - bu dunyo aholisining 66,6 foizi demakdir. 2020 yil yanvaridan boshlab noyob uyali aloqa foydalanuvchilari soni 1,8 foizga (93 million) o‘ydi, mobil aloqalarning umumiy soni 72 millionga (0,9 foiz) oshdi va 2021 yil boshiga kelib 8,02 milliardga yetdi.

2021 yil yanvar oyida dunyo bo‘ylab 4,66 milliard kishi Internetdan foydalangan, bu o‘tgan yilga nisbatan 316 millionga (7,3%) ko‘p. Internetga kirish darajasi hozirda 59,5% ni tashkil qilmoqda.

Hozir dunyoda 4,20 milliard ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari mavjud. So‘nggi 12 oy ichida bu ko‘rsatkich 490 millionga o‘ydi, bu o‘tgan yilga nisbatan 13 foizdan oshganligini anglatadi. 2021 yilda ijtimoiy tarmoqlardan dunyo aholisining 53,6% foydalanib kelmoqda.

Internetga asoslangan dasturlar va xizmatlar bugungi kunda hech qachon bo‘lmaganidek, yuqori mashhurlikka erishmoqda. Veb-ilovalar brauzerlardan foydalanuvchi interfeysi sifatida foydalanadi, bu amaliy va oddiy Internet foydalanuvchisi uchun juda qulaydir.

Kundalik turmushda ovozli (audio) ma’lumotlardan keng foydalanamiz. Ya’ni musiqa eshitamiz yoki har xil audio fayllarni tinglashimiz mumkin. Bunday axborotlar aniq bir ssenariy asosida audio tahrirlagichlar yordamida yaratilgandir. Shu singari chet tillarini o‘qitishda, o‘rgatishda yoki o‘qitish jarayonini samarali olib borishda ham ko‘pincha bunday ma’lumotlarga murojaat qilamiz. Chunki audio fayllar yordamida yaratilgan materiallarni qo‘llash, ya’ni elektron resurslardan foydalanish til o‘rganish va til o‘rgatishda, umuman darsni tashkil qilish sifatini oshiradi.

Zamonaviy dunyoda, odamlar allaqachon deyarli har kimning cho‘ntagida audio fayllarni ijro etish funksiyasi bo‘lgan Audio Player yoki telefonga ega bo‘lishiga odatlangan. Ba’zan ovozli yozish vositasi yoki qandaydir musiqiy trek bilan qilingan audioyozuv bo‘lsin, audio faylni qayta ko‘rib chiqish kerak bo‘ladi. Masalan, audio yozuvning keraksiz segmentini kesib tashlashingiz yoki qandaydir effekt qo‘shishingiz kerak. Bundan tashqari, ba’zida bitta audio formatni boshqasiga o‘zgartirishga ehtiyoj bor. Buning uchun audio muharrirlari mavjud. Ovoz muharriri ham ish stoli, ham veb-dastur bo‘lishi mumkin.

Audio materiallar bilan ishlashga mo‘ljallangan ilovalarning afzalligi shundaki, uni o‘rnatishga hojat yo‘q. U bilan ishlash uchun faqat Internetga kirish va veb-brauzer kerak. Hozirgi vaqtda mavjud dasturlarni o‘rganish ko‘pincha qiyin, shuning uchun oddiy foydalanuvchi ularni tushunishi juda qiyin. Ushbu odamlar uchun ovozni tahrirlash imkoniyatlari soni emas, foydalanish bo‘yicha qulayligi birinchi o‘ringa qo‘yilgan. Quyida ularning ayrimlari bilan tanishamiz:

TwistedWave - bu mutaxassislar va yangi boshlovchi foydalanuvchilar uchun dastur. Ovoz fayllarini qayta ishlash va tahrir qilishni qo‘llab-quvvatlaydigan juda kuchli audio muharriri. TwistedWave ko‘plab audio fayl formatlariga mos keladi, jumladan: MP3, MP4, AAC, m4r, m4a va boshqalar.

File Lab Audio Editor - bu audio materiallarni tahrirlovchi bepul web-ilova hisoblanadi. Uning ishlashi uchun sizga maxsus plugin o‘rnatilgan brauzer kerak. Plugin faqat Windows tizimida ishlaydi. Ushbu audio muharrir turli xil zamonaviy formatdagi audio yozuvlarni tahrirlash va yuklab olish imkonini beradi: MP3, WAV, WMA, M4A, AMR, M4R, AIFF, M4B, OGG, AAC,

FLAC va boshqalar.

HTML5 Audio Editor - bu audio materiallarni tahrirlash uchun bepul web-ilova. Ushbu dastur Flash, Silverlight kabi qo‘shimcha pluginlardan foydalanmaydi. HTML5 Audio Editor dasturi HTML va JavaScript yordamida yozilgan. Ushbu dastur Internet Explorerdan tashqari barcha zamonaviy brauzerlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi.

Sound Forge – Sony ning taniqli bo‘limi Sony Creative Software ning juda kuchli audio muharriri. Ushbu audio muharrir professional va yarim professional foydalanish uchun mo‘ljallangan. Sound Forge yordamida siz ovozli kompozitsiyalarni yuqori sifatli yozib olishingiz va qayta ishlashingiz, ko‘plab effektlar va filtrlarni qo‘llashingiz, raqamli remaster qilishingiz va eski yozuvlarni tozalashingiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, audio materiallarni qayta ishlash uchun mo‘ljallangan audio muharrirlar, mobil ilovalar yordamida ovozli, musiqali, audio ma’lumotlarni tahrirlash imkoniyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Логинов А.С. Разработка WEB приложения для работы с аудиоматериалами. - Санкт-Петербург, 2015 г. – 76 с.
2. <https://www.web-canape.ru> - sayt materiallaridan olindi.
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Sound_Forge - sayt materiallaridan olindi.

THE CONCEPT OF UNEMPLOYMENT AND ITS MAIN TYPES

Turakhujaev Zayniddin
“Data Pro” MCHJ Director

Annotation: Unemployment and related problems are the main content of social labor relations in the labor market. The main purpose of studying the problem of unemployment is to expand the country's production by improving employment and to develop measures to further improve the living standards of the population. The following article defines the term unemployment in an economic context and its main types.

Key words: unemployment, labour, retirement, pension, income, minimum wage, recession.

To reduce unemployment in society, the creation of additional jobs, their employment should not lag behind the natural growth of the population. It is known that Uzbekistan is one of the fastest growing countries in the world. The population of the republic annually increases by an average of 550-600 thousand people, and the number of able-bodied people by 250-300 thousand people. This situation, in turn, requires increasing the employment of the population, which in turn requires continuous work to expand production and create new jobs. Otherwise, the decline in living standards of the population may lead to problems associated with an increase in the number of unemployed in the country. From an economic point of view, unemployment is a specific (definite) situation in which the labor force is not provided with a job and, as a result, does not have any legitimate source of income. Typically, 83 countries around the world develop the concept of unemployment in accordance with the requirements of the UN, the International Labor Organization (ILO), the Society for Economic Cooperation and Development. According to the definition of international organizations, “unemployed” means citizens who are unemployed, ready to work or looking for work. If these basic conditions are met, additional conditions will be required for a citizen to be recognized as unemployed in different countries. : For example, in the United States, a person who has not been employed for one week has been employed for the last four weeks (by contacting the employer directly or the state employment service). working, able-bodied citizens are recognized as unemployed. In Japan, an unemployed person is defined as a citizen who has not worked for an hour in the last week, and in the UK, who has not worked for the last week, who has not been able to find a job due to illness. Under the laws of some countries, unemployed are defined as those who have been laid off and have work experience. According to the Law of the Republic of Uzbekistan “On Employment”, an unemployed person is a person who is able to work (from the age of sixteen to the right to a pension), to work and wages (labor). income), are recognized as able-bodied persons registered with the local labor authority as job seekers, ready to work, retrain and retrain and improve their skills.

The following four conditions must be met in order to be recognized as unemployed. The first condition is that the citizen must be able to work and not be entitled to a pension under current legislation. The ability to work legally - the lowest level of the Labor Code! Article 77 - 16 years. It should be noted that in accordance with this article of the Labor Code, in accordance with the relevant conditions, it is allowed to hire young people aged 15 or 14, but they are recognized as able-bodied.

The second condition is that the citizen should not have a job and salary (income). If a citizen has lost his / her main job (for example, he / she has been laid off due to redundancies) but is working in another company on a part-time basis, he / she is considered to be employed. Pensions, alimony, dividends on securities, interest accrued on bank deposits are not included in wages (income). Similarly, pensions and stipends were not included in wages (income), but because retirees were socially protected and those who received scholarships outside of work were considered employed, they were considered unemployed. are not recognized. The third condition is that the citizen must be ready to work. The fact that a citizen is ready to work is confirmed by the fact that he / she officially applies to the local labor body in search of work, re-registers with the labor body within the established period and accepts the acceptable job offered by the labor authorities. Pregnant women are considered able-bodied if their gestational age does not exceed twenty-eight weeks, and they must be recognized as unemployed during this period of pregnancy.

The fourth condition is that the citizen must register with the local labor authority as a job seeker

with the submission of all relevant documents. The general economic nature of unemployment stems from the fact that the labor market itself, the balance between labor demand and its supply, also forms employment, not unemployment. Unemployment, on the one hand, is supposed to be the “reverse” of employment, on the other hand, it feels the influence of factors that are different from the factors that shape employment. Nevertheless, unemployment is always considered in conjunction with employment: an increase in employment, as a rule, reduces unemployment, which in turn increases unemployment, which in turn increases employment. By definition, unemployment is the underemployment of the able-bodied population who want to work. Macroeconomically, unemployment is the fact that society has not always fully used the labor potential of the labor force as a factor of production. In this sense, unemployment is equal to surplus production capacity or unused land and water, but in contrast to the surplus of other factors of production, “surplus” labor is a constant phenomenon in a market economy. Various foreign schools and departments, economists have long been trying to determine the causes of unemployment.

Unemployment rate is measured by two main indicators. The first of these, as mentioned above, is the unemployment rate, which is calculated as the proportion of the total unemployed officially registered in the active population. However, this figure does not give a complete picture of the situation in the field of employment. To accurately determine it, it is necessary to know the number of people who lost their jobs and how long they will be in such a situation. If we multiply the number of unemployed by the number of hours they cancel, we get the true unemployment rate, expressed in hours. It is expedient to classify it to determine the level of unemployment and unemployment. Unemployment can be categorized according to several characteristics (according to the cause of origin, form, content, duration, and occupancy). The sharp decline in employment is rapid enough due to structural changes in the economy (decline in the public sector), inflation and alternative forms of management (private enterprises, joint stock companies). due to the lack of growth in many enterprises combined with the deterioration of the financial situation. All this, of course, had a negative impact on aggregate demand: government influence declined, investment activity slowed, and consumer spending declined due to inflation. The only component of total demand that remained with the “Plus” mark was net exports, traditionally based on the production of raw materials. Thus, the main reason for the growth of unemployment in Uzbekistan was, first of all, the reduction of employment in the public sector of the economy. The relationship between the dynamics of economic growth and unemployment are inextricably linked. As a rule, western economists link economic growth rates to employment growth rates and the recession to unemployment rates. Indeed, in a normally functioning market economy of the industrial type, economic growth always means the development and expansion of industries, and hence an increase in employment. However, in developing countries, such a link is not obvious. For example, the rapid growth of industry in many developing countries has not led to a corresponding expansion of employment. Economists attribute this phenomenon to the rapid growth of the industry, high urbanization rates and low skills of the rural-urban population. The situation in the CIS countries does not confirm a direct link between economic stagnation and declining rates. For example, when industrial production volumes are reduced by almost two times, the number of employed can be reduced by more than 10.0%.

The duration of unemployment is a measure of how long the average period of job search for persons with unemployment status has reached the end of this period. It also takes into account how many of them were employed during this period. This volume is determined by two indicators. The first indicator shows how many months those who are considered unemployed have been unemployed on average. The second indicator reflects how many of those who were unemployed during this period were on average unemployed for several months and found employment. In the analysis of unemployment, its duration is of particular importance. Data on the average duration of unemployment and the contribution of the long-term unemployed among the unemployed allow conclusions to be drawn about relative unemployment. In some cases, the majority of the unemployed can find a new job quickly (within 1-4 months), while others go without finding a job for half a year or more. Unemployment benefits. Unemployment benefits are categorized according to the category of citizens recognized as unemployed: those dismissed from enterprises on any grounds (including those with disabilities of group III and those dismissed from the military, state security and internal affairs) has worked full-time (week) or part-time (week) for at least 12 calendar weeks in the 12 months prior to the onset of unemployment (this is

calculated by converting the next 12 calendar weeks into full-time) , unemployment benefits in the amount of 75% of the average monthly salary for the last two months worked at the next place of employment during the first three months; for the next four months - in the amount of 60%; then 45%, but in all cases unemployment benefits are paid in the amount not less than the minimum wage established by law and not higher than the average wage in the country; Unemployment benefits are paid at the expense of the minimum wage established in the country to those who were fired from enterprises on any grounds, but did not have a paid job for 12 months for 12 months; Unemployment benefits are paid at the expense of the minimum wage to those who are looking for a job for the first time in a long period of time (more than a year), as well as those who seek to resume employment.

Reference

1. President Of The Republic Of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Received The Address To The Meeting. https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti_Mirziyoyevning-the-Republic-of-Uzbekistan-Supreme-25-01-2020.
2. PF-5953 of the president of the Republic of Uzbekistan on March 2, 2020 “Five priorities of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 strategy of action on the direction “science, enlightenment and digital state program on implementation in the “year of economic development” on “ decree.
3. Abdurakhmonov Q.X. Labor economics: theory and practice. The textbook. Again and filled 3rd edition. T.: “”, 2019. Fan 552-p.
4. Zakirova N.K., Abdurakhmanova G., Sagidullin F.R. Transformational for International scientific review innovation v. 2020. №LXX. - 24-28.
5. Frey C. B., Osborne M. A. the future of employment: how responsive are jobs to somputerisation. - Oxford Martin Working Papers. – 2018. https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment

PEDAGOGIK FAOLIYAT SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA AXBOROT-KOMMUNIKATIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Xo'jaqulov Mirkomil Jumayevich

Toshkent davlat transport universiteti

MKTYQ-1 guruh magistri

Telefon: +998(90)0100001

Annotatsiya. Maqolada pedagogik faoliyat samaradorligiga ijobiy ta'sir etuvchi omillardan biri, axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalangan holda dars o'tishning afzalliklariga doir nazariy yondashuvlar keltirilib, ularga munosabat bildirilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, onlayn ta'lim, axborot, kommunikatsion-texnologiya, media vosita, institsiyallashtirish, xorijiy tajriba.

Bugungi kunda Yangi O'zbekistonda o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama ma'rifatli va madaniyatli qilib tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratilib, ularga oid bo'lgan masalalarning majmuasi yoshlarga oid bo'lgan milliy siyosatimizda o'z aksini topgan. Masalan, “Yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida”gi qonunda “Yoshlarga oid siyosat O'zbekiston Respublikasi davlat faoliyatining ustuvor yo'nalishi bo'lib, uning maqsadi yoshlarning ijtimoiy shakllanishi va kamol topishi, ijodiy iqtidori jamiyat manfaatlari yo'lida imkon boricha to'la-to'kis ro'yobga chiqishi uchun ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy, tashkiliy jihatdan shart-sharoit yaratish hamda ularni kafolatlashdan iboratdir”[3].

Taraqqiyotimizning istiqboli, aholi turmush tarzini farovonligini ta'minlash yoshlarning shaxsiy va kasbiy jihatlaridan kamol topishlariga bog'liqdir. Bu o'z navbatida yoshlarimizni biron bir sohaning yetuk mutaxassisi bo'lib, o'z imkoniyatlarini (aqliy, jismoniy, ijodiy va b.) mamlakatimizda farovon turmush tarzini ta'minlash yo'lida sarflanishini taqozo etadi. Bu birinchi navbatda ularga berilayotgan kasbiy ta'limning mazmuni, sifati hamda raqobatbardoshligiga, ta'limiy ma'lumotlarning dolzarbligiga hamda mehnat bozorining talab va takliflaridan kelib chiqqan holda ularda shaxsiy, kasbiy kompetentlikni shakllanganligini alohida inobatga olishni taqozo etadi.

COVID-19 pandemiyasi munosabati bilan onlayn ta'lim berish tajribasi, “har qanday jamiyatning ta'lim tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar har bir o'qituvchidan o'quvchi-talabalardan farqli o'laroq faqatgina media vositalardan foydalanish bo'yicha bilim va ko'nikmaga ega bo'libgina qolmasdan, balki bu vositalar bilan ishlash malakasiga ham ega bo'lishlari lozimligini ko'rsatdi. Bu esa mediata'lim sohasini o'zlashtirishni istovchi o'qituvchilar uchun nisbatan yangi va ancha murakkab muammodir. Shu sababli o'qituvchilar mazkur media vositalar sohasidagi o'z bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda yangilab borishi, o'zi va o'quvchi-talaba o'rtasida yangi media va kompyuter texnologiyalarini o'zlashtirish bo'yicha bir qator oraliq bo'lishligini ta'minlashlari lozim”[1.12].

Shu boisdan ham o'qituvchilarida erkin, ijodiy fikrlash malakalarini rivojlantirish, ular dars berayotgan sohasiga oid g'oyaviy-mafkuraviy masalalarni anglatish hamda amaliy bilimlarini boyitish, “bu borada jahon tajribalarini umumlashtirish uchun xorijiy mamlakatlarda o'qitilayotgan fanlar tizimini o'rganib chiqish, mentalitetimizga mos keladiganlarini o'zimizning bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash tizimiga moslashtirish zarur, bu fan rivojiga ham, ta'lim-tarbiya natijalariga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatishi”[2.8] shubhasizdir.

Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda o'quv jarayonini axborot texnologiyalari, xususan kompyuterlar asosida tashkil qilish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda, chunki zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan mashg'ulot jarayonida foydalanish yuqori ijobiy samara beradi. Xoh gumanitar (tarix, falsafa, adabiyot va sh.k.), xoh tabiiy fanlar (matematika, fizika, kimyo va sh.k.) bo'yicha o'quv jarayonini kompyuter va axborot texnologiyalari asosida tashkillashtirish, bir tomondan o'qituvchini, ikkinchi tomondan – o'quvchini hali barcha imkoniyatlari ochilmagan kuchli vosita bilan qurollantiradi[1.12].

1. Pedagogik faoliyatda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish orqali o'quv jarayonining barcha ishtirokchilari o'zaro faol munosabatda bo'lishi ta'minlaydi.

2. Pedagogik faoliyatda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish orqali ta'lim mazmunini yangi texnologiyalar asosida rivojlantirib, interfaol tarzda ta'lim muhiti

rivojlantirish, ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarning faolligi rag'batlantirish, ta'lim oluvchilarning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o'quv jarayonini tashkil etish maqsadga muvofiq.

3. Innovatsion pedagogik texnologiyalar informatsion texnologiyalarga asoslangandagina ta'sirchan va yuqori samaradorlikka erishadi. Ta'lim jarayonida uslubiyatni, jumladan, innovatsion texnologiyalarni va interaktiv uslublarni keng joriy etishda axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llash orqali ijobiy natijadorlikka erishish mumkin bo'ldi.

4. Har qanday pedagogik jamoa o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, undagi mavjud an'ana va qadriyatlarga tayangan holda innovatsion texnologiyalarni joriy etishda shart-sharoit omillarini hisobga olish va ro'y beradigan har qanday vaziyatlardan chiqishda (masalan, COVID-19 pandemiyasi munosabati bilan onlayn ta'lim berish va b.) axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish ijobiy natijadorlikka olib keladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Ashurova D.N. Elektron ta'lim tizimida dasturiy-didaktik majmua yaratish muammolari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2018. – 54 b.

2. Kalekeyeva T.T. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak informatika o'qituvchilarini tayyorlash mazmunini takomillashtirish. Pedag. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. avtoref. – T., 2019. – 14 b.

3. O'zbekiston Respublikasining “O'zbekiston Respublikasida Yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida”gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1992 y., 2-son, 80-modda; O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998 y., 5-6-son, 102-modda; O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2004 y., 25-son, 287-modda; 51-son, 514-modda; 2008 y., 52-son, 513-modda.

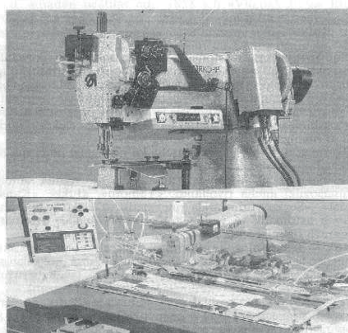

TEKNOLOGIYA DARSLARIDA TIKUV MASHINASINING TARIXI BILAN TANISHTIRISH VA UNI O‘RGATISH USULLARI

Xolova Yayra Qiyomovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
15-umumiy o‘rta talim maktabi
texnologiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya darslariga o‘quvchi qizlarga tikuv mashinasining tarixi, uni o‘rgatish usullari xususida so‘z boradi. Unda ta’lim va tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog‘liq ekanligi ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: texnologiya, “T”jadval, kashf etmoq, Leonardo da Vinchi, Karl Veyzentel, Angliya, Tomas Sent...

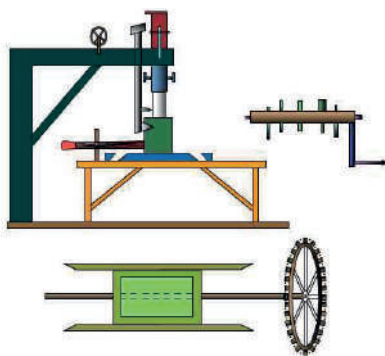
Texnologiya fanining maqsadi o‘quvchilarni aqliy va jismoniy mehnat turlari, jarayonlari hamda kasblar bilan tanishtirish, ularda dastlabki mehnat ko‘nikmalari va malakalarini, mehnatga qiziqish hamda mehnatsevarlikni shakllantirish, ularni mehnat va kasblarni qadrlashga, ularning ahamiyatini tushunishga o‘rgatish, ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash orqali kasbgacha tayyorgarliklarini amalga oshirish hamda jamiyat va shaxs farovonligi yo‘lida mehnat faoliyatiga qo‘shilishlariga imkon beruvchi shaxsiy sifat va tafakkurlarini rivojlantirishdan iborat. Shuningdek, ushbu fan orqali qizlarda kasb tanlash, ayniqsa, tikuvchilik kasbi bo‘yicha ko‘nikmalar hosil bo‘ladi.

Darslar davomida o‘quvchi-qizlarga dastlab tikuvchilikda qo‘llanadigan tikuv mashinasi haqida ma’lumotlar berilib, ularda ko‘nikma hosil qilish lozim.

Tikuv mashinasining dastlabki ko‘rinishlari Leonardo da Vinchining loyihalarida aks etgan. XVI asr oxirlarida angliyalik Uilyam Li bir ipli zanjirsimon

baxyali to‘qima tikish mashinasini kashf etdi. 1755-yili Karl Veyzentel qo‘lda bajariladigan qaviqlardan nusxa kuchiruvchi tikuv mashinasini yaratadi. Hozirgi paytda ham bir qator firmalarda qo‘lda bajariladigan qaviqlarga o‘xshash baxya hosil qilib tikuvchi mashinalar ishlab chiqarilmoqda. Bu mashinalar teri mahsulotlari, poyafzal va qo‘lqoplarni tikishga mo‘ljallangan bo‘lib, ularning ishlash printsiplari K. Veyzentel va T. Sent ixtirolariga asoslangan. 1790-yili Angliyada poyafzal tikadigan mashina uchun Tomas Sentga patent berilgan. Hozirgi vaqtda jahonda tikuv mashinalarini ishlab chiqaruvchi 100 dan ortiq firma va korxonalar mavjud.

Tikuv mashinasida ishlash qoidalari:

1. Mashinani ishga tayyorlash. Mashinaning moylarini artib, tepkisini ko‘tarib, ustki va ostki iplarini o‘tkazib, baxya uzunligi to‘g‘rilab qo‘yiladi.

2. Ishni boshlash. Gazlamani tepki tagiga qo‘yib, nina tushiriladi, ipning oxirini ushlab, tepki tushiriladi va ish boshlanadi.

Ishni bajarish. Belgilangan joydan baxya qator tikish (gazlamani tortish yoki itarish mumkin emas).

Ishni tugatish: Ninani, tepkini ko‘tarib, gazlamani chap qo‘l bilan tortib, ipni

10-15 sm qoldirib uziladi. Tepking tagiga bir bo‘lak gazlama qo‘yib, tepkini tushirib qo‘yiladi. Mashina ninasini ham pastki holatga tushirib qo‘yiladi.

Mashg‘ulotni o‘tkazish bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar:

Tavsiyalar ish o‘rni bilan amalda tanishish bilan boshlanadi. Mashina ish o‘rni nimalardan iborat bo‘lishini uning qanday tashkil etilishi kerakligini, ishlayotganda qaychi, detallar va boshqa asboblarni qayerda turishini tushuntiradi, mashinaning asosiy mexanizmlari tuzilishini aytib ko‘rsatadi. Mashinada ishlayotanda mehnat xavfsizligi qoidalari to‘g‘risida gapirib beradi. Ishlab chiqarish sanitariyasi va elektr yong‘in xavfsizligi qoidalari rioya qilishni tushuntiradi. Mashina ish o‘rnida to‘g‘ri o‘tirishni ko‘rsatadi. Mashinani ishga tushirish va to‘xtatish tartibini, mashinaga

igna o‘rnatishni, tepkini ko‘tarishni va tushirishni tushuntiradi; tepki tagiga gazlamani qo‘yishni, tepkini tushirishni, baxyaqator yuritishni va tepki tagidan gazlamani chiqarib, parallel chiziqlar bo‘ylab tikishni ko‘rsatadi.

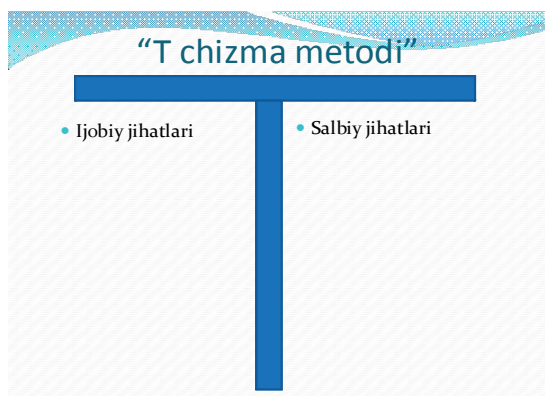
Tikuv mashinasida ishlashdagi sanitariya-gigiena va xavfsizlik texnikasi qoidalari. I. Sanitariya-gigiyena qoidalari:

- 1) Ish o‘rniga yorug‘lik old yoki chap tomondan tushishi;
- 2) Mashinani oldida to‘g‘ri, stulni to‘ldirib, boshni sal oldinga egib o‘tirish;
- 3) Stulni ninaning to‘g‘risida turishi; 4) Tikuvchi bilan mashina orasi 10-15 sm bo‘lishi; 5) Oyoqlar taglikka yoki polga to‘la tegib turishi kerak.

1. “Hamkorlik” usuli. Bu usulda o‘quvchilar bir-biriga o‘rgatadi, o‘rganadi, jamoa bo‘lib ishlaydi. Bunda o‘zaro amaliy ishni bir-biriga o‘rgatib, sinfning o‘zlashtirish darajasi yuqori, samarali bo‘lishiga erishibgina qolmay, ahil jamoa bo‘lib shakllanadi.

2. “SWOT-tahlil” metodi asosida guruhlariga vazifa beriladi. Yangi mavzudan kelib chiqib o‘z mustaqil fikrlarini yozishadi.

S-Kuchli tomonlar	W-
O-Imkoniyat	T-xavf-xatar Texnika xavfsizligiga rioya qilish kerak

2. “T”chizmasi usuli. Bunda mavzuning ijobiy, ya‘ni yangilik, yaxshi tomonlari va salbiy tomonlari, xavflilik darajalari so‘raladi. Bunda o‘quvchilarga tikuv mashinasidan foydalanishning ijobiy tomonlari, noto‘g‘ri foydalangandagi salbiy tomonlari yozadilar.

Xulosa qilib aytganda, texnologiya darslarida bo‘shliqlarni to‘ldirish uchun turli fanlar bilan bog‘lab o‘tish, interfaol usullardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. Ayupov. Interfaol ta‘lim usullari. T, 2001-yil
2. 6- sinf texnologiya darsligi
3. Internet saytlari: -ZiyoNet .uz, - kitob.uz, -bolajon.uz, - multimediya .uz

ВАЖНОСТЬ ПРЕПОДАВАНИЯ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Тажекбаева Зийуархан Кошкарбаевна
РЦППКРНО РК

Кафедра «Методика дошкольного,
начального и специального образования»

Аннотация: Формирование и развитие потенциала применения знаний в реализации знаний путем интеграции реальных мечтаний учащихся и практических услуг в преподавание естественных наук в средних школах.

Ключевые слова: STEAM, инженерия, математика, повседневная жизнь, инженерия, технологии, солнце, земля, луна, погода, времена года.

Важность естественных наук определяется их ролью в развитии науки и техники, промышленности и повседневной жизни. Преподавание естествознания в общеобразовательных школах - это формирование и развитие у учащихся умения применять знания на практике путем обобщения их жизненных представлений и практической деятельности.

Развитие науки и технологий, инженерии, математики и повседневной жизни (подход STEAM) в преподавании естественных наук в общеобразовательных школах является актуальной проблемой в организации учебного процесса.

STEAM направлен на укрепление междисциплинарных связей и практических подходов к общему образованию при обучении студентов на международном уровне в соответствии с современными требованиями. В преподавании естествознания его основные понятия формируются при изучении окружающего мира в начальных классах, естествознании и естественной географии, физике, химии, биологии в старших классах. Включая Солнце, Землю, Луну и ее важность, погоду, времена года, вещи вокруг нас: бытовая техника, школьные принадлежности, одежда, еда, использование газа, бытовые электроприборы, компьютер и его возможности, правила домашней безопасности, тело и вещества, состояние воды, использование термометра, ежедневное наблюдение за погодой, периодическая смена дня и ночи, времена года, и другие концепции.

Еще одним аспектом программы является то, что информация представлена в форме спирали с упором на практическое применение знаний и навыков учащихся. Обучение STEAM - это изучение обучения студентов в классе и внеучебных занятий, демонстрирующее, насколько знания, навыки и компетенции имеют научное значение для повседневной жизни.

Воспитание творческих способностей, ориентированных на дизайн, развитие интереса к созданию инноваций. Международная программа оценки, направленная на развитие логического мышления и практических навыков учащихся в рамках данной учебной программы, с учетом раннего выявления интересов учащихся и развития их талантов, творческих способностей, научных исследований и творческих способностей посредством внедрения инноваций (PISA), TIMSS) проектная работа и супервизия, которая побуждает студентов работать независимо и творчески над заданиями, лабораторными работами и темами, разработанными для работы с соответствующими требованиями для их работы отводится отдельный час. Темы также должны включать практические задания, побуждающие учащихся к самостоятельной работе и творческому мышлению.

Практические занятия включают в себя порядок обучения и наименование оборудования, необходимого для его проведения. Студент проводит эксперимент по заданному заданию и по его результатам пишет заключение. Мастер-класс будет демонстрационным экспериментом с отдельным занятием.

Лабораторная работа включает цель предлагаемой работы, порядок ее выполнения и набор оборудования, необходимого для ее выполнения, исходя из учебного материала. Студент проводит измерения в лаборатории, по результатам заполняет таблицу, рассчитывает, выявляет ошибки и пишет заключение.

Проектных заданий. Перед организацией проекта педагог разрабатывает систему проектных заданий. Учащиеся в классе, индивидуально или в группах, самостоятельно собирают информацию из различных источников (учебники, Интернет), формируют проектное

устройство и проводят исследования по теме в течение определенного периода времени. В ходе проекта студенты будут планировать работу, выполнять ее, делать выводы и делать презентации по результатам работы. Проектная работа способствует развитию исследовательской и творческой деятельности студентов.

Содержание практического задания представлено списком оборудования, относящимся к теме урока, текстом, рисунками, графиками или таблицами, относящимися к теме урока. Учащийся выполняет задания, используя предложенные инструменты, текст, изображения, графики и таблицы, и излагает свои выводы. Практические задания могут быть межучебными или междисциплинарными.

С этим, Практические занятия, лабораторные работы и практические задания, способствующие самостоятельной работе и творческому мышлению, работа с заданиями, отвечающими требованиям международных программ оценивания (PISA, TIMSS), направленные на развитие у студентов логического мышления и практических навыков. Одна из основных задач учителя прививает работу подрастающему поколению. Внутренняя мотивация студента играет важную роль в изучении естественных и экономических наук, понимании состояния природной и социальной среды, понимании экологических и человеческих проблем и принятии решений для их решения.

Литературы:

1. Учебная программа (SCIENCE) для общеобразовательных школ.
2. Естественные науки. Учебник для (2-класс). К.Суяров и.др.

КИЧИК ШАҲАР АҲОЛИСИНИНГ ТУРМУШ ТАРЗИ: ИЖТИМОЙ АМАЛИЁТ ВА ҲАЛ ҚИЛУВЧИ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАР

Қаюмов Қ.Н. ЎЗМУ
ижтимоий иш кафедраси
катта ўқитувчиси

Ҳозирги замонавий шаҳар нафақат аҳоли пунктининг бир шакли, балки ижтимоий ривожланиш салоҳиятини шакллантирадиган, такомиллаштирадиган, сақлайдиган ва амалга оширадиган мураккаб ижтимоий-иқтисодий тизимдир. У нафақат йирик саноат, молиявий ресурсларни, балки, илмий-техник ва меҳнат ресурсларини, маданий, ахлоқий қадриятлар, анъаналарни ўз ичига олади. Ушбу потенциалнинг асосий ташувчиси инсоннинг ўзи ҳисобланади. Шунинг учун уни амалга оширишнинг тўлиқлиги ва шунга мувофиқ равишда ижтимоий ривожланиш истиқболлари инсон ҳаётининг муҳити қандай бўлишига, унинг қобилиятлари қанчалик тўлиқ намоён бўлишига, эҳтиёжларнинг қондирилишига, қадрият йўналишларининг амалга оширилишига боғлиқ бўлади. Кичик шаҳарларнинг ижтимоий инфратузилмаси шаҳарсозлик жараёни ва барча ижтимоий тараққиёт учун муҳим бўлган ушбу муаммоларнинг ечимини таъминлаш учун мўлжалланади. Замонавий шаҳарнинг ҳар бир фазовий даражасида ўзига хос яшаш муҳити, аниқроғи уни амалга ошириш учун зарур бўлган шарт-шароитлар тўплами шаклланади.

Кичик шаҳарларда инсон ҳаётининг бирламчи муҳити ўзига хос даражада, яъни тўғридан-тўғри инсон ўз ҳаётининг асосий қисmini ўтказадиган жойда, унинг бошланғич ижтимоийлашуви содир бўладиган ва қадриятлар йўналишлари, муносабатлари шаклландиган жойда шаклланади. Бу ерда одам учун маълум бир жамоа шаклланади, уни анъанавий равишда “менинг уйим - менинг маҳаллам” деб аташ мумкин. Унинг учун бу тушунчалар инсон учун ажралмас бўлиб қолади ва у ўз уйини атроф-муҳит билан характерлайди. Кичик шаҳарлар бугунги кунда инсон ҳаёти учун шарт-шароитларнинг бутун мажмуасини шакллантириш учун ҳудудий асос бўлиб хизмат қилади. Иккинчи даражадаги - шаҳар - инсонни бу макон ва замонда эгаллаган ўрни тўғрисида субъектив ғояларни шакллантиради. Ҳаётнинг кенгроқ ва фаолроқ даражасига, эҳтиёжларига, қадриятга, йўналишларига ва қобилиятларига ўтиш жараёнида вужудга келган илгари белгиланган чегаралар ва янги-ларини амалга ошириш имкониятларини баҳолашга тегишлидир. Бундай вазиятда ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш шаҳарнинг ҳар бир алоҳида ҳудудида тўлиқ яшаш шароитларини яратишга йўналтирилган бўлиши керак. Бу нафақат ҳудудий тўлиқликни беради, балки, шаҳар аҳолисининг шаҳар ҳаётининг барча жабҳаларини ривожланишига сабаб бўлади.

Шахснинг шаҳар аҳолиси мақомидан хабардор бўлиши ягона ва ажралмас шаҳар макони даражасида содир бўлади, бу шаҳар аҳолисига берадиган моддий ва маънавий имтиёзлар ҳақида тўлиқ маълумот беради. Айнан шу ерда ижтимоий инфратузилманинг асосий функциясини амалга ошириш - инсоннинг тўлақонли ҳаёти ва шахснинг уйғун, оқилона ривожланиши учун шароит яратишдан иборат. Бироқ, бунинг учун шаҳар инфратузилмасини шаҳар аҳолисига хос бўлган ҳаётнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, мувофиқлаштирилган ва ўзаро боғлиқ ҳолда ривожлантириш талаб этилади. Шу боисдан ҳам аксарият социолог олимлар аҳолининг турмуш тарзини аҳолининг ҳаётнинг турли соҳаларида намоён бўладиган ва бир томондан, ижтимоий муҳитнинг детерминантлари томонидан белгиланадиган, барқарор, мунтазам ижтимоий амалиёти мажмуаси сифатида белгилайди. Ушбу ёндашув аҳолининг турмуш тарзининг хусусиятларини аниқ белгилайдиган омиллارнинг бутун мажмуасини ҳисобга олишга имкон беради.

Кичик шаҳар аҳолисининг турмуш тарзини ўрганиш социолог олимлар томонидан ҳаётнинг асосий соҳаларига: касбий ва меҳнат, оилавий ва маиший, ижтимоий-сиёсий, маданий ва бўш вақтларга мувофиқ таснифланади. Шунга қўра, санаб ўтилган соҳалардаги ижтимоий амалиётлар қуйидагича типологиялаштириш тўғри бўлади: касбий ва меҳнат соҳасида турли хил профессионал гуруҳларнинг иш билан таъминлаш амалиёти ва меҳнат амалиёти, аҳолининг таълим ва миграция амалиётлари ажралиб туради. Ижтимоий-сиёсий соҳада - шаҳар ва мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида аҳолининг иштирок этиш, қатнашмаслик амалиёти; оилавий ва маиший соҳада - аҳолининг маиший амалиёти, никоҳ

ва репродуктив амалиёт, қариндошлар ўртасидаги ижтимоий алмашинув амалиёти; маданий ва кўнгил очиш соҳасида - бўш вақт ўтказиш усуллари ва шакллари, бўш жойлар ва дам олиш хатти-ҳаракатлари воситаларини танлаш ва бошқалар шулар жумласидандир.

Ҳаёт тарзининг детерминантлари кичик шаҳарчада яшаш тарзининг ўзига хос хусусиятларини белгилайдиган омиллар мажмуаси сифатида тушунилади. Кундалик амалиётлар тўплами сифатида ҳаёт тарзини танлаш, биринчи навбатда, атроф муҳитни белгиловчи омиллар, иккинчидан, шахсий детерминантлар билан белгиланади. Атроф муҳитни белгиловчи омиллар - бу кичик шаҳарнинг ижтимоий муҳитининг ўзига хос хусусиятларини акс эттирувчи объектив равишда мавжуд бўлган шарт-шароитлардир. Бунга қуйидагилар киради: *табиий детерминантлар*, географик хусусиятлар, кичик шаҳарнинг табиий салоҳияти, унинг вилоят марказидан узоқлиги, *ижтимоий-иқтисодий детерминантлар*, кичик шаҳарнинг ижтимоий инфратузилмасининг ривожланиш даражаси, унинг саноат салоҳияти, *ижтимоий-сиёсий детерминантлар*, шаҳарнинг маъмурий ҳолати, шаҳар атрофини ривожлантириш бўйича чора-тадбирлар ва дастурлар, шаҳарда сиёсий партиялар ва ташкилотларнинг мавжудлиги, *демографик детерминантлар* кичик шаҳарнинг катталиги, аҳоли таркиби, *ижтимоий-маданий детерминантлар* (қиймат йўналишлари) ижтимоий муҳит, конфессионал ва этномаданий анъаналар даражасида.

Шахсий детерминантлар шахснинг ҳаёт тарзининг фаол субъекти сифатида ўзига хос хусусиятларини акс эттирувчи шахснинг мақоми, ижтимоий-демографик ва қиймат-норматив хусусиятлари сифатида тушунилади. Кичкина шаҳар аҳолисининг турмуш тарзи, аниқланган детерминантларнинг икки турининг одамга таъсирининг ҳар хил даражаси билан, шунингдек атроф-муҳит ва шахснинг детерминантларининг ўзаро таъсири билан белгиланади.

Кичик шаҳар аҳолисининг турмуш тарзи мураккаб характерга эга ва касбий ва меҳнат, ижтимоий-сиёсий, маданий, бўш вақт, оилавий ва меҳнат соҳаларида барқарор ижтимоий амалиётлар тўплами сифатида қаралади. Олиб борилган эмпирик тадқиқотлар давомида аниқланган кичик шаҳарга хос ижтимоий амалиётларга қуйидагилар киради.

- касбий ва меҳнат соҳасида: ишдан ташқари вақт ва аҳолини иккинчи даражали иш билан таъминлаш амалиёти; иқтисодиётнинг учинчи даражасида (савдо ва хизмат кўрсатиш) бандлик устунлиги; шахсий ёрдамчи хўжаликларни сақлаш амалиёти; меҳнат миграцияси амалиётлари (мавсумий ва ротацион); ёшларнинг таълим миграцияси амалиёти;

- ижтимоий ва сиёсий соҳаларда: аҳолининг юқори сайлов ва норозилик фаоллиги амалиёти; кичик шаҳарнинг жамоат ва сиёсий ҳаётида қатнашиш амалиётига озгина аралашади;

- оилавий ва маиший соҳада: икки болага йўналтирилган битта болали оила; катта (катта) ва тўла-тўқис оилаларнинг тарқалиши; қариндошлар ўртасидаги кўп ўлчовли ижтимоий алмашинув амалиёти; патерналистик амалиётнинг тарқалиши;

- маданий ва бўш вақт соҳасида: бўш вақтни (уйда, оилада) ўтказишнинг ёпиқ усуллари амалиёти; бўш вақтни тўлдиришнинг оддий шакллариининг тарқалиши (телевизор кўриш, ўқиш, ухлаш); маҳаллий газеталарни мунтазам ўқиш амалиёти; спиртли ичимликларни ҳаддан зиёд истеъмол қилиш амалиёти; «очик» дам олиш амалиёти. Ўзбекистоннинг Хоразм, Бухоро, Қашқадарё, Жиззах, Тошкент ва Наманган вилоятларида 2021 йил апрел ойида ўтказилган тадқиқотимиз натижалари асосида қўйидагича маълумотлар тўпланди ва таҳлил қилинди.

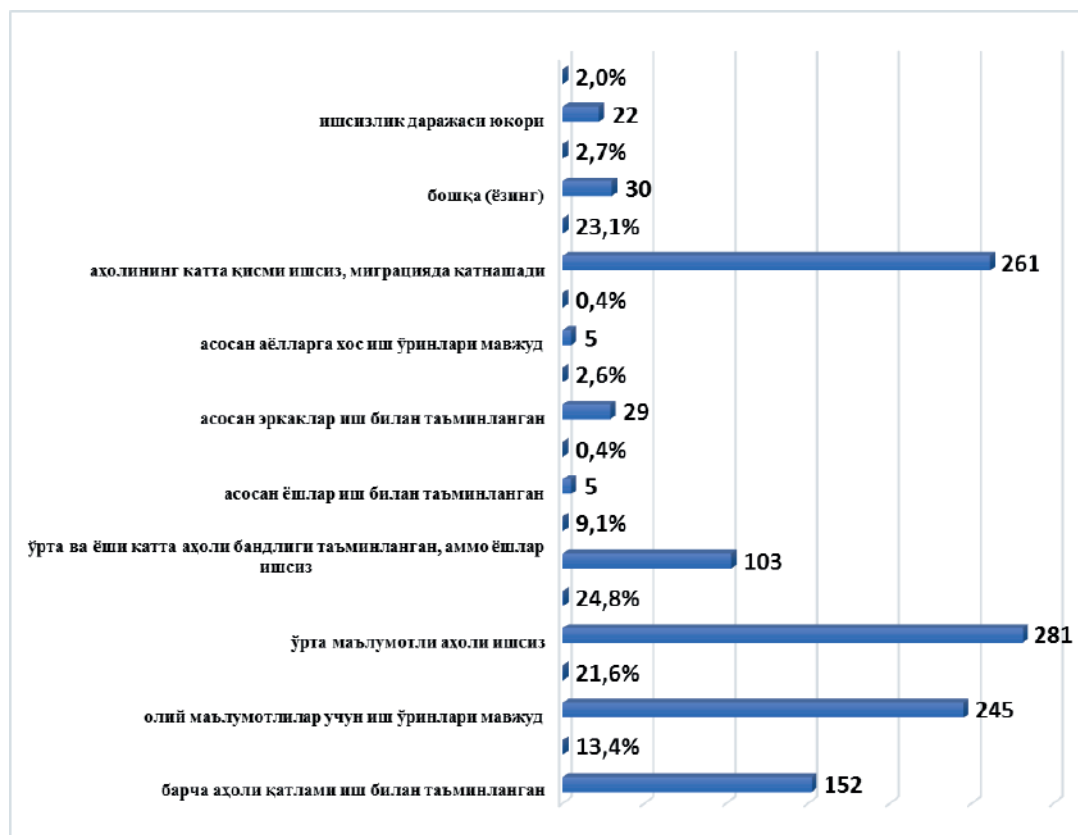
1-расм.

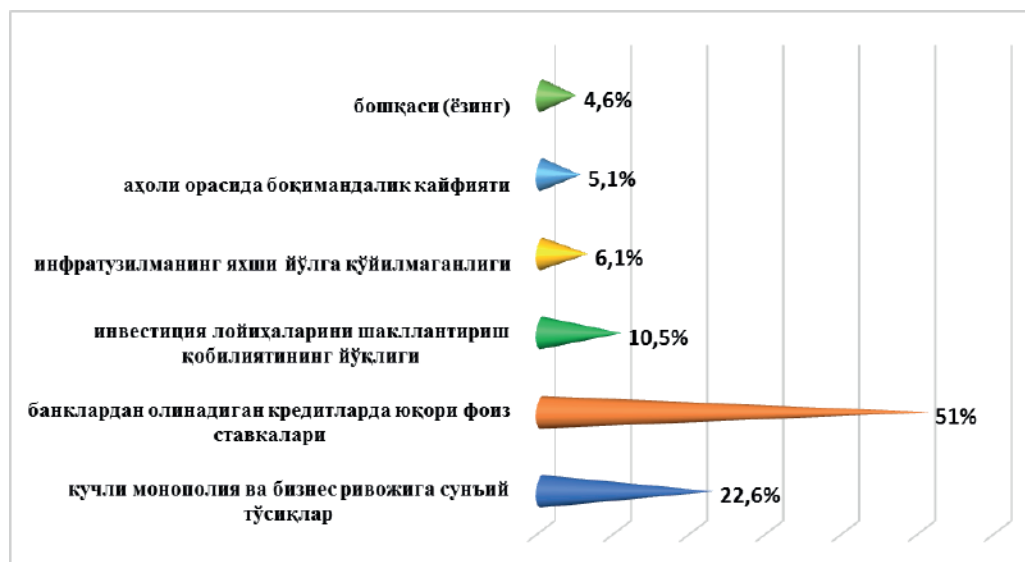
Тадқиқотимизда қатнашган ва яроқли деб топилган 1189 та анкетали сўровномамизда иштирок этган респондентларнинг энг кўп 30% ни олий маълумотли бакалаврлар ташкил этган бўлса, 23% ни ўрта махсус маълумотлилар, 14% ни эса 5 йиллик олий таълимни битирган олий маълумотлилар, энг кам 0,4% ни эса фан номзоди ва фан докторлари ташкил этди.

2-расм.

Ўтказилган тадқиқотимизнинг “Сизнинг шаҳарчангизда аҳолининг бандлик даражасини ҳолатини белгиланг” деб берилган саволга респондентларнинг катта қисми 24,8 % ўрта маълумотли аҳоли ишсиз деб жавоб берган бўлса, 23,1 % респондент аҳолининг катта қисми ишсиз, миграцияда қатнашади деб жавоб берган. Бунда хулоса қилиш мумкинки кичик шаҳарларнинг аҳолисида ишсизлик даражаси юқори. Асосан олий маълумотли аҳоли учун иш ўринлари мавжуд деган жавоб ҳам 21,6 % ни ташкил этади.

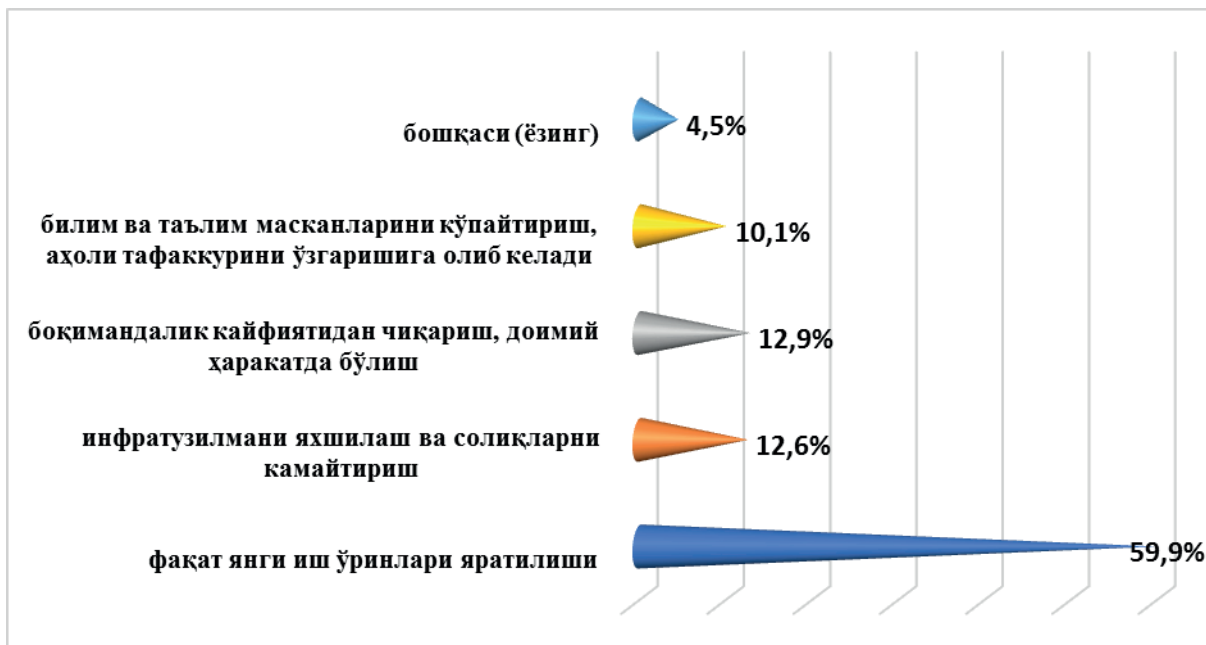
3-расм.

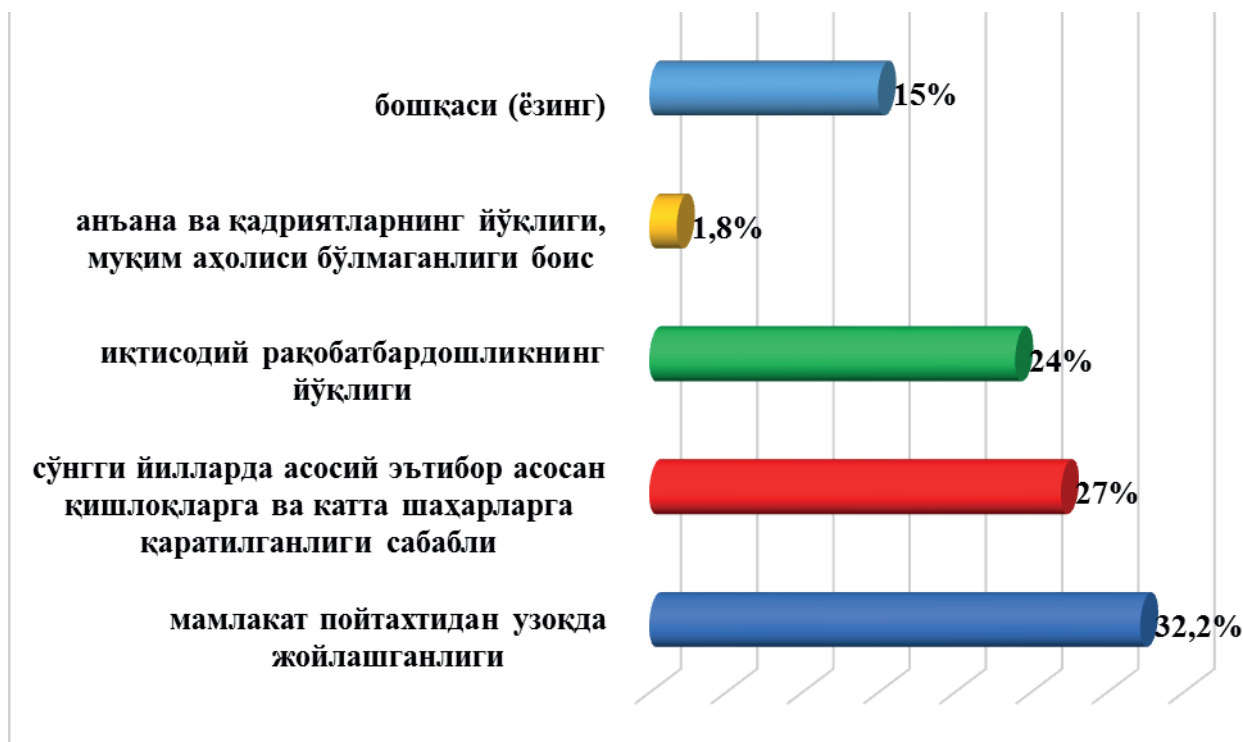
Кичик шаҳарларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, маиший-ижтимоий хизмат кўрсатиш тизимини ривожланишига тўсқинлик қилувчи омилларни кўрсатиш? –деган саволга респондентларнинг энг 51 % банклардан олинган кредитларда юқори фоиз ставкалари деб жавоб берган бўлса, энг кам кўрсаткичлардан бири 5,1 % аҳоли орасида боқимандалик кайфияти деб жавоб берган. Бундан кўриниб турибдики банк хизматларидаги кредитларни фоиз ставкасининг баландлиги хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш учун асосий тўсиқ сифатида таъкидланган.

3-расм.

Бугунги кунда камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича ташкил қилинган темир дафтар масаласига эътибор қаратиб қўйган “Кичик шаҳарларда моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож “темир дафтар”га киритилган oilаларнинг тоифасини қайси йўл билан қисқартириш мумкин деб ҳисоблайсиз? Деган саволимизга респондентларнинг асосий 59,9 % фақат янги иш ўринларини яратилиши деб жавоб берганлар.

4-расм.

Кичик шаҳарлар инфратузилмасини шакллантирувчи йўллар, сув, табиий газ таъминоти, электр энергияси ва бошқа шароитлар етарли эмаслигига сабаб нима? Деб берган саволимизга респондентларимизнинг 32,2 % бу кичик шаҳарнинг пойтахтдан узоқда жойлашганлиги деб жавоб берган.

Шу нуктаи назардан олиб қараганда ижтимоий муҳитни аниқловчи ва шахсий детерминантлар ҳаётнинг турли соҳаларида кичик шаҳарлар аҳолисининг турмуш тарзини ҳар хил даражада белгилайди. Касбий-меҳнат ва маданий-бўш вақт соҳаларида ижтимоий муҳитнинг ҳал қилувчи омиллари ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Улар орасида: ижтимоий-иқтисодий (кичик шаҳарча тури, турмуш даражаси), табиий (кичик шаҳарчанинг вилоят марказидан узоқлиги) ва ижтимоий-маданий (шаҳарнинг тарихий ва маданий салоҳияти ва қиймат йўналишлари тизими) белгиловчи омиллар устувор аҳамият касб этади. Ижтимоий-сиёсий ва оилавий-маиший соҳаларда турмуш тарзининг ўзига хос жиҳатлари асосан шахсий детерминантлар билан белгиланади (маълумот даражаси, жинси ва ёш хусусиятлари, оилавий аҳволи, шунингдек шаҳар аҳолиси кичик шаҳарчада яшаш муддати билан чамбарчас боғлиқ). Тадқиқотнинг асосий гипотезаси - бу кичик шаҳар аҳолисининг турмуш тарзининг мазмуни ҳаётнинг турли соҳаларида амалга ошириладиган ва ҳар хил детерминантлар билан белгиланадиган ижтимоий амалиёт мажмуаси билан боғлиқ. Кичик шаҳар аҳолисининг турмуш тарзи барча кичик шаҳарларга хос бўлган умумий хусусиятларга ва ҳар хил турдаги шаҳарларни ажратиб турадиган ўзига хос хусусиятларга эга. Ушбу ҳолат кичик шаҳарларнинг турмуш тарзини ўрганиш натижаларини мамлакатнинг бошқа шунга ўхшаш жойларига экстраполяция (нарс ва ҳодисанинг бир қисмини кузатиш асосида олинган хулосалар) қилиш мумкинлигини кўрсатади.

Кейинги ўттиз йилликда жамият ҳаётининг турли соҳаларида жиддий ўзгаришлар юз берди. Одамларнинг сиёсий тизими, иқтисодий тузилиши, дунёқараши, қадрият йўналишлари ўзгарган. Кичик шаҳарда яшовчи аҳолининг асосий ижтимоий амалиётининг муҳим хусусиятларини ҳар томонлама социологик таҳлил қилиш бизга янги ижтимоий-иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-маданий омиллар таъсири остида ҳаёт тарзи тўғрисида хулоса қилишга имкон берди. аҳоли янги хусусиятлар ва янги таркибга эга бўлди.

Умуман олганда, аҳолининг турмуш тарзи каби кўп қиррали ҳодисани ўрганиш кенг илмий истиқболларга эга ва уни қуйидаги йўналишларда давом эттириш мумкин: биринчидан, аҳоли турмуш тарзини ва уни белгиладиган детерминантларни қиёсий тадқиқ қилиш, аҳоли пунктлари (катта ва кичик шаҳарларда, қишлоқ жойларида); иккинчидан, ҳаётнинг турли соҳаларида аҳолининг турли хил ижтимоий амалиётларини (масалан, анъанавий ва инновацион) ўрганиш; учинчидан, шаҳар шароитида аҳолининг айрим гуруҳларининг турмуш тарзини ўрганиш ва бошқалар. Аҳолининг турмуш тарзини минтақавий ўрганишни ҳар томонлама таҳлил қилиш нафақат мамлакат ҳудудларининг динамик ва статистик ривожланиш хусусиятларини ҳолисона баҳолашга, балки, одамларнинг ижтимоий амалиётларини ҳам аниқловчиларнинг тўпламига қараб тушунтиришга кенг имкон беради.

Адабиётлар

1. Ф.Теннис *Общность и общество. Основные понятия чистой социологии* = *Gemeinschaft und Gesellschaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie*. — М.: Фонд Университет, СПб.: Владимир Даль, 2002. — 450 с.,
2. Гидденс Э. *Социология*. Тошкент, «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни. 2002. – 846 Б;
3. Бурдьё П. *Социология социального пространства*. М.: Изд. «Алетейя», 2007. – С. 80-278
4. А.Б. Гофмана, примечания В.В. Сапова. М.: Канон, 1996. - 332 с.;
5. Лаппо Г.М. *Проблемы малых городов*. - В сб.: *Народонаселение и экономика*. - М.: Экономика, 1967.- с. 170-186.
6. “Ўзбекистонда кичик шаҳарлар ижтимоий инфратузилмасини бошқариш ва ривожлантириш механизмлари” мавзусида 2021 йил апрел ойида ЎЗМУ изланувчиси Қаюмов Қ.Н. томонидан ўтказилган социологик тадқиқот натижалари.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО - ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Нуржанова Феруза Садретдиновна
Учительница начальных классов средней
общеобразовательной школы № 2
Попского района Наманганской области

Аннотация: В этой статье даются рекомендации учителям правильно организовать уроки, конспект уроков используя рекомендуемые в течении учебного года для повышения качества образования, а так же учителя смогут на их основе разработать собственные простые, но действенные методы.

Ключевые слова: урок, качества, форма, демонстрация, педагог, метод, прем, вид, цели, анализ, педагогика, школа.

Основная задача системы образования и воспитания на сегодня-воспитание подрастающего поколения патриотами, владеющими современными знаниями, умениями и навыками, людьми, занимающими свое достойное место в обществе, стремящимися к совершенству, гармоничному развитию.

Интенсивное развитие науки и техники, отраслей производства настоятельно требует поднятие на новый уровень в содержательном отношении качества образования и воспитания в образовательных учреждениях. Это, в свою очередь накладывает еще большую ответственность и ставит задачи перед каждым работником системы, особенно учителями, потому что существует одна неопровержимая –все последующие дела, в конце концов проявляют свои результаты через труд учителя.

Следовательно, от педагогов требуется работать на совесть, остро чувствовать ответственность перед светлым будущим, достойно ответить на проявляемую высокую заботу. А это находит свое отражение в организации качественного урока, играющего основную роль в овладении детьми глубокими знаниями. Каждый учитель должен подходить к любому отдельно взятому уроку как к самому главному, ответственному делу.

Урок –это целевая организация учителем учебно-воспитательного процесса на основе календарно-тематического плана в течение отведенного времени.

Ведь основу деятельности каждого учителя-предметника составляют проведение качественного урока,предоставление учащимся хорошего образования и воспитания.

Готовность учителя к уроку проявляет следующие два этапа:

1. Общая готовность учителя по своему предмету.
2. Ежедневная готовность учителя к каждому уроку.

Процесс обучения заключается во взаимодействии учителя и ученика и осуществляется через совместную деятельность, которая основана на системе знаний о мире, разнообразных способах деятельности, в которую он включен.

Известно, что процесс обучения выполняет образовательную, воспитательную, и развивающую функцию, то есть цели. Цели урока могут быть следующими:

Развивающие цели: развитие умений учебно-познавательной деятельности; развитие интеллекта; развитие умения организации учебного труда; развитие культуры устной и письменной речи; развивать умение обобщать,гибкость мыслительных процессов; развитие интеллектуальной, волевой, мотивационной сфер личности; развитие любознательности учащихся, их познавательного интереса; развитие мышления через умения обобщать и систематизировать, доказывать опровергать; развитие логического, абстрактного, эвристического, системного мышления.

Воспитательные цели: воспитание ответственности, самостоятельности, критичному отношению к себе; воспитывать культуру умственного труда, способствовать укреплению здоровья, поддержания на высоком уровне общей работоспособности для учения; воспитывать осознание приоритета общечеловеческих ценностей перед классовыми и групповыми; воспитывать ответственности, самостоятельности, настойчивости, культуры математического мышления; воспитывать рациональную организацию бюджета, времени, бережливое соотношение к собственности, экономическую культуру; воспитывать добросовестное от-

ношение к труду, дисциплину, инициативу и творчество, предприимчивость и деловитость, готовность к свободному, сознательному выбору профессии.

В учебном процессе с целью эффективного разъяснения и усвоения материала, учитель должен использовать разнообразные формы и методы обучения.

Под формой организации обучения понимается внешнее выражение согласованной деятельности обучающихся и обучаемых, осуществляемое в определенном порядке и режиме. К формам обучения относят: урок, лекция, семинар, практическое и лабораторное занятие, социально-психологический тренинг, конференция, экскурсия, учебная практика, консультация, зачет, экзамен.

Метод обучения- это система последовательных взаимосвязанных способов работы педагога и обучаемых детей, которые направлены на достижение дидактических задач. Выделяют наглядные приемы обучения: показ способов действий, показ образца. *Практический*: упражнения, опыты и экспериментирования, моделирование. *Эвристический*: Эвристическая беседа, диагностический тест. *Схематизация*: Опрос по цепочке, «карусель обучения», «Puzzle», «логическое дерево». «Т-таблица», Тест без слов, рыбий скелет, кластер. *Словесный*: Беседа по методу Сократа, мозговой штурм, « Удивляй». *Моделирование*: план комнаты, географическая карта, компас. *Исследовательский*: «привлекательная цель», « мозаика». *Игровые методы*: «крестики–нолики «светофор», «лабиринт», «зашифруй слово», «деловая игра» и д.р. *Репродуктивный*: «информационная недостаточность», «информационная перенасыщенность», «фантастическая добавка». *Частично - поисковый*: «Сравниваем позицию», « Да-нет», —Своя опора.

Типы урока: объяснение нового материала, обобщение и систематизация ЗУНов, комбинированный урок, нестандартный, контроль и проверка ЗУНов.

Виды урока: беседа, практическая (лабораторная) работа, урок лекция, обзор, встреча, путешествие, диалог, исследования, урок-игра, соревнование, аукцион знаний, семинар, диспут, конференция, зачет, практикум, самостоятельная работа, контрольная работа, тестирование, урок с применением ИКТ, экскурсия.

Тестирование-главный и важный способ проверки знаний учащихся усвоивший новую тему в течении урока, а так же в течении четверти и всего учебного года. Типы тестирования: Блиц-тест, Тест без слов, Диагностический тест, Тренировочный тест, устный тест.

Домашнее задание служит для обобщения и закрепления пройденного материала. Типы домашнего задания: Д/З массивом, Идеальное Д/З, Три уровня Д/З, Особое задание, Своя опора, Необычная обычность, повторяем по контрольному списку.

Следует помнить, что качественный урок –это эффективно усвоенный учащимися урок. Следует учесть, что настоящие рекомендации дают возможность учителям правильно организовать уроки в течении учебного процесса, повышения качества образования. Педагогические коллективы, отонсясь к ним творчески, смогут на их основе разработать простые, но действенные методы.

Список использованной литературы

1. Л.В.Аверина и др. «Педагогика».
2. Т.А.Козлова «Методические рекомендации», Методические пособие.
3. И.Р.Гайнутдинова, Г.В.Эйгелис «Основы педагогики».

КОУЧИНГ И МЕНТОРИНГ КАК МЕТОДЫ ПО ПОВЫШЕНИЮ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ

Раджапова Ольга Ренатовна

Учитель начальных классов
специализированной государственной
общеобразовательной школы № 3
города Ургенч Хорезмской области

Аннотация: В этой статье обсуждается важность менторинг и коучинга для повышения осведомленности учащихся начальных классов.

Ключевые слова: коучинг, менторинг, педагогика, школа, обучение, учитель, начальных классов, урок, качества.

Использование системы мониторинга для повышения качества знаний позволило выявить реальную возможность прослеживания за процессом успешности развития учащихся начальных классов. Различные упражнения, задания по развитию критического мышления учеников позволили сделать вывод о том, что дети, занимавшиеся по развитию критического мышления, стали лучше учиться, о чем свидетельствуют оценки, полученные ими. При оценке учебной деятельности были разработаны критерии оценивания. Это способствует выявлению более точного состояния качества знаний учащихся на начальном, промежуточном и итоговом этапе. Если качество знаний у отдельных учеников осталось на прежнем уровне, то у 50% учащихся класса оно повысилось. Такой результат зависит, в первую очередь, от учителя.

Современный учитель на уроке – это показатель высокой профессиональной компетентности педагога. Для внедрения запланированных мероприятий по повышению качества знаний на уроках были предусмотрены коучинги и менторинги. Они процессы благоприятствуют овладению учителями навыками, позволяющими им посредством процессов коучинга и менторинга, ознакомить коллег с новыми подходами в преподавании.

Занятия через коучинги и менторинги позволили учителям школы приобрести и повысить качества личности:

- * научно-психологическое мышление;
- * высокий уровень педагогического мастерства;
- * решительность и способность к риску;
- * развитое педагогическое чутьё;
- * психологическое видение ребенка;
- * потребность в профессиональном самовоспитании.

По итогам преобразований наблюдается педагогический рост учителя. При определении стартового состояния школы мы отмечали, что некоторые учителя всегда остаются в стороне, своего мнения не высказывают, не делятся опытом работы. После проведения ряда мероприятий, в том числе и коучингов мы отмечаем, что учитель прошел адаптацию преобразований и стал постоянным участником всех происходящих процессов. Результатом его деятельности стало то, что он подверг собственную практику процесс переосмысления и исследования. Профессиональное развитие сопряжено с личностным развитием учителя. Развитие критического мышления у учащихся начальных классов повышает качество уроков, тем самым, мотивируя их на обучение.

Одним из лучших показателей роста профессионального мастерства учителя по развитию критического мышления учащихся является Lesson Study. Повышение качества знаний отслеживалось через уроки, которые совместно разработала группа учителей начального звена. Поддерживая идею 7 модулей программы Первого (продвинутого) уровня учителя в своей работе использовали информационно-коммуникационные технологии. Результатами деятельности после каждого коучинга стала проведенная обратная связь, в ходе которой учителя высказывали свою позицию относительно прошедшего коучинга, его положительные и отрицательные стороны. Обратная связь позволила выявить эмоциональное состояние коллег, задействованность, вовлеченность в процессе преобразований, заинтересованность темой и дальнейшим практическим использованием ее. Учитель оказывал содействие

в проведении разминок, как в урочное, так и во внеурочное время. Для определения эффективности преобразований в школе запланировано ряд мероприятий, в ходе которых будут подведены итоговые результаты деятельности педагогов. Также планируется проведение тестирований и анкетирований для выявления и сопоставления данных до и после преобразований в школе. На основе промежуточных результатов, внедряемых изменений, полученных при тестировании и анкетировании, разработан план коррекции для образовательной организации.

Список использованной литературы

1. <http://nsportal.ru/npo-spo>
2. Ермолаева М.Г. Интерактивные методики в современном образовательном процессе.
3. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе.
4. Интернет-сайты

ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯ СОҲАСИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ САМАРАДОРЛИГИ МАСАЛАЛАРИ

Шаисламова М.Р.

ТДИУ, мустақил изланувчиси

Миллий иқтисодиётда бозор муносабатлари ривожланишининг ҳозирги босқичида тўлиқ инновацион фаолиятни амалга ошириш иқтисодиётни янада самарали қайта қуришни олдиндан белгилаб берадиган вазият юзага келди. Сўнгги ўн йил мобайнида иқтисодий муҳит ва хўжалик юритувчи субъектларнинг инновацион фаоллиги ўртасидаги ўзаро муносабатлар жараёнини ўзгартирган воқеалар рўй берди, улар хатти-ҳаракатларнинг стереотипларини кўп жиҳатдан ўзгартиришга мажбур бўлишди. Бозорда баъзи янги хизматлар, товарлар, технологияларнинг пайдо бўлиши ва бошқаларнинг аста-секин сўниб кетишининг асосий сабаби айнан инновациялар ва корхоналарнинг инновацион фаолиятидир. Шу сабабли инновацион фаолият иқтисодиётни ривожланишнинг инновацион турига ўтказишнинг долзарблигини белгилаб берадиган давлат сиёсатининг энг муҳим воситаларидан бирига айланмоқда. Бу, ўз навбатида, бошқарувнинг қайта тузилишини, турли соҳалардаги хўжалик юритувчи субъектлар даражасида инновацион фаолиятни ташкил этиш ва режалаштиришни олдиндан белгилаб қўйди.

Фикримизча, телекоммуникация соҳасида инновацион такрор ишлаб чиқариш жараёни қонунлари ва тамойиллари асосида корхона инновацион тизимини бошқариш модели ишлаб чиқиши керак, бунда инновацион ғоя, уни яратиш ва ривожлантириш, экспериментал намунани олиш, уни серияли, оммавий ишлаб чиқаришга чиқариш ва янги маҳсулотларга - товарларга (хизматларга), технологияларга айланиш киради.

Инновацион жараённинг барча босқичлари самарадорлигини оширишга қаратилган чора-тадбирлар орқали унинг самарадорлиги ўсишини таъминлайдиган инновацион фаолият захираларидан фойдаланиш йўналишларини аниқлаш мумкин булади. Корхона инновацион фаолиятни амалга ошириши учун у шундай тузилишга эга бўлиши керак ва бундай қулайлик тадбиркорлик муҳити, янги қулай имкониятларни идрок этиш муҳитини яратишга ёрдам беради.

Телекоммуникация соҳасининг асосий роли миллий иқтисодиётнинг инновацион ривожланиш йўлига ўтиш жараёнларига таъсирининг туб моҳиятида намоён бўлади. Бу ҳолат, ўз навбатида, мамлакатни инновацион ривожланиши учун хавф туғдирадиган ички ва ташқи омиллар таъсирини ҳисобга олган ҳолда ҳозирги ривожланиш босқичи талабларига жавоб берадиган телекоммуникация корхоналарини инновацион фаолиятини ривожлантиришни тақозо этади.

Иқтисодий категория сифатида “инновация” тушунчаси биринчи марта 1930 йилда Й.Шумпетер томонидан таклиф қилинган. Й.Шумпетер, “Иқтисодий ривожланиш назарияси” асарида тадбиркорлик (ёки инновация) ривожланишидаги турли хил комбинацияларни кўриб чиққан¹.

К.Р. Макконнелл ва С.Л. Брюларнинг фикрича, инновация (ёки инновациялар) - бу янги маҳсулотни ишлаб чиқариш, янги ишлаб чиқариш технологиясидан ёки бизнесни ташкил этишнинг янги шаклидан фойдаланиш демакдир деб таърифлашган².

Ф. Котлернинг таъкидлашича, инновацияларни ташкилотларнинг бозор асослари нуктаи назаридан - оммавий ишлаб чиқаришга мўлжалланган ва бозорга тақдим этиладиган, шунингдек истеъмолчи томонидан бутунлай янги ёки ноёб хусусиятларга эга бўлган ғоя, маҳсулот ёки технология сифатида талқин қилади³.

Оксфорд университети профессори М.Додгсоннинг таърифига кўра, “инновация илмий, технологик, ташкилий ва молиявий фаолиятдан иборат бўлиб, янги (ёки яхшиланган) маҳсулот, янги (ёки яхшиланган) ишлаб чиқариш жараёни ёки қурилмалар тижоратига олиб

¹ Й.Шумпетер Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер//— М.: Прогресс, 1982. — 456 с.

² Макконнелл, К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2 т. 158 / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. пер. с англ. Н. Н. Барышиковой. — М. : Инфра-М, 2001.— Т. 2.

³ Котлер, Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. - М.: Прогресс, 1991. - 736 с.

келади¹.

Ф.Янсеннинг фикрига кўра, “инновация бу янги нарсани тижоратлаштиришдир”. Энг муҳим янгилик бу янги бизнес, аммо у бошланғич янгилик ва кейинги инновацион тўлқин ёки “инновацион майдон”га асосланган бизнес ғояни ўз ичига олади².

Шундай қилиб, илмий адабиётларда мавжуд бўлган “инновация” тушунчасини талқин қилишни таҳлил қилиш асосида, ушбу концепция сифат жиҳатидан янги истеъмол хусусиятларига эга бўлган маълум бир маҳсулотни (товарларни ёки хизматларни) ишлаб чиқариш натижаси сифатида тушунилади, шунингдек, тизимнинг иқтисодий самарадорлигини оширишга ва тизимнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашга имкон берадиган бошқарув жараёни, меҳнатни ташкил этиш ва ишлаб чиқариш соҳасига технологик, жараёнли ёки ташкилий янгиликларни киритиш ҳам бу жараёни асосини ташкил этади.

Шундай қилиб, корхонанинг инновацион фаолияти – бу ривожланиш ва модернизация қилиш учун инновацияларга бўлган эҳтиёжни қондириш ва шу асосда фойда олиш учун корхонанинг интеллектуал ва техник салоҳиятини рўёбга чиқаришга қаратилган чора-тадбирлар тизимидир.

Телекоммуникация корхоналарининг инновацион фаолиятини ривожланиши масалаларига бағишланган асарларнинг таҳлили шуни хулоса қилишга имкон беради: «инновацион фаолиятнинг ривожланиши» атамаси иқтисодий муносабатлар субъектлари фаолиятининг қуйидаги жиҳатлари билан боғлиқ ҳолда қўлланилади:

- ташкilotнинг рақобатбардошлигини ошириш бўйича чоралар кўрилганда;
- инновацион фаолиятни амалга ошириш учун мавжуд ресурслар асосида ташкilotнинг инновацион салоҳиятидан тўлиқ фойдаланиш учун;
- инновацион цикл томон ҳаракатланиш тезлиги билан боғлиқ ҳолда аниқланадиган инновацион жараён самарадорлигини ошириш;
- янги техника ва технологияларни иқтисодий муомалага киритиш шarti ва имконияти сифатида, инновацион ривожланишнинг ҳаракатлантирувчи омили эса киритилган янгиликларнинг янгилик даражаси ва бошқалар.

Телекоммуникация корхонаси фаолиятида инновацияларнинг ролини аниқлаш учун уларни амалга оширишнинг объектив зарурлигини кўриб чиқиш лозим:

- биринчидан, янгиликларни яратиш ва улардан фойдаланиш, бир томондан, товар ишлаб чиқарувчиларнинг рақобат кураши билан боғлиқ бўлса, иккинчи томондан, рақобатбардошликни оширишда ҳал қилувчи омил ҳисобланади;
- иккинчидан, инновацияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишда биринчилардан бўлиб бозорда вақтинчалик монополия натижасида қўшимча фойда олиш имкониятига эга;
- учинчидан, тубдан инновация - бу кичик телекоммуникация корхонасини етакчи корпорацияга айланиши мумкин бўлган ягона восита.

Бизнингча, юқорида санаб ўтилган сабабларнинг телекоммуникация корхонасининг инновацион фаолиятига таъсирининг турлича аҳамиятини қайд этиш мақсадга мувофиқдир.

Телекоммуникация корхоналарини инновацион фаолиятини ривожлантириш самарадорлигини оширишда қуйидаги усулларни ишлаб чиқиш зарур деб ҳисоблаймиз:

- телекоммуникация хизматлари соҳасида корхонанинг ташкилий тузилишини синтез қилиш усули;
- телекоммуникация хизматлари кўрсатиш соҳасидаги корхона фаолиятидаги иқтисодий ноаниқлик зонасини иқтисодий ва математик моделлаштириш усули;
- телекоммуникация хизмати корхонасини таркибий қайта ташкил этиш усули.

Ушбу махсус усуллар телекоммуникация компанияларини ташкилий лойиҳалаш ва ривожлантириш самарадорлигини бошқариш учун умумий асосдир.

Ушбу мақсадларга эришиш учун, аввало, ҳар хил турдаги истеъмолчилар ўртасида хабарларни узатишни, шунингдек уларни қайта ишлашни таъминлайдиган юқори даражада ташкил этилган автоматлаштирилган алоқа тармоғини яратиш зарур.

Юқорида айтилганлар таркибига юқори сифат ва ишончлилик курсаткичларини ҳам

¹ Янсен Ф. Эпоха инноваций. М.:Инфра-М, 2002.- 308с. Серия: Менеджмент для лидера ISBN: 5-16-001234-6

² Dodgson M. The management of technological innovation: An international and strategic approach – Oxford University Press, 2000. -248 p.

қўшиш мақсадга мувофиқ.

Телекоммуникация соҳасидаги самарадорликни оширишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуини бир қатор вазифаларга ажратиш мумкин, масалан:

- бирламчи ва иккиламчи тармоқларни модернизация қилиш ва ривожлантириш;
- мавжуд асосий воситалардан, шу жумладан тармоқ объектларидан энг яхши фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда барча тармоқларни ривожлантиришга капитал қўйилмаларни таъминлаш;

- хизматларни бирлаштириш, яратиш билан рақамли тармоқларга ўтиш интеллектуал тармоқлар, уяли алоқа тармоқлари ва универсал шахсий алоқа, мултимедиа хизматларини жорий этиш ва бошқалар.

Ушбу соҳага рақамли технологияларни жорий этиш натижасида ходимларни қисқартириш масаласи кескинлашди, бу эса ҳар қандай корхона учун исталмаган ижтимоий таркибий қисм ўзгаришига олиб келади. Телекоммуникация соҳаси кадрлар муаммосида юзага келадиган муаммоларни ҳал қилиш учун тартибга солиш йўналишида қайта тузилишга муҳтож.

Янги ижтимоий-иқтисодий шароитлар даврида телекоммуникациялар соҳасида муваффақиятли ишлаш фақат янги техник сиёсатни ишлаб чиқиш билан амалга оширилиши мумкин. У мамлакатни тезкор бошқаришни таъминлаш ва соҳанинг кейинги ривожланиши учун техник-иқтисодий заруриятларни яратиш мақсадида телекоммуникация технологияларини жорий этишни жадаллаштиришга қаратилган қатор дастурий тадбирларни ишлаб чиқишни назарда тутиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Й.Шумпетер Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер//– М.: Прогресс, 1982. – 456 с.
2. Макконнелл, К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2 т. 158 / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. пер. с англ. Н. Н. Барышниковой. – М. : Инфра-М, 2001.– Т. 2.
3. Котлер, Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. - М.: Прогресс, 1991. - 736 с.
4. Янсен Ф. Эпоха инноваций. М.:Инфра-М, 2002.- 308с. Серия: Менеджмент для лидера ISBN:5-16-001234-6
5. Dodgson M. The management of technological innovation: An international and strategic approach – Oxford University Press, 2000. -248 p.

ЁШЛАРНИ ҲАРБИЙ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ЖИҲАТЛАРИ

Шерматов Адхам Фозилович
ИИВ Академияси Ҳарбий тайёргарлик
кафедраси катта ўқитувчиси
Байдадаев Искандар Шуқуриллович
ИИВ Академияси Ҳарбий тайёргарлик
кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг педагогик жиҳатлари ёритиб берилди.

Таянч тушунчалар. ёшлар, ҳарбий, ҳарбий ватанпарварлик, ҳарбий таълим, ҳарбий тарбия, тинчлик

Мустақилликнинг дастлабки кунларидан республикамызда ёшларнинг баркамол инсон бўлиб, улғайишига алоҳида эътибор берилди. Лекин мазкур соҳада амалга оширилган тадбирларимиз ўзининг асосий мақсадига эриша олмади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев бу ҳақида танқидий фикр билдириб «ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик ва маънавий-ахлоқий қадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш ва ўқитиш, навқирон авлодимизни бизнинг халқимизга мутлақо бегона бўлган бузғунчи ғоялардан ҳимоя қилиш масалаларига зарур даражада эътибор қаратилмади», - дея таъкидлади. Дарҳақиқат, юртбошимиз билдирган танқидлар ҳамда мазкур соҳада белгилаб берган вазифалардан келиб чиқиб, бугунги кунда мамлакатимиз ёшларини ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш долзарб вазифалардан ҳисобаланади.

Барча тинчликсевар мамлакатлар сингари Ўзбекистон Республикасида ҳам инсон ҳуқуқ ва эркинлиги, давлат ва фуқаролар ҳавфсизлигини таъминлаш, фуқаролар учун эркин ва фаровон ҳаёт кечиришлари учун шарт-шароитларни яратиш каби вазифалари мавжуд. Албатта мамлакат ёшларида бу вазифаларни амалда таъминлаш кўникмаси ортган, малака ва тажрибаси шаклланган бўлиши мақсадга мувофиқ. Уларда ҳарбий ватанпарварлик кифоаси ёшликдан шаклланган бўлиши мамлакат тараққиётида ҳам муҳим ўрин тутди. Шу мақсадда ҳам 2018 йил 23 февралда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги 140-сон Қарори билан «Ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш концепцияси» қабул қилинди. Унда ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш масаласига жисмонан ва маънан соғлом авлодни тарбиялашга оид яхлит таълим-тарбия тизимининг узвий ва ажралмас қисми сифатида қаралиб, Ўзбекистон Республикасини 2017 – 2021 йилларда ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси талаблари асосида миллий ва жаҳондаги илғор тажрибалар, бугунги Ўзбекистон ҳаётидаги реал ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар билан уйғун равишда такомиллаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилганлиги таъкидланди.

Дарҳақиқат, ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш масаласи умумиллий миқёсидаги вазифалардан бири ҳисобланади. Чунки ватанпарвар бўлмаган инсон ўз юрти, ўз халқи учун қайғурмайди, жонини фидо қилмайди. Зеро, ўзбек маърифатпарвари Абдулла Авлоний таъкидлаганидек, ҳар бир кишининг туғилиб-ўсган шаҳар ва мамлакатини шу кишининг Ватани дейилур. Демак, инсон онгли мавжудот сифатида ўз Ватанини улуғлаши, тараққиёти учун қайғуриши, тинчлиги, ҳавфсизлиги учун курашмоғи унинг ватанпарварлигидан далолат беради. Таълим муассасаларида таълим олаётган ёшларни мана шу руҳда тарбиялаш мамлакат равнақи учун катта аҳамиятга эга бўлади.

Асосий қонунимизда «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар», - дейилган. Ушбу нормадан келиб чиқиб айтиш мумкинки, мамлакатимиз барча фуқаролари учун инсонпарварлик принциpidан келиб чиққан ҳолда бир хил эътибор қаратилади. Ёки Конституциямызнинг 52-моддасида «Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш — Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир. Фуқаролар қонунда белгиланган тартибда

ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга мажбурдирлар», - деган ҳуқуқий норманинг киритилганлиги ҳам ҳар бир фуқарога ватанпарварлик унинг ажралмас бурчи эканлиги англатади. Ёшларимизда ватнапарварлик фазилатларини шакллантиришни ёшликдан амалга оширишимиз муҳим аҳамият касб этади.

Ёшларни ҳарбий, ҳарбий ватанпарварлик тарбиясига республикамызда катта эътибор қаратилмоқда. Чунончи, ёшларимизнинг ҳарбий тайёргарлиги ўқув муассасалар ва бошқа ўқув юртлари, «Ватанпарвар» мудофаага кўмаклашувчи ташкилот ўқув тўғаракларида, чақирикқача ва чақирик ёшидаги ёшларнинг ҳарбий тайёргарлик тизимида; Куролли Кучларда шахсий таркибнинг муддатли ҳарбий хизматни ўташи давомида, ҳарбий лицейлар, республика фуқаролик олий таълим муассасаларининг ҳарбий факультет ва кафедраларида, Куролли Кучларга тегишли бўлган махсус тузилмаларда, куч ишлатар тузилмаларнинг академик лицейларида олиб борилмоқда.

Дарҳақиқат, бугунги кунда мамлакатимиз таълим муассасаларида «Чақирикқача ҳарбий тайёргарлик» фани, кўпчилиқ олий таълим муассасаларида ҳарбий кафедралар, Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университетида «Чақирикқача ҳарбий таълим» йўналиши доирасида ўқувчи ва талаба ёшларимизни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашга эътибор берилмоқда.

Ватанпарварлик – юксак инсоний фазилат ҳисобланади. Алишер Навоий шахзода Бадиуззамонга ёзган мактубларидан бирида мақсад хусусида шундай ибратли фикрларини баён этган: «Одамнинг мурод-мақсади бўлмаса, балолардан омон қолмайди. Аммо ҳар кишининг муроду кўпроқ бўлса, ҳақ-таоло амрига итоати кўпроқ бўлади». Таълим ташкилотларида ўқувчи, талаба, тингловчи ва курсантларда ватанпарварлик ҳиссини шакллантириш бош ғоямизнинг маъно-мазмунини уларнинг онгу шуурига сингдириш воситасида амалга оширилади.

Ёшларимизни мустақил фикрлашга ўргатишимиз, уларни нопок йўллардан асраб қолади. Ўзбекистон Республикасининг Президенти бу ҳақида билдирган қуйидаги фикрлари ҳаммамиз учун дустуруламал вазифасини ўташи керак: «Биз таълим ва тарбия тизимининг барча бўғинлари фаолиятини бугунги замон талаблари асосида такомиллаштиришни ўзимизнинг биринчи даражали вазифамиз деб биламиз».

Ёшларда ҳарбий ватанпарварлик туйғуларини шакллантириш адолатпарварлик билан ҳам мустаҳкам боғлиқ. Инсон умрига маъно-мазмун бахш этувчи адолат ҳақиқатга риоя қилишда, ҳар бир нарсани ўз ўрнига қўя билишда намоён бўлади.

Хулоса қилиб айтганда Демак, Ватан равнақиға ғов бўладиган ҳаракатларға йўл қўймаслик, уларға нисбатан мурасасиз бўлиш ҳам Ватанға муҳаббат ҳиссини камол топтиришға хизмат қилади. Бу ўринда таълим ташкилотларида фаолият юритаётган педагогларнинг ҳам роли бекиёсдир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // <http://lex.uz/docs/20596# 39092>
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 140-сон Қарори // <http://lex.uz/docs/3571158>
3. Алишер Навоий. Асарлар. 13-жилд. – Т., 1996. – Б.126.
4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиётиваҳалқфаровонлигининггарови//[https://nrm.uz/contentf?doc=480816_o'zbekiston_respublikasining_saylangan_prezidenti_shavkat_mirzиеevning_o'zbekiston_respublikasi_konstituciyasi_qabul_qilinganining_24_yilligiga_bag'ishlangan_tantanali_marosimdagi_maruzasi_\(2016_yil_7_dekabr\)](https://nrm.uz/contentf?doc=480816_o'zbekiston_respublikasining_saylangan_prezidenti_shavkat_mirzиеevning_o'zbekiston_respublikasi_konstituciyasi_qabul_qilinganining_24_yilligiga_bag'ishlangan_tantanali_marosimdagi_maruzasi_(2016_yil_7_dekabr))
5. Сатиб-алдиев А.А., Мамуров У.И. Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2007. – Б. 7-8.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Хавфсизлик кенгашининг кенгайтирилган таркибдаги мажлисидаги нутқи // URL – <http://press-service.uz/uz/lists/view/1419>
7. Ўзбекистон – Ватаним маним: Метод.-библиогр. қўлл. -Тошкент: Алишер Навоий ном. Ўзбекистон Миллий к-наси нашриёти, 2009. Б. 9.

ТАЛАБАЛАРНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА МУСТАҚИЛ БИЛИМ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Утаева Ирода Баходировна
Гулистон Давлат Университети
+998941871788
utayeva.iroda@bk.ru

Аннотация. Ушбу мақола ўқув жараёнида мустақил таълим талабаларнинг ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш борасидаги психологик муаммоларни ҳал этиш доимий долзарб ҳисобланган масалага бағишланган.

Калит сўзлар: мустақил таълим, психологик хусусиятлар, компетенция, касбий тайёргарлик, халқаро тажриба.

Жаҳон таълим муассасаларида мустақил таълим асосида талабаларнинг грамматик компетенцияларини ривожлантириш креатив модули механизмлари таълим жараёнига татбиқ этилган. АҚШ, Россия, Япония, Корея, Англия ва Германия каби ривожланган давлатларда турли соҳа мутахассисларининг хорижий тилларда ўз касбий соҳаларида эркин мулоқот юрита олишлари, хорижий тилларни ўқитишни касбий компетенциялар орқали ривожлантириш, ўқув дастурлари уйғунлигини шакллантириш, йирик амалий лойиҳаларни амалиётга татбиқ этиш бўйича тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги ПҚ - 5117 “Ўзбекистон республикасида хорижий тилларни ўрганишни оммалаштириш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ҳам нафақат чет тил мутахассиси балки бошқа соҳа вакиллари ҳам хорижий тил (инглиз тили)ни B1-B2 даражасида билиши кераклиги ушбу қарорда ўз аксини топди[1].

Талабаларнинг мустақил таълимни ташкил этиш ва уларнинг шахсий хусусиятларини ҳисобга олишни тақозо этади. Талабаларнинг олган билимларини ўзларининг ўзлаштириш натижаларига боғлиқ бўлган ва ўқув фаолиятига таъсир қиладиган хусиятлари дидактиканинг яқка ҳолда ёндашиш тамоилларида ўз аксини топади. Бу хусусиятлар шахс ҳолати, жисмоний ва психологик сифатлари: хотирлаш ва тафаккурлаш жараёнларига доир барча хусуситлар, асаб тизимининг хоссалари, характер ва эркинлик даражалари, қобилияти, табиатан талантлилиги кабилардан иборат бўлиши мумкин.

Психологларнинг фикрича, талабалар ўқув фанлари мазмунини ўзлаштиришида фақат фаол мустақил фаолиятгина самарали натижалар беради. Ўқув-тарбия жараёнини яқкалаштириш (индивидуаллаштириш) ишларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, шахснинг қайси хусусиятларини назарда тутаётганимизга боғлиқ ҳолда яқкалашган ёндашишнинг икки турини фарқлаш мумкин. Уларда талабанинг турли хусусиятлари мажмуасини ёки айрим хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда таълим яқкалаштирилиши мумкин. Бу муаммога доир кўпчилик тадқиқот ишларида олимлар талабаларнинг билим, кўникма, малака даражалари мажмуасидан келиб чиқадиган яқкалаштириш масалаларини ёритганлар. Жумладан, Е.С. Рабуниский, ўзининг тадқиқот ишларида ўқувчиларнинг асосан қуйдаги учта хусусиятлари: 1) ўзлаштириш даражалари; 2) мустақил тафаккурлаш даражалари; 3) ўқишга қизиқиш ҳаракатлари даражаларини эътиборга олган ҳолда уларни ўқиш ва меҳнат қилишга бўлган қобилиятлари негизида ўқув жараёнини яқкалаштиришни кўрсатиб ўтган[37; 65-6].

Педагогика ва психологияга доир адабиётларда шахс психологик жараёнининг (масалан, фазовий тафаккур, хотира) баъзи бир хусусиятларини ўрганишга доир тадқиқот ишларини учратиш мумкин. Бу тадқиқот ишларида кўпинча, қаралиётган муаммодан ташқари ўқув ишларида ҳисобга олиш учун зарур бўлган бошқа шахсий хусусиятлар тўғрисида маълумотлар келтирилмаган.

Бизнингча, олий таълим муассасаларида фанлардан мустақил таълимни ташкил этишда, уларнинг биринчи навбатда ҳисобга олинadиган хусусиятини яъни, танлаш(ажратиш) муҳим аҳамиятга эгадир. Бундай хусусиятлардан бири талабанинг ўзлаштириш (билиш) жараёни сифати билан (масалан, қобилияти), иккинчиси, унинг ҳаракати билан боғлиқ(масалан, қизиқиши) ва бошқалар. Шу сабабли, “ Инглиз тили грамматикаси” ни ўргатиш

учун ишлаб чиқилган мустақил таълимга оид топшириқларни бажаришда талабаларнинг фанга бўлган қизиқишлари муҳим ўрин тутди.

Талабанинг интеллектуал малакасига мос келадиган билимларни мустақил билим олиш қобилияти билан ақлий қобилияти бир-бири билан узвий боғлиқ. Талабаларнинг билимларини, мустақил билим олиш қобилиятини ақлий меҳнат малакалари ёки ўқув малакалари деб ҳам аташ мумкин. Талабаларнинг ўқув малакалари ўқув материаллари билан мустақил ишлаш жараёнида ҳосил бўлади. Бошқача айтганда, ўқув малакалари ўқув материалларини қабул қилиш, қайта ишлаш, унинг муҳим жиҳатларини ажратиш, яъни ўзлаштирган билимларни аввалгилари билан боғлаш, ўқув билимларини умумлаштириш, такрорлаш ва уларни амалда тадбиқ қилган ҳолда масалалар ҳал қилишда эғалланади. Шундай қилиб, ўқув малакалари талабаларнинг таълим жараёнидаги барча ўқув-билиш фаолиятлари билан боғлиқдир. Олий таълим муассасаси талабаларининг мустақил таълим олишидан асосий мақсади ўз касбий педагогик малакасини ошириш, касбий фаолиятида юқори ютуқларга эришишдан иборат. Юқоридаги мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб, олий таълим муассасалари олдида турган энг долзарб вазифа талабаларини пассив истеъ-молчилардан фаол яратувчига айлантириш, муаммони шакллантириш ва уни ҳал қилиш усуллари таҳлил қилиш, мақбул натижаларни топиш ва унинг тўғрилигини исботлашга қодир малакали мутахассисни етиштириб чиқаришдир. Бироқ, бу муаммони ҳал қилиш фақат битирув шаклида маълумотни ўқитувчилардан талабага ўтказиш йўли билан амалга ошириш мумкин эмас.

А.О.Рижанова Дистервегнинг ғояларини қуйидагича тасвирлайди: А.Дистервег ўқувчиларни ақлий кучларини ривожлантириш ғоясини кўриб чиқиб, шуни таъкидлаган: “ривожланиш ва таълим ҳеч бир инсонга берилиши ва етказилиши мумкин эмас. Ҳар ким бунга шахсий фаолияти билан эришиши керак. Инсон ўзининг мустақил йўл билан эғалла-магани - уни ҳисобланмайди” деб фикр билдирган [2]. Буюк мутафаккиримиз Абдулла Авлонийнинг фикрича, - «Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан тақдир(орзу) қилиб келинган, муаллимларнинг диққатларига суялган ва виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадир. Фикр инсонни шарофатлик, ғайратлик бўлишига сабаб бўлур»- деб ёзади ўзининг «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ» асарида. Яна шу асарида бадан тарбияси билан бир қаторда фикр тарбиясига ҳам алоҳида аҳамият беради. Унинг таъкидлашича, фикр тарбияси “ муаллимнинг ёрдамига сўнг даражада муҳтождир” ва инсон ҳаётида муҳим аҳамиятга эга: “Фикр агар яхши тарбият топса, Ханжар олмосдан бўлур ўткур. Фикрнинг ойнаси олурса занг, Руҳи равшан замир ўлур бенур” деб айтиб ўтганлар [3].

Шундай қилиб, таълим мустақиллигининг асосий хусусияти уни ўқитишнинг ички мотивацияси билан белгиланади, деб ҳисоблаш мумкин. Бироқ, бу хусусият ўқувчиларнинг билиш мустақиллигини ривожлантиришнинг ҳаракатлантирувчи кучларини аниқлаш учун етарли эмас, чунки у ҳам юқорида таъкидланганидек, мустақил таълим олиш моҳиятини белгилайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 19 майдаги ПҚ – 5117 “Ўзбекистон республикасида хорижий тилларни ўрганишни оммалаштириш фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
2. А.О.Рижанова Теория и практика социального воспитания А. Дистервега. Науки об образовании 2007 йил, 34-35 б.
3. Абдулла Авлоний «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ» Ziyo.uz// 2012 йил.

“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”

(10-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.11.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000